

2/1995

Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu – 50

A-D

E-Pq

Pr-Z

C₂-C₁₂

C₁₃-C₁₇

C₁₇-C₂₁

C₂₂-C₁₄

23 1

23 2

23 3

23 4

Eesti Rahvusraamatukogu
Eesti Raamatukoguhoidjate
Ühing

2/1996

Toimetuse kolleegium: A. Nuut,
R. Olevsoo, E. Rannap, K. Tammaru,
U. Tõnnov, T. Valm, A. Valmas

Tegevtoimetaja/Editor **Ene Riet**
Toimetaja **Maire Liivamets**
Keeletoimetaja **Tiina Vilberg**
Tehniline toimetaja **Mirjam Jürna**

Kaanefoto: **Madis Teller**

Fotol: Maailma kõige esinduslikum
teatmeteos orgaanilise keemia alal:

Beilsteins Handbuch der Organi-
schen Chemie. 4th. Friedrich
Konrad Beilstein. New York, NY:
Springler-Verlag, 1918-1940.

Unikaalne väljaanne Eestis. ETA
Raamatukogus on selle 4. trükk,
tänaheks kokku 388 köidet. Pidevalt
ilmutavad täiendseeriad.

Address/Address:

EE 0100 Tallinn

Tõnismägi 2

Eesti Rahvusraamatukogu

''Raamatukogu'' toimetus

tel. 6 307 128

faks 372+6/311410

elektronpost: enerk.@venus.nlib.ee

Tere, Raamatukoguhoidja!

1996. aasta tõi kaasa raamatukoguhoidjate mõtte ja tahte tohutu elavnemise. Kuulutasime tervele ilmale, et me pole pelgalt raamatulaenutajad, vaid haritud infovaldajad. Kui järele mõelda, on isegi mõneti üllatav, et meie, raamatukoguhoidjad saime hakkama niivõrd jõulist sõnumit kandva üritusega nagu streik. Keegi ei tohiks enam kahelda meie võimes öelda julgelt ja otsustavalt sõna enese kaitseks, niisamuti nagu ei tohiks keegi kahelda meie põhjalikes teadmistes oma erialal. Ent teadmiste täiendamisega peame tegelema pidevalt ja iga päev juba ise. Kummalisel kombel heideti just viimastel kuudel infotöötajatele ka riigi poolt väljakutse, mida kohasemat sõna leidmata väljendaks nõnda - maa tuleb täita arvutitega! On põhjust arvata, et laiemas ulatuses meil tööpuudust pole karta. Aga isiklikult pean lugu vanasõnast - talita targu ja tasa.

Kui Te RK ilmunud ja ilmuvaid numbreid loete, siis märkate, kui mitmetahuline on raamatukogundus, kui palju erinevaid probleeme tuleb ette meie erialal. Polegi vist valdkonda, mis meid ei puuduta. Mis tähendab aga, et me peame olema alati ja igal pool vaimselt kohal.

Aga meie elu ja tööasjad sujuvad üldiselt päris hästi, alati ei sobi ju ometi rahast rääkida. Jõgeval ja Raplas avati uus raamatukoguhoonde - edu neile! Kultuuriminister kinnitab avaveerus, et taasiseseisvumisest on kultuurivallas ehk kõige rohkem tulu saanud maakonnaraamatukogud. Aitäh riigile!

Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu tähistab juubelit - palju õnne ja tervist ka nende rahvale!

Jah, Narval on omad mured, mis näiteks Pärnumaale vahest võõrad, aga on siiski Eesti, st. meie ühised mured. Võrus jälle omad asjad selgeks rääkida. Jne.

Toimetuselgi oli eelmise numbriga trükikojas seletamist, mis põhjustas 1996. aasta RK nr. 1 hilinemise. Aga lootus, et edaspidi läheb meil kõigil ikka paremini, ei tohi kustuda.

Jõudu soovides

Avaveerus vastab küsimusele Eesti Vabariigi kultuuriminister Jaak Allik		4
EESTI TEADUSTE AKADEEMIA RAAMATUKOGU - 50		
Pool sajandit teadust teenimas	Antti Oviir	6
Lugejateenindusest ja lugejauuringutest ETARis	Anne Veinberg	9
Endine Tallinna Toomkooli raamatukogu ETARis	Kaja Tiisel	10
ETARi baltikaosakonna raamatuid: Raamatuga musta surma vastu	Tiiu Reimo	13
ERIRAAMATUKOGU		
Eesti Televisiooni raamatukogu - "üks tõeliselt hubane ja vajalik ruum ETVs..."	Viire Kivimäe	15
RRi bibliograafiaosakonnast teatme ja infoanalüüsi keskuseks	Krõõt Liivak	17
JUTUTUBA		
Koostöövalmidus Eesti ja Vene raamatukogude vahel on olemas: Vestlus Vene Föderatsiooni UNESCO raamatute vahetamise projekti presidendi S. Prosekovaga	Ene Riet	18
HABENT SUA FATA LIBELLI		
Luukamber	Juhan Tõrdu	20
* * *		
Eesti rahva-, eriala- ja teadus- ning kooliraamatukogud 1994. aastal		22
Eesti rahvaraamatukogud 1995. aastal		26
Kooliraamatukogud 1994./1995. õppeaastal		26
RAAMATUKOGUNDUSHARIDUS		
Mõtteid raamatukogunduse õpetamisest Tartu Ülikoolis aastail 1954-1959	Maare Kümnik	27
Raamatukoguteadmiste õpetamisest Tartu Ülikooli Raamatukogus	Kaja Noodla	31
ARVUSTUS		
Erialateave ja raamatukogud	Hans Jürman	33
ARVUTIHARIDUS		
Elektronposti süsteemidest	Riin Olonen	34
JURISTIVEERG		
Laste ülalpidamiskohustusest	Albert Kalme	36
SÕNUMID		
Lugemise arendamine: Euroopa vajadus, maailma võimalused	Aira Lepik	37
Taani lastekirjandus Eestis		
RAAMATUID RAAMATUKOGUHOIDJAILE		
		41
PE3IOME		
		41
SUMMARY		
		42

AVAVEERUS VASTAB KÜSIMUSELE EESTI VABARIIGI KULTUURIMINISTER JAAK ALLIK

Kultuuritöötajaid, sealhulgas ka raamatukoguhoidjaid, huvitab väga nende tulevik. Niisüis, kuidas vastne Kultuuriministeerium kavatseb suunata ja kujundada Eesti kultuurielu ja milline on üldse selles elus meie koht?

Kultuuri- ja Haridusministeeriumi lahutamine, st. Kultuuriministeeriumi taasisesiseisvumine Eesti Vabariigis on minu jaoks tähtis ses mõttes, et nüüd, mil ministeeriumi jagada on umbes 400 miljonit krooni, on ministeeriumi töötajad, kantsler, bürojuhatajad jt. tõepoolest teadlikud oma allasutuste muredest ja probleemidest. Venelastel on kõnekäänd - ei saa hõlmata hõlmamatut. Endine minis-

teerium püüdis seda teha, aga praktiliselt ei jõudnud hõlmata midagi. Nii läks ka minu esimene ametiaasta. Olen külastanud pea-aegu kõiki maakondi ja maakonnaraamatukogusid. Mul on teada nende materiaalne olukord ja töötajate mured ning seetõttu on võimalik neid paremini kaitsta ka Riigikogus ja valitsuses. Mis puutub raamatukogudesse, siis tegelikuses toimub väga huvitav tendents - kui keegi on restitutsioonikäigust kasu saanud, siis just raamatukogud! Suur osa neist oli halvas olukorras, asuti majades, mis kuuluvad tagastamisele. Eelmisel aastal avati raamatukogu Võrus, Haapsalus, ees on uue maja valmimine Raplas. Ehitamisel Põlva ja Rakvere raamatukogud.

Maakonnaraamatukogudes on toimumas kvalitatiivne hüpe - nad on jõudmas 20. sajandi lõpu Euroopa väikelinnade tasemele. Riik on toetanud kõiki tagastamisele läinud raamatukogusid valitsuse erastamisreservfondi summadest.

Maakonnajuhid ja maakonnalinnajuhid on kaasajal enamasti arusaanud, et raamatukogu pole täna ainult laenutuspunkt, kus laenavad raamatuid need, kel pole raha kirjanduse ostmiseks. Tänapäeva raamatukogu on maakonna infokeskus - **maakonna aju säilitaja**. Koht, kus maakonna vana ja noor võib olla kontaktis kogu maailmaga. Loodame, et ka maakonnad pääsevad Interneti süsteemi ja

siis avaneb nii Põlva kui Valga elanikul võimalus tellida teksti *British Library* kogust oma arvutisse ja edasi juba väljatrükina lauale. Kujutlus, et raamatukogud on raamatulaenupunktid ja muuseumid üks kolikamber, kus vanad hoiavad vanu asju, on teataval määral eelmise elu pärand, kuna raha väärtus oli siis hoopis teine. Ja kui me räägime Euroopasse minemisest, siis tuleb meil ilmselt õppida tundma ka Euroopa väärtushinnanguid ja suhtumist - mis tähendab, et raamatukogu on infotsenter ja muuseum on mälu-tsenter. Ka suhtumine teisesse inimesesse tuleneb haridusest ja vaimsest tasemest. Suhtumist ei saa ükski võim seadusega ette kirjutada. Ilmselt tuleks erinevate alade inimestel oma rohketal välisriisidel rohkem ja avarama pilguga vaadata missugusel tasemel on Euroopa suur- ja väikelinnade raamatukogud. Niipalju kui mina olen näinud, asub raamatukogu linna keskel nagu Rahvusraamatukogu Tallinnas. Raamatukogu on tavaliselt uus ehitus ja seal töötamine üsna prestiižne. Aga ma ei tee vist väga suurt pattu, kui ütlen, et arvestatav hulk õpetajaid, kes ei taha koolis töötada, on läinud raamatukogudesse. Sellest tuleneb aga ehk kogu suhtumise skaala ja ega töö raamatukogus konti ei murra. Kuid meil tuleb mõista, et raamatukogudes töötavad ja peavad töötama väga haritud inimesed, kes ka ise raamatuid loevad, nendes orienteeruvad ning on võimelised kasutama kõiki tänapäeva infovahendeid.

Möödunud aastal ei olnud mul alluvaid (olin portfelli minister), kes oleksid teinud täpsemat analüüsi. Nii juhtus, et raamatukogutöötajate palkadega ei tegel-

dud piisavalt. Küsimuse tõstsid teravalt üles aga ametiühingud, mis andis ühtlasi märku, et raamatukoguhoidjate palgad on eri süsteemides väga erinevad. On vaja kindlaks teha, kui erinevad nad on, ja neid siis ühtlustada tõusu suunas. Vähe teenib kogu kõrgema hariduse sfäär. Pedagoogika-ülikoolis saab kateedrijuhataja 2300-2500 krooni kuus, seega vähem kui maakonnaraamatukogu juhataja. Miks kõrgharidusega inimesed on madalalt tasustatud, on juba laiem probleem ja pole ühe valitsuse ega streigi muuta. Minu kodulinnas Viljandis, kus raamatukoguhoidja on munitsipaal-töötaja, tõstetakse palku ühtlaselt vastavalt tarbijahinna-indeksi tõusule. Kui volikogu otsustab tõsta linnapea palka, siis tõuseb kõigi munitsipaal-töötajate palk, raamatukogu koristajani välja, rääkimata raamatukoguhoidjast. Seda mudelit võiksid ka teised maakonnalinnad rakendada. Ma pole küll analüüsinud, aga ilmselt on veel valdu, kus pole tähtsustatud vaimse atmosfääri tähtsust kohalikule elule. Jääb loota, et eelseisvatel valimistel neid inimesi kohalikesse omavalitsustesse tagasi ei valita.

Teine probleem, mida tuleks püüda leevendada, on eelarveraha, mida riik eraldab maakonna- ja vallaraamatukogudele raamatute muretsemiseks. See on küll suurenenud, kuid summa tõusu tempo on oluliselt madalam raamatu kaanehinna tõusu tempost. Praegu on arukamate omavalitsuste poolt antud summa kirjanduse ostmiseks juba riigi omast märgatavalt suurem. Kui meil eelmisel aastal õnnestus teatud määral parandada, nagu teada, olukorda teatrites ja rahvusliku filmikunsti toetamisel,

siis sel aastal on mureks eelkõige muuseumid ja muidugi raamatukogud.

1995. aasta sügisel, kui Euroopa Nõukogus toimus Eesti kultuuri hindamine, märgiti, et meil puudub riiklikult heaks kiidetud kultuuriprogramm. Meil on kavas 1. aprillil kokku kutsuda eesti kultuurifoorum nõupidamisena, kus küll mingeid otsuseid vastu ei võeta. (Muide, Läti parlament võttis oma kultuuripoliitika postulaadid vastu juba eelmisel sügisel.) Tahame poliitikute ette viia võimalikud arengusuunad, enam-vähem näidata, palju üks või teine variant maksma läheb. See ei tohiks olla mingi abstraktne programm - tugevdada, tõhustada jne. - vaid konkreetne tegevuskava, kus tuleks näidata, kuhu tuleb midagi ehitada või mis vajab parandamist. Loodame, et aasta jooksul jõuame sellise dokumendi alused valmis.

Kultuuriprogrammi (ma ei tahaks kasutada sõna kontseptsioon) peaksid läbi arutama kõik erakonnad, et leida ühisosa, mis on vastuvõetav kõigile. See viiks meie kultuuri poliitika tõmbetuule käest välja. Ma arvan ja loodan, et kultuuripoliitikas on konsensuse saavutamine kergem kui teistel aladel, näiteks riigi kaitse- ning julgeolekupoliitikas, mis peaksid samuti olema konsensuslikud. Ja loomulikult on väljatöötatavas dokumendis toodud ka raamatukogude arengu võimalikud põhisuunad.

Kuulas Maire Liivamets

POOL SAJANDIT TEADUST TEENIMAS

ANTTI OVIIR

ETARi raamatukogunduse osakond

5. aprillil 1946 kinnitas ENSV Ministrite Nõukogu Eesti NSV Teaduste Akadeemia põhikirja ja struktuuri, milles ühe üksusena oli ette nähtud ka Teaduste Akadeemia Keskraamatukogu.

Seda päeva loeb praegune Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu (ETAR) oma sünnipäevaks. Kolmveerand aastat läks paberlikule asjaajamisele ja kooskõlastamisele, jaanuaris 1947 kinnitati raamatukogu struktuur ja koosseis: osakondi kolm, töötajaid kolmteist. Tegevuse alustamiseks anti Teaduste Akadeemia hoones Sakala tänaval neli tuba ja osteti 1800 raamatut. Sama aasta suveks oli töötajate esimene koosseis põhiliselt komplekteeritud. Niisugune oli tänase ligi 3 miljonilise kogu ja 182 töötajaga keskse teadusraamatukogu algus.

Teaduste Akadeemia Raamatukogu loodi tühjale kohale. Asutamise formaalseks ajendiks oli püüd järgida üleliidulist tava: kõikides liiduvabariikides olid taolised raamatukogud olemas. Tõsisemaks põhjuseks, mida tuntud teadlastest koosnev TA organiseerimiskomitee arvestas, oli sobiva teadusraamatukogu puudumine Tallinnas. Teaduste Akadeemia loomise-ga oli aga teaduse viljelemise raskuspunkt nihkunud Tallinna poole. Riiklik Avalik Raamatukogu koges neil aegadel reorganiseerimisraskusi ja vabariikliku keskraamatukoguna oli tema tähelepanu suunatud rohkem rahvaraamatukogudele. TPI raamatukogu tehnikateaduste ja õpperaamatukoguna jäi profiililt Teaduste Akadeemia Raamatukogu jaoks kitsaks. Nii leiti uue universaalse teadusraamatukogu asutamiseks piisavalt argumente.

Uue raamatukogu esimene ülesanne oli komplekteerida instituutide teadustööks vajaliku kirjanduse kogud.

1947. aasta märtsikuus kinnitatud põhimääruse järgi olid komplekteerimisallikateks sundeksemplar ja ostud, vahetus, annetused ning tasuta teistelt raamatukogudelt ja asutustelt saadav kirjandus. 1947. aasta mai-kuust sai raamatukogu vabariiklikku ning järgmise aasta veebruarist üleliidulist sundeksemplari. Palju kirjandust andsid Nõukogude Liidu suured raamatukogud, eriti NSVL TA Raamatukogu. Eesti suurematelt raamatukogudelt saadi dublette. Võeti üle ka likvideeritud seltside ja asutuste raamatukogusid. Teaduste Akadeemia juhtkond oli ettenägelikult nõutanud raamatukogule keelatud kirjanduse hoidmise loa. Seetõttu võidi oma kogu täiendada *Glavlit'*i poolt hävitamisele määratud raamatutega. Erihoiuosakonna olemasolu võimaldas hiljem hakata komplekteerima eesti pagulaskirjandust, mille kogu ETARis on praegu kõige täielikum Eestis.

Tähtsaks sündmuseks oli Ajaloomuuseumi raamatukogu liitmine TA Raamatukoguga 1950. aastal. Saadi üle 130 000 eksemplari väärtuslikku vanakirjandust, sealhulgas kunagise Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogu, milles olid ka 1552. a. Oleviste kiriku juurde asutatud raamatukogu haruldused. Noor raamatukogu muutus oma kogu ajaloolise osa tõttu korraga Eesti vanimaks, tema väärtus, eriti ajalooteadlaste silmis kasvas mõõtmatult. Liidetud kogu sai aluseks 1954. a. loodud haruldaste ja käsikirjaliste raamatute sektorile, praegusele rahvusvaheliseltki tuntud baltikaosakonna eelkäijale.

Nii kasvasid ETARi kogud kiiresti, aga sisaldasid ka palju Eesti lugejale ebavajalikku. Seepärast asendati üleliiduline täielik sundeksemplar 1956. a. valikulisega. Välismaise kirjanduse hankimisel oli ETAR teiste Eesti raamatukogudega võrreldes eelisseisundis, sest valuutat selleks

eraldas talle NSVL Teaduste Akadeemia, kelle võimalused olid teistest ametkondadest avaramad. Muidugi polnud valuutaeraldised piisavad. Abi leiti välisvahetusest, mis aktiveerus eriti 1957. a. alates. Vahetussuhete loomisel abistasid teadlased oma erialaste välissidemetega. Välisvahetuse kõrgaeg oli 1980ndate aastate lõpp, mil vahetuspunkte oli 586 ja aastas saadi kuni 15 000 trüükist. Pikka aega omandati vahetuse teel ligikaudu pool kogu saabunud välismaisest teadusperioodikast.

ETARi kogude kujunemisele ja tema tegevusele üldse on avaldanud mõju TA raamatukogukomisjoni otsused. Esimene ajutine komisjon keskraamatukogu komplekteerimise juhtimiseks moodustati 1947. aastal. Alates 1961. aastast on komisjoni tegevus, mõned mõõnaperioodid välja arvatud, olnud regulaarne. Komisjoni esimehe määras TA presiidium, liikmeteks olid algul raamatukogu ja TA osakondade esindajad, hiljem instituutide direktorid. Komisjoni on juhtinud tuntud teadlased Jüri Nuut, Juhan Vaabel, Juhan Kahk, Dmitri Kaljo.

Kuigi ka esimese põhimääruse järgi pidi ETAR koguma kirjandust kõigilt teadusaladelt, lähtuti komplekteerimisel esialgu ikka TA instituutide vajadustest. Nii loobuti kitsalt meditsiini, ehituse ja põllumajanduse alase kirjanduse muretsemisest pärast vastavate instituutide TA süsteemist eraldumist. Alles 1962. aastal laiendati TA presiidiumi otsusega raamatukogu komplekteerimisprofiili kogu vabariigi majanduse, teaduse ja kultuuri vajadusi arvestavaks, seega universaalsuse suunas. Võeti ka teine, TA instituutide profiilist lähtuv loodusteaduste alase kirjanduse võimalikult ammendava komplekteerimise suund. Nii on raamatukogul välja kujunenud ligi 3 miljoni suurune teavikute fond, mis võimaldab tal tänapäeva Eesti

raamatukogude süsteemis universaalse teadusraamatukoguna täita ka loodusteaduste keskraamatukogu ülesandeid.

Kogude universaalsuse suurenemisega peaks põhimõtteliselt lisanduma lugejakategooriaid. Nii on see meie raamatukogus ka olnud. Kitsa teadlasringkonna teenindajast on ETAR tänaseks muutunud üldkasutatavaks infoallikaks kõigile, kes vajavad oma töös või õpinguis teaduskirjandust. ETARi lugejaskonda iseloomustab käesolevas RK numbris üksikasjalikumalt Anne Veinbergi kirjutis.

Suhteliselt kiire kasvu tõttu on raamatukogul pidevalt tulnud võidelda ruumipuudusega. Kahes esimeses asukohas olid kasutada hädapärastelt kohandatud ruumid. Sakala t. 35 (nüüd nr. 1), kus asuti aastail 1947-1953, oli lugemistoas vaid kuus kohta. Estonia pst. 7 hoones (1953-1965) suurenes lugejakohtade arv kahekümne viieni. Hoidlad olid mõlemas asukohas viiel korrusel laiali. Hoopis eraldi, Toompeal asus baltikasektor. Murranguliseks kujunes ETARi elus 1966. aasta, mil asuti oma vastvalminud majja Rävalla (tookord Lenini) pst. 10, mis oli esimene pärast sõda Nõukogude Liidus spetsiaalselt suurele raamatukogule ehitatud hoone. Võimalused tegevuse arendamiseks kasvasid mitmekordselt. Ühe lugemissaali asemel hakkas külastajaid teenindama üheksa, sealhulgas 50 kohaga perioodikasaal ja 24-kohaline teatmekirjanduse saal. Loodi juurde osakondi, töötajate arv suurenes 50 võrra. Esmakordselt oli hoidlas juurdetulevatele raamatutele paari aasta jagu ruumi.

Hoidla teise järgu ehitamine pidi algama 1967. aastal, pole aga alanud tänaseni, kuigi mitmed instantsid ja valitsused on seda lubanud. (Viimane Eesti Vabariigi Valitsuse määrus ETARi hoidla 2. järgu riigieelarvest rahastamise ja ehitamise alustamise kohta kannab kuupäeva 28. 01. 1991). Hoidla, mis projekteeriti 1,5 miljonile trükisele, peab täna mahutama 2,8

miljonit. Ülekoormuse tõttu tekkinud avariiohu tõttu on ajutisele manööverpinnale viidud ligi 800 000 trükist, osa vähekasutatavat kirjandust on antud depooramatukogusse, osa viidud - mis häda varjata - utiili.

ETARi algaastate bibliograafia- ja infotöö kujutas endast lugejate jooksuvatele päringutele vastamist, teatmetöös vajalike väiksemate kartoteekide ja nimestike koostamist. Peagi hakati institutidele saatma informatsiooni saadud kirjandusest. 1949. aastal tõstatas bibliograafiaosakond TA institutide ees küsimuse erialabibliograafiade koostamisest ning korraldas Tallinnas ja Tartus vastavad nõupidamised. Selle tulemusel hakatigi koostama mitmeid peamiselt loodusteaduste alase kirjanduse teemanimestikke. Neist vast märkimisväärseim on 1960. aastal ilmunud "Eesti geoloogia. Bibliograafia 1840-1959", mille järg võeti koostamisele mullu.

Alates 1957. aastast hakkasid Teaduste Akadeemia Toimetiste kolmes seerias ilmuma TA töötajate tööde bibliograafiad, millest ühiskonnateaduste osa on ilmunud kuni viimase ajani. 1973. aastast antakse välja annoteeritud aastabibliograafiad "Estonica. Ühiskonnateadused" ja "Soome-ugri etnograafia ja rahvaluule" ning 1980. aastast seeriana TA akadeemikute ja korrespondentliikmete personaalnimestikke. Viimaseid on ilmunud 16, sealhulgas Karl Orviku, Eerik Kumari, Hans Kruusi, Harald Kerese, Mihhail Bronšteini, Ilmar Öpiku jt. bibliograafiad.

Eriline koht Eesti kultuuriloos on Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamisel, mida ETAR teeb koostöös teiste Eesti suuremate raamatukogudega. Tööd alustati 1978. aastal Endel Annuse juhtimisel. Seni on sellest suurväljaandest ilmunud 5 köidet.

Raamatuvarade tutvustamiseks on ETAR korraldanud palju näitusi. Uudiskirjandust on pandud välja esimesest tegevusaastast alates. Samal

ajal hakati korraldama ka teemanäitusi. Tutvustatud on Eesti teadlaste töid, meeles peetud nii eesti kui maailma teadlaste ja kultuuritegelaste tähtpäevi, tähistatud ajaloosündmusi. Laialdasemat tähelepanu pälvisid väljapanekud "Eesti raamat 1525-1975", "350 aastat trükikunsti Tallinnas", "Eesti kool kuni 1940", "Eesti-maa vanadel postkaartidel" jt. Viimastel aastatel on olnud menüü varem keelatud kirjanduse ja väliseesti kirjanike teoste näitused. Teadlaste huvi on pälvinud välismaiste kirjastuste "Elsevier" ja "Springer-Verlag" ekspositsioonid.

ETARi võib pidada üheks Eesti raamatukogunduse ja raamatuloo uurimiskeskustest. Töö koordineerimiseks loodi 1969. aastal teadusliku ja meetodilise töö (praegu raamatukogunduse) osakond. Osakonna juures on rikkalik erialakirjanduse kogu. ETARi teadusuuringute kaks peasuunda on raamatukogu- ja raamatu ajalugu peamiselt baltikaosakonna kogude baasil ja raamatukoguteadus teadusraamatukogude aspektist. ETARis on töötanud või töötavad sellised tuntud uurijad nagu Maret Väljaots, Voldemar Miller, Kyra Robert, Arda-Maria Kirsell, Endel Annus ja Tiit Reimo.

Oma tegevuse algaastatest peale on ETARil tulnud juhendada TA asutuste raamatukogusid. Kindlad raamid sai see tegevus TA raamatukoguvõrgu ametliku kinnitamisega 1975. aastal. ETARi ülesanne on olnud võrgu raamatukogude töötajate meetodiline juhendamine, TA raamatukogude koondkataloogi koostamine, raamatute deponeerimine võrgu raamatukogudesse, ühte arvestuse ja aruandluse korraldamine. Praegu kuulub võrku 12 teadusasutuse raamatukogu. Milliseks kujuneb võrgu saatuse käimasoleva Teaduste Akadeemia reorganiseerimise järel, on raske ennustada.

Viimastel aastatel on tihenendud ETARi välissidemed. Kuni Nõukogude Liidu lagunemiseni piirdusid need peamiselt "vennasvabariikidega".

Nüüd on võetud suund Läände. IFLA, koostööühendus *Bibliotheca Baltica*, Ida-, Kesk-Ida ja Lõuna-Euroopa raamatukogude koostööühendus, Euroopa Teadusraamatukogude Konsortsium - need on organisatsioonid, mille liige on ETAR. Koostöö on edenenud ka üksikute raamatukogude või teadusasutustega, eriti Saksamaal ja Soomes. Praegu osaleb raamatukogu üheksas rahvusvahelises koostööprogrammis.

Niisugune on põgusalt puudutatuna olnud ETARi tegevus poolsajandi vältel. Selle arendaja on olnud teotahteline, heade ametioskustega kollektiiv. Raamatukogu algaastaist peale on töötajate kompetentsuse suurendamisele pööratud suurt tähelepanu. Viljakat koostööd on tehtud Tallinna Pedagoogikaülikooliga, kelle üliõpilaste praktikabaasiks on ETAR olnud aastaid. Praegu omab raamatukogu 141st erialatöötajast ülikooliharidust 110, neist raamatukogundusharidust 94.

See on suur jõud, mis peab suutma saabuva infoühiskonna väljakutsele vastata. Kerge see ei ole. Aga kerge ei olnud ka pool sajandit tagasi.

**Eesti Teaduste
Akadeemia Raamatukogu
on avatud kõigile, kes vajavad tööks
või õpinguteks teaduskirjandust:**

kojulaenus ja lugemissaalid

E - R 10-20

L 10-16

uudiskirjanduse näitus

T - R 10-20

L 10-16

raamatukogunduse lugemisaal ja RVL

E - R 10-17

15.06. - 31.08. on raamatukogu avatud

E - R 10-17

LUGEJATEENINDUSEST JA LUGEJAUURINGUTEST TEADUSTE AKADEEMIA RAAMATUKOGUS

ANNE VEINBERG

ETARi laenuosakonna juhataja

TA Raamatukogul täitub 50 aastat lugejateenindust alles tuleval aastal. **Raamatukogu alustas lugejate teenindamist 1947. aasta algul.** Esimesel aastal laenutati raamatuid 80 lugejale; loodi raamatukogudevaheline laenus. **14. aprillil 1948 avati 6 kohaga lugemissaal.**

1953. aastal koostati esimesed raamatukogu kasutamise eeskirjad. Eesmärgiks seati kõigi Eesti teadlaste varustamine vajaliku teaduskirjandusega. Teenindati TA töötajaid (40-60 % lugejatest) ning teiste asutuste teadlasi ja kõrgkoolide õppejõude. Laenutati ainult teaduslikke raamatuid.

50ndate aastate keskel **pandi alus teadusperioodika kogule.** 1956. aastaks telliti 370 nimetust välisajakirju, järgmisel aastal 591, nimetuste arv suurenes edaspidi veelgi. Värskematest ajakirjanumbritest korraldati lugemissaalis näitusi. Lugemissaali pandi välja kõik raamatukogus leiduvad ajalehed - 641 aastakomplekti (25 kohaga lugemissaal asus Estonia pst. 7 hoones).

Lugejate vajaduste väljaselgitamiseks hakati **1956. aastal registreerima äraütlusi.** Esimesel aastal oli äraütluste peamine põhjus - puudub raamatukogus (80 %). Järgmisel, 1957. aastal põhjendati 80 % äraütlustest - välja laenutatud. Tekkis vajadus tegelda võlglastega - lugejatele saadeti 771 meeldetuletust. 500 võlglast tagastasid laenatud raamatud, 69 taotles luba kaotatud trükise asendamiseks. 1959. a. lõpuks raamatukogul võlglasti ei olnud. Registreeritud oli 1280 lugejat, kellest 53 % töötas TAs.

1960. aastal toimus esimene lugejakonverents, millel osales 100 lugejat TA asutustest. Anti hinnang raamatukogu senisele tegevusele ja tehti ettepanekuid töö paremaks korraldamiseks tulevikus. Konverentsisaalis oli näitus raamatukogu väljaannetest ja raamatukogu töötajate tööst ning väljapanek lugejate poolt lõhutud raamatutest.

60ndate aastate algul koliti järk-järgult uude majja - enne lugemissaalid, hiljem hoidlakogud. **1967. aastal võidi alustada täiesti uues majas.** Avariilistel oli 141 682 eksemplari kirjandust: suur ja väärtuslik teatmekogu, 2200 nimetust ajakirju, 91 nimetust ajalehti. Raamatukogus oli suur ruum uudiskirjanduse näituste korraldamiseks, haruldaste ja käsikirjaliste raamatute osakonna lugemissaal ning erihoiu lugemissaal, mille kasutamiseõigus oli 1967. a. 103 lugejal. Hoidlast toodi tellitud kirjandus lugejatele 5 minuti jooksul. **Raamatukogu kasutamise õigus anti ka kõrgharidusega spetsialistidele, diplomandidele ja eelviimase kursuse üliõpilastele.** Lugejate arv suurenes aasta jooksul 1180 lugeja võrra (1967. a. - 3636 lugejat, neist 32 % TAs). Raamatukogu külastas 22 ekskursiooni.

1967. a. peeti raamatukogus diskussioon teemal "Teadlaste raamatukogu ja tänapäev", milles osalesid Tallinna ja Tartu teadlased ning mitme teadusraamatukogu töötajad. Otsiti teid info kiiremaks edastamiseks teadlastele.

1967. aastal sai alguse mitu lugejauuringut. Osaleti Saltõkov-Štšedrini nim. Riikliku Avaliku Raamatukogu korraldatud ankeetküsitluses "Raamatukogu ja teaduslik informatsioon" ning Üleliidulise Väliskirjanduse Raamatukogu uuringus võõrkeelse teaduskirjanduse vajadusest ja kasutamisest. Aastatel 1967-1970 korraldati ankeetküsitlusi perioodika lugemissaalides, et kasutada olemasolevat valuutat kõige vajalikumate ajakirjade tellimiseks. 1969. a. oli raamatukogus registreeritud 6681 lugejat, neist 20 % TAs. Võrreldes eelmise aastaga 2500 lugejat enam.

1969. a. alustati valikteadistust - 29 lugejale anti infot 6 teemal. 1970. aastal jätkati lugejauuringuid, mille tulemuste põhjal korregeeriti komplekteerimisplaan, rakendati varasemaist paremaid teenindusvorme. Võeti suund raamatukogu automatiseerimisele, tehti ettevalmistusi perioodika töötlemiseks arvutil. Töötajatele peeti loenguid arvutite kasutamisest ja programmeerimise printsiipidest.

1972-1977 viidi raamatukogus läbi seni kõige mahukam uuring lugejakoosseisu, külastuste, laenutuste ja äraütluste kohta. Teadusliku ja metoodilise töö osakond koostas vajaliku metoodikajuhendi, korraldas andmetöötuse Küberneetika Instituudi arvutuskeskuses ja Statistika Keskvalitsuses. Võeti kasutusele uued koodribaga lugejakaardid ja soovisedelid. Lugejat iseloomustavaid tunnuseid oli 12: vanus, sugu, rahvus, haridus, parteilisus, töökoha liik, amet, eriala, teaduslik kraad, teaduslik nimetus, keelteoskus, töökoht. Andmete töötlemise tulemusena saadi 28 tabelit erineva tunnuskombinatsiooniga. Sama põhjalikud andmed saadi hoidlast tellitud kirjanduse ja avariilistel kasutatud ajakirjade kohta. Vähekasutatavad ajakirjad viidi avariilistelt hoidlasse ja komplekteerimisosakonnale tehti ettepanek mõningate tellimistest loobuda.

80ndate aastate algusest kuni 1985. aastani lisandus igal aastal 300-350 uut lugejat.

1986. aastal, kui raamatukogus viidi läbi ulatuslik ankeetküsitlus, oli registreeritud üle 13 000 lugeja, kellest ligikaudu veerand olid TA töötajad.

1986. aasta küsitlusega saadi ülevaade raamatukogu lugejakoosseisu muutustest eelmistest uuringutest möödunud 10 aasta jooksul. Üle poole lugejatest tegi teadustööd, kõrgharidus oli 90 %-l lugejatest. Osa vastanutest ei olnud rahul raamatukogus leiduva oma eriala teaduskirjandusega, muret tegi paljudustehnika puudumine, erifondides olev kirjandus ei olnud veel kõigile lugejatele kättesaadav. Üldiselt andsid lugejad raamatukogu tööle hea hinnangu, eriti rahul oldi teeninduse taseme ja kiirusega.

80ndate aastate teisel poolel ja 1990. a. algul kiirenes lugejaskonna kasv veelgi. Igal aastal lisandus ligikaudu 1000 lugejat. Et Rahvusraamatukogu oli kolimise tõttu suletud, **hakati teenindama kõiki, kes vajasis tööks või õpinguteks teaduskirjandust.** TAR kujunes üldkasutatavaks teadusraamatukoguks.

1992. a. viidi läbi järjekordne ankeetküsitlus, milles osales 300 lugejat. Lugejad olid rahul, et raamatukokku oli muretsetud vajalikku teatmekirjandust ja et kogu varem erifondis olnud kirjandus oli nüüd kättesaadav. Märgitakse, et viivise võtmise võlglastelt parandab järjekorraga raamatute kättesaadavust. Muret tegi aga võõrkeelse teadusperioodika vähenemine seoses finantsraskustega. Puudust tunti mitmest venekeelsest väljaandest, mida ei saadud enam raamatukogusse tellida. Lugejate ettepanekul korraldati ümber koopiade valmistamine tellijaile, pandi üles raamatukogu tutvustavaid stende ja suunaviitaid.

1994. aastal hakati lugejaandmeid sisestama arvutisse. 1995. aastal oli kõige arvukam lugejagrupp üliõpilased - 28 % lugejatest, teadlased ja kõrgkoolide õppejõud moodustasid lugejate hulgast 11 %. TA töötajate osa oli kahanenud 10 %-ni lugejate üldarvust.

1995. a. viidi läbi intervjuu lugejatega, mille käigus küsitleti 26 teadlast. Saadi hulk ettepanekuid, mis ajakirju on raamatukokku vaja. See peaks kergendama komplekteerimisosakonna tööd 1997. aasta perioodika tellimisel.

ENDINE TALLINNA TOOMKOOLI RAAMATUKOGU

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA RAAMATUKOGUS

KAJA TIISEL

ETARi baltikaosakond

Eesti raamatukogude ajalugu ei ole täielik, kui puudub uurimus ühe kohta neljast ajalooliselt tähtsamast teaduslikust raamatukogust. Nimetagem need siinkohal veelkord: Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogu, Tartu Ülikooli Raamatukogu, Tallinna Gümnaasiumi raamatukogu ja Tallinna Toomkooli raamatukogu. Tallinna Toomkooli raamatukogu on siiani peaaegu uurimata.

Tallinna Toomkooli raamatukogu loomisaega pole võimalik dateerida, samas on tema ajalugu üldjoontes tänaseni jälgitav: 1927. aastani kuulus ta Tallinna Toomkoolile. 1927. aastal liideti vana ja rikkalik Toomkooli raamatukogu (*Domschulbibliothek*) Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukoguga, arvatavasti ruumipuudusel. Ühingu majja jõudis raamatukogu juba mõned aastad varem ning paigutati ajutiselt maja pööningul asetsevasse nn. tähetuppa /1, lk. 90/. Toomkooli raamatud hajutati liikide kaupa Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogusse. Viimase koosseisus sattusid nad 1940. aastal Eesti Ajaloomuuseumi (tol ajal ENSV Riikliku Ajaloomuuseumi) valdusse, 1951. aastal aga Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukokku (tol ajal ENSV TA Keskraamatukogu), mille koostises nad on ka praegu, moodustades osa baltika ja haruldaste raamatute osakonna kogust. Kahjuks ei säilitata Toomkooli raamatukogu aga ühtse tervikuna - raamatud on hajutatud baltikafondi erinevatesse liikidesse vastavalt sisule. See on

üks põhjusi, miks Tallinna Toomkooli raamatukogu vajab senisest põhjalikumalt uurimist.

Arvatakse, et Toomkool asutati Tallinnas hiljemalt 1266. aastal, kuna toomkoolid rajati oletatavasti vähemalt koos toomkapiitlitega või ka varem /2, lk. 10/. Toomkapiitel loodi Tallinnas aga just 1266. aastal. Esimene dokumenteeritud teade kooli olemasolust pärineb 1319. aastast. See on ürik, millega antakse Toomkapiitlile koolipidamise ainuõigus Tallinnas ning keelatakse teiste koolide asutamine. Katoliikliku Toomkooli ülesanne oli kindlustada järelkasv kohalikule vaimulikkonnale ning anda mingi algharidus ka linnakodanike lastele /3, lk. 2-4/.

16. sajandi reformatsioon tähistas ka katoliikliku Tallinna Toomkooli languse algust. Tõenäoliselt korraldati Toomkool ümber ajal, mil luterlik kogudus võttis üle Toomkiriku. Sisuliselt muutus kool siis vaid algteadmisi andvaks linnakooliks, kus õppisid alamatest kihtidest "mittesakslaste" lapsed /4, lk. 6, 63/.

Suuremate ja väiksemate vahe-aegade tegutses kool läbi 16. ja 17. sajandi. Pärast Eesti ala ühendamist Rootsi riigiga 17. sajandil vajas Rootsi uues provintsis protestantliku haridusega vaimulikke ja riigiametnikke. Seetõttu võib 1640ndatel aastatel täheldada Toomkooli arengus teatud tõusuperioodi, kuid oluliselt kooli positsioon ei paranenud /4, lk. 57/.

Põhjasõja tulemusena ühendati Eesti- ja Liivimaa 1710. aastal Vene riigiga. Päevakorda kerkis seni mitteseisusliku triviaalkoolina töötanud Toomkooli reorganiseerimine akadeemiliseks aadlinoorte kooliks. Toomkoolist sai 1768. aastal Akadeemiline Rüütlikool ehk Rüütliakadeemia. See variant ei meeldinud Toomkirikule, kuna tema ajalooline seos kooliga katkes. Kooli uueks nimeks sai Eestimaa Rüütli- ja Toomkool. Reorganiseerimisega muutus kool rangelt seisuslikuks kinniseks keskõppeasutuseks /5, lk. 246/.

1887. aasta seadusega kehtestati kõigis koolides vene õppekeel. Kuna Toomkool üleminekuga venitas, suleti ta 1892. aastal /6/. 1906. aastal avasid kohalikud sakslased ta uuesti avaliku gümnaasiumi õigustes Erapoeglastegümnaasiumina. Eesti Vabariigi ajal jätkas Toomkool tööd saksa erakoolina erinevate nimetuste all kuni 1940. a. augustini, mil ta koos kõigi teiste erakoolidega lõplikult suleti /7, lk. 29-30/.

Kõige vahetumat mõju eesti kultuurile on Toomkool avaldanud eesti kirjakeele ning rahvahariduse kujundajana. Täendusrikkaimad nimed on siin eesti vanima kirjakeele looja **Heinrich Stahl** ning isa ja poeg **Forseliused** 17. sajandist, eesti uue kirjakeele rajaja **Eduard Ahrens** (õppis koolis 1811-1829) ning 19. sajandi lõpust koolimees Friedrich Eduard Kentmann. Kunstnikest on Tallinna Toomkoolis õppinud Karl Ferdinand von Kügelgen, Karl Timoleon von Neff ja Oskar Georg Adolf Hoffmann.

Venemaa tõusu arvestatavaks mereriigiks 19. sajandil mõjutas Tallinna Toomkool. Tolleaegseil kuulsail ümbermaailmareisidel oli kooli kasvandike osalus märkimisväärne. Esimest vene ümbermaailmareisi juhtis Adam Johann von Krusenstern, reisi 16st laevaohvitserist olid seitse Eestist ja Toomkoolist /8/. Toomkooliga seotud kuulsad meresõitjad olid veel Otto von Kotzebue, Fabian Gottlieb Bellingshausen ning Ferdinand von Wrangel. Tuntumad maismaarändurid, kes Tallinna Toomkoolis hariduse said, olid Karl Ernst von Baer, Alexander Theodor von Middendorff ja Gerhard Baron von Maydell /9, 10/.

Tallinna Toomkoolil oli rikkalik ja hea kirjanduse valikuga raamatukogu. Andmed selle asutamise ja varasema tegevuse kohta puuduvad. Küllalt palju käsitlusi leidub Tallinna Toomkooli ajaloo kohta üldiselt, samuti endiste õpilaste mälestusi vanast armsast koolist, kuid paremal juhul on neis raamatukogu ainult mainitud. Mälestustes on selle põhjuseks muidugi ka asjaolu, et lisaks nn. fundamentaalraamatukogule ehk õpetajate raamatukogule loodi kooli taasavamisel 1906. aastal õpilasraamatukogu (*Schülerbibliothek*), mis sisaldas 1906. aastal umbes 500 köidet ning ajalooliselt väljakujunenud fundamentaalraamatukoguga puutusid õpilased vähe kokku.

Esimesed andmed Tallinna Toomkooli kohta pärinevad, nagu juba öeldud, 13. sajandi lõpust. Raamatukogu tekkis kooli juurde ja kujunes järk-järgult, tema asutamist pole võimalik dateerida. Ei ole usutav, et enne 19. sajandit ei olnud koolil oma kirjanduse kogu. Eestimaa Rüütelkonna jõukust arvestades oleks ebatõenäoline, et nad oma

järeltulijaile ei suutnud kirjandust muretseda. Pigem näitab teabe puudumine raamatukogu väga kindlapiirilist kasutajaskonda. Toomkooli raamatukogu ei olnud avalik üldkasutatav raamatukogu, ta oli kättesaadav ainult sealse kooli õpetajaile ja õpilastele.

Andmeid on aga raamatukogu olemasolu kohta Toomkiriku juures 17. sajandil /11, lk. 80/. Seda väidet kinnitavad ka 1645. aasta sinodi otsus määrata toetus Konsistooriumi raamatukogule ning 1655. aasta sinodi otsus raamatukogu revisjoni läbiviimise kohta /12, lk. 12-13/. Küllap varasemal perioodil, mil Toomkool kiriku alla kuulus ning Toomkiriku juhtida oli, kasutasid koolipoisid ka sealse kogu raamatuid ning koolil polnud vajadust õpperaamatuid muretseda. Ka kirjule oleks selline kahekordne kirjanduse hankimine üle jõu käinud.

Konkreetset teavet Toomkooli raamatukogu olemasolust annavad raamatukogu kataloogid aastaist 1893 /13/, 1908 /14/ ja 1912 /15/. Veelgi varem, 1834. aastal andis Toomkooli direktor Johann Wehrmann ülevaate Tallinna raamatukogudest, kus muu hulgas oli juttu ka Toomkooli kogust. Raamatukogu moodustus annetatud teostest ning laienes ka edaspidi annetuste ja päranduste saamise läbi. Kujunes traditsiooniks, et raamatuid kinkisid koolile selle lõpetajad ja kavilistlased. Pärandustest olid suurimad kooli endise kuraatori von Kurselli ning matemaatikaõpetaja Blasche kogud. 1828. aastast alates määrati raamatukogule igaks aastaks kindel summa uute raamatute muresemiseks. Toomkooli kogu sisaldas lisaks vanadele teoloogilistele ja juriidilistele teostele eeskätt filoloogia ja matemaatika alaseid raamatuid. Wehrmanni andmeil sisaldas

Toomkooli raamatukogu 1834. aastal 4000 köidet trükiseid, peale nende veel käsikirju /11, lk. 79/.

Põhjalikuma ülevaate Tallinna Toomkooli kogu koostisest saab raamatukogu 1893. aasta süstemaatilis-alfabeetilisest käsikirjalisest kataloogist /13/. Kataloog algab raamatukogu plaaniga, mis näitab, kuidas asetsesid ruumis riulid. Kirjandus oli jaotatud kolmeteistkümneks rooma numbriga tähistatud liigiks. Liikide sees oli kirjete järjestus alfabeetiline, raamatute paigutus oli aga järjenumbriline. Liigid olid: I-teoloogia, II-filosoofia, III-kasvatusteadus, IV-matemaatika, V-loodusteadus, VI-filoloogia (uued keeled), VII-filoloogia (vanad keeled), VIII-ajalugu, IX-vene keel, X-geograafia, XI-õigusteadus, XII-varia, XIII-dubletid. Rooma number liigi tähisena ja raamatu järjenumbrimoodustasid kohaviida.

Huvitav on siinjuures märkida, et põhimõtteliselt sama süsteem oli kasutusel 19. sajandil Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogus, kust see kandus Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu baltika ja haruldaste raamatute osakonda. Baltikaosakonnas on ka praegu süstemaatilis-alfabeetiline kataloog, milles kirjandus jaotatud põhiliselt rooma numbritega tähistatud liikideks, liikide sees aga järjestatud alfabeetiliselt. Paigutus hoidlas on samuti liikide kaupa ning järjenumbriline. Selline süsteem oli 19. sajandil üldlevinud, kuna vastas 1834. aastal seoses avalike raamatukogude haridusministeeriumile allutamiseiga kehtestatud aruandlussüsteemile. Just sellisena, teadusharude kaupa tuli koostada aruanne. Teadusalade järjestus aruandes oli vaba. Raamatukogudel oli ilmselt mugav kasutusele võtta ka vastav liigitussüsteem ja nii muutuski see üldkasutatavaks.

Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogusüsteemiga võrreldes on mitmed liigid Toomkooli raamatukogu süsteemis saanud teise numbri, samuti on liike vähem. Seletatav on see loomulikult raamatukogu sisulise eripäraga, millele vastavalt süsteemi on kohandatud.

1893. aastal oli Toomkooli raamatukogus 4064 nimetust raamatuid 11 386 köites. Liikidest oli kõige rohkem filoloogilist kirjandust (kokku uusi ja vanu keeli 1342 nimetust ehk 33 % nimetuste koguarvust), järgnesid teoloogia (572 nimetust ehk 14 %) ning ajalugu (439 nimetust ehk 11 %) Suhteliselt tagasihoidlikult olid esindatud õigusteadus, filosoofia ja geograafia. Variasse paigutati kirjandus, mida oli liigiliselt ilmselt keerukas määrata või nii vähe, et polnud otsustarbekas moodustada eraldi liiki. Omaette huvitav on dublettide eraldamine XIII-ks liigiks. Dublettide suhteliselt väike arv (ainult 72) näitab iga raamatu suurt väärtust raamatukogu jaoks.

Kataloogis on iga raamatu kohta esitatud põhiandmed: autor, pealkiri, ilmumisaeg ja -koht, trükikordusandmed, formaat, köidete arv ning kohaviit. Põhiline osa raamatutest pärineb 17.-19. sajandist, vähesel määral ka 16. sajandist. Toomkooli raamatukogus oli ka kaks inkunaablit. Sissekanded kataloogi on tehtud nii ladina kui gooti kirjas. Saksakeelsete teoste puhul on kasutatud gooti kirja, ladina- ja muukeelsed teosed on märgitud ladina tähtedega.

Kui Tallinna Toomkool pärast ajutist sulgemist 1892. aastal 1906. aastal taas tööd alustas, hakati kooli aruandeid regulaarselt õppeasutuste kaupa trükis avaldama. Ka neist

aruannetest on võimalik üht-teist raamatukogu puudutavat välja lugeda: tuntakse muret, et aastate jooksul, mil kool oli suletud, seiskus ka raamatukogu komplekteerimine, esitatakse aruandeis raamatukokku muretsetud kirjandusest, nimetatakse ka mõnda raamatukoguhoidjat /16, lk. 42/. 1908 ja 1912. aasta kataloogid ongi trükitud kooli aruannete lisana. Kahjuks hõlmavad need aga ainult vastloodud õpilasraamatukogu, kandes pealkirja "Rüütli- ja Toomkooli õpilaste saksa raamatukogu kataloog" /14, 15/.

Käesoleva artikli teema on ka minu magistr töö teema. Kavas on põhjalikumalt uurida Tallinna Toomkooli raamatukogu koostist ja ajaloolist väärtust. Et Tallinna Toomkoolis on õppinud paljud, nii Eesti kui Euroopa seisukohalt olulised tegelased, võimaldab uurimus ehk esile tuua mitte ainult Tallinna Toomkooli, vaid ka tema raamatukogu tähtsuse eesti kultuuriloos.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Robert, K. ENSV TA Kesksaamatukogu koosseisu kuuluva Eestimaa Kirjanduse Ühingu raamatukogu ajalugu: Diplomitöö / TRÜ raamatukogunduse kat. - Tln., 1962. - 156 lk.
2. Pöld, P. Eesti kooli ajalugu / Toim. H. Kruus. - Trt.: Akadeemiline Kooperatiiv, 1933. - 164 lk.
3. Beiträge zur Geschichte der Estländischen Ritter- und Domschule: Einladungsschrift zu der 550 jährigen Jubelfeier der Domschule zu Reval am 19. und 20. Juni 1869 / Hrsg. F. Groessmann. - Reval, 1869. - 101 S.
4. Westling, F. Mõned lisandused Tallinna doomkooli ajaloole //

Ajalooline Ajakiri. - 1923. - nr. 1. - Lk. 1-11; Nr. 2. - Lk. 55-66; Nr. 3. - Lk. 99-104.

5. Eesti kooli ajalugu: 1. köide: Eesti kooli ajalugu 13. sajandist 1860. aastateni / Toim. E. Laul. - Tln.: Valgus, 1989. - 578 lk.

6. Liim, A. 19. sajandi 80. aastate koolireform Baltimaadel ja keskhariduskoolid // Nõukogude Kool. - 1974. - Nr. 5. - Lk. 433-437.

7. Felt, K. Tallinna vanimad koolid (asut. XIII-XVI s.) ja nende raamatukogud: Diplomitöö / TPÜ infotead. osak. Tln., 1994. - 113 lk.

8. Rimmel, M. Krusenstern ehk Eestimaalt globaalpoliitikasse // Horisont. - 1990. -Nr. 2. - Lk. 27-30.

9. Rimmel, M. Mahasalatud Baer / Horisont. - 1990. - Nr. 3. - Lk. 24-26.

10. Rimmel, M. Middendorff eesti teaduses // Horisont. - 1990. - Nr. 6. - Lk. 32-33.

11. Wehrmann, J. E. Oeffentliche Bibliotheken in Reval // Dorpater Jahrbücher für Literatur, Statistik und Kunst. - Bd. 2. - Riga, Dorpat, 1834. - S. 78-80.

12. Knüpfper, A. F. J. Beitrag zur Geschichte des Ehstländischen Prediger-Synodus. - Reval, 1827. - 17 S.

13. Verzeichniss in der Bibliothek der früheren Ritter- und Domschule vorhandenen Bücher und Werke. - 1893. - 456 S. - Handschrift.

14. Ritter- und Domschule: Katalog der Deutschen Schüler-Bibliothek. - Reval, 1908. - 42 S.

15. Ritter- und Domschule: Katalog der Deutschen Schüler-Bibliothek. - Reval, 1912. - 45 S.

16. Jahres-Bericht der Ritter- und Domschule über das Schuljahr 1906/07. - Reval, 1907. - 45 S.

TEADUSTE AKADEEMIA RAAMATUKOGU BALTIKAOSAKONNA RAAMATUID

RAAMATUGA MUSTA SURMA VASTU

225 aastat tagasi trükiti Tallinnas esimene uurimus katkust

TIIU REIMO

ETARi baltikaosakond

Laastavatest katkuepidemiatest on rahva mälu meie päevini toonud mitmeid muistendeid ning mütooloogilisi uskumusi. Tõvekanaja esineb neis erineval kujul: kolmnurkses kübaras mehena, kepiga vanakesena, kes oma ohvrid magajate seast valib, või siis hoopis tuppä siginenud lõngakera või mõne teise esemena.

225 aastat tagasi, 1771. aastal trükiti Tallinnas Lindfors'i trükikoja kulu ja kirjadega arst Peter Friedrich Körberi raamat, mis pidi selgust tooma nii katku olemuse kui ka tema ravimise viiside kohta. Saksa keeles on raamat tuntud lühikese pealkirja "Abhandlung von der Pest" järgi, kogu pealkirja eesti keelde tõlkides oleks see "Uurimus katkust ning teistest mahaniitvatest taudidest koos nende ärahoidmise ning ravimise vahenditega".

Tallinna nädalalehes "Revalische Wöchentliche Nachrichten" avaldatud kuulutuse kohaselt oli tegemist teosega, kus mitte ainult katkust, vaid ka "teistest Eesti- ja Liivimaaal möllavatest taudidest, mis soetõve, mädase palaviku, pahaloomuliste rõugete, siniste rõugete ja verise kõhutõve all tuntud on,"¹ kõneldakse. Väärte teost soovitati osta Tallinnas autori enda käest, aga seda võis saada ka Peterburist, Riist, Pärnust, Tartust, Narvast ja Kuressaarest.

144-leheküljeline oktaavformaadis raamat on pühendatud Eestimaa kindralkubernerile Holsteini hertsogile Peter August Friedrichile.

Alustuseks leiab lugeja kronoloogilise ülevaate katkuepidemiatest nii Euroopas kui ka eraldi Eesti- ja Liivimaaal. Euroopa puhul ulatuvad andmed tagasi aastasse 1557 e.m.a. ning lõpevad 1770-1771. aasta Poola ja Türgi epidemiakollete nimetamisega lootuses, et Katariina II poolt määratud karantiinimeetmed suudavad katku levikule piiri panna. Eestija Liivimaa osas on kirjas kõik suured katkupuhangud alates 1210. aastast, kui Turaidast alanud katk otsaga Sakalasse ja Ugandisse jõudis. Viimane raske katkutaud 1710-1712 leiab autori poolt koguni pikemat käsitlemist.

Ajaloolisele osale järgneb teoreetiline käsitlus katku olemusest ja põhjustest, tema erivormidest, haigustunnustest ning katku ennustavatest nähtustest. Viimaste seas on muuseas ka sabaga tähtede - komeetide ilmumine taevasse, vohama hakkav patuelu koos niisuguste pahedega nagu priiskamine, ülekohus, kõrkus, kadedus ja riid, lõpuks aga ka pikk pöud või aastaegadele ebaloomulike ilmastikutingimuste esinemine. Et ammustel aegadel katku (*Pest*) ning katkutaoliste nakkuste (*Pestilenz*) eristamine arstidele tihtipeale üle jõu käis ning katku all vahel ka teisi kiiresti levivaid ning rutulise surmaga lõppevaid haigusi mõisteti, rõhutas Körber kõige olulisemat erinevust - katkumuhkude puudumist teiste nakkushaiguste puhul. Katku soodustavate tegurite hulka luges autor ka sagedased näljahädad ning sõjad Eestis.

Raamatu kõige huvitavamaks ning praktilisemaks osaks pidas autor ise õpetusi, mida igal inimesel katku ning teistegi nakkushaiguste vältimiseks tuli järgida. Esikohale seati ruumide tuulutamine ning õhu puhastamine, parim vahend selleks pidi olema äädika ning kampripiirituse aur. Et mõnede arstide arvates katkusarnased nakkused eriti hästi magades külge hakkavad, soovitati magamistubades õhku puhastada nii auru kui suitsutuspulbri abil. Ka keha puhtusel oli oluline osa: käsi ja nägu soovitati tihti äädika ja veega pesta, pesu ja üleriided puhtad hoida. Sarnaseid õpetusi jagus majapidamise, raamatute ja ka tööriistade puhastamiseks.

Arstimate nimestikus seisab 15 erinevat retsepti, mille põhikomponentideks äädikas, kamper, väävel ning mitmesugused lõhnaained. Retseptide nimetused on fantaasiaküllased: lõhnaainetega äädikaaur, õhku puhastav suitsutuspulber, kuulus katkuäädikas prantsusekeelse nimetusega *Vinaigre de quatre voleurs*, nakatuse-eliksiir, pulber vaesele ja tavalisele inimesele. Viimane retsept kannab paljutootavat pealdist - *Kindlaim vahend katku vastu*. Retsept on väljendatav kolme lühikese lausega: Varakult ohutusse kohta pageda. Kaugele ära reisida. Hiljem tagasi tulla.

Vaevalt et viimasest õpetusest lihtrahvale erilist abi oli, kuid tänu ettevaatusabinõudele ning karmidele karantiinireeglitele Venemaal möllanud katk Eestisse siiski ei jõudnud.

¹ Revalsche Wöchentliche Nachrichten. - 1772. - Nr. 11. - S. 6-7.

Raamatu autor Peter Friedrich Körber sündis 1732. aastal Tarvastus, kus tema Tüüringist pärit isa pastoriametit pidas.²

Nooruses õppis Körber Tartus apteekriametit, jätkas siis haridusteed Hales, Jenas ja Erfurdis. Erfurdis omandas ta 1756. aastal doktorikraadi, mille järel kodumaale tagasi reisis. Pärast paariaastast tööd arstina Valgas siirdus ta 1758. aastal Tallinna ning töötas linnas ja selle ümbruses arstina kuni oma elupäevade lõpuni 1799. aastal.

1761. aastal reisis Körber Stockholmi, kus esitas teadusliku ettekande väävliipiirituse valmistamisest "Versuch den Spiritum sulphuris auf eine leichte Art in grösser Quantität zu machen". Selle eest valiti ta Stockholmi Kuningliku Akadeemia korrespondentliikmeks. Reisi peaesmärk oli siiski tuttavaks saada kuulsal loodusteadlase Karl Linnéga ning omandada rõugepookimise kogemusi.³ Koos dr. Schulinusega loetaksegi Peter Friedrich Körberit esimeseks rõugete pookijaks Eestis. 1777., 1782. ja 1783. aastal oli Körber tegev Tallinna ümbruses puhkenud epidemia ravimisel ja pärast Riigi Meditsiinikolleegiumi ees sooritatud arstieksamit kinnitati ta Harjumaa kreisiarstiks asukohaga Tallinnas.

Peale ladinakeelse doktoriväitekirja, mis trükiti Erfurdis 1756. aastal, ning eespool nimetatud "Uurimuse katkust" on Körberilt teada veel kaks Eestiga seotud raamatut: 1761. aastal trükiti Tallinnas Köhleri lese juures Liivimaa talurahva seas levinud haiguste ravimise kirjeldus "Versuch der gewöhnlichsten Krankheiten bey dem gemeinen Mann und besonders den livländischen Bauern auf eine leichte

und wohlfeile Art zu heilen", 1783. aastal Lindfors'i juures ülevaade tööstuse arengust Eestis pealkirjaga "Patriotische Gedanken über die Cultur der Naturgeschichte in Ehstland".

"Abhandlung von der Pest" kuulub raamatuharulduste hulka, teosest on teada kolm säilinud eksemplari.

ETARi eksemplar on marmoreeritud nahkköites kullatud köitelõikega. Sissekirjutus esilehel näitab, et raamat on kuulunud Tallinna raeapteegi omaniku, antikvaari ning kodu-uurija Johannes Burcharti kogusse. Teised kaks raamatut leiduvad vastavalt Moskva Ülikooli ning Peterburi Ülikooli Raamatukogus.

Peter Friedrich Körber's,

Der Arzneygelahrtheit Doctor, und der Königlischen
Academie der schönen Wissenschaften in Stockholm
Correspondent.

Abhandlung

von der

Pest,

und andern hinraffenden Seuchen samt
den dawider dienenden Präservations-
und Heilmitteln.

Ferendum ac sperandum.

Euripides

Reval,

Verlegt und gedruckt mit Lindfors'schen Schriften.

1771.

²Deutschbaltisches biographisches Lexikon 1710-1960. - Köln, Wien, 1970. - S. 401.

³Gadebusch, F. K. Livländische Bibliothek. - Riga, 1777. - Th. 2. - S. 128.

EESTI TELEVISIOONI RAAMATUKOGU - "ÜKS TÕELISELT HUBANE JA VAJALIK RUUM ETVs..."

VIIRE KIVIMÄE

Eesti Televisiooni raamatukogu vastutav teatmetoimetaja

Nõnda kirjutas meie raamatukogu kohta üks ETV töötaja ning ühtlasi "kirglik raamatukogu kasutaja" telemajasiseses väljaandes "Telekraat" 1993. aastal. Järgnevatel aastatel on "kirglike raamatukogu kasutajate" ring järsult laienenud ja "kirglikkus" silmnähtavalt süvenenud. Eks trükiajakirjanduse paljunemine, kallinemine ja infoküllasemaks muutumine, samuti elu- ja töötempo kiirenemine on tinginud ka väikese raamatukogu järjest suureneva populaarsuse.

Eelmisel suvel tähistasime ETV 40. sünnipäeva. Käesoleva aasta 14. veebruaril täitus aga 40 aastat päevast, mil tehti esimene sisse-

kanne tollase nimetusega Telestuudio raamatukogu inventari-raamatusse. 1996. a. 14. veebruariks oleme jõudnud numbrini 11 919. Vahepeälsetesse aastatesse on mahtunud organisatsioonilisi, sisulisi ja ruumilisi muutusi.

Kui mind 1980. aastal pärast TPEDI raamatukogunduse eriala lõpetamist ETV raamatukokku tööle suunati, oli see üks osa meetodikaosakonnast ning paiknes ajalehe "Televisioon" toimetuse pisikeses toas. Normaalsest hoiu- ja teenindustingimustest oli asi tollal kaugel. Tuli hakata raamatuid kataloogima ja süstematiseerima ning koostama teleteemalist bibliograafiat.

1986. a. oli raamatukogule murranguline. Valmis uus televisiooni-maja ning raamatukogu sai esimest korda omaette, laekendega 87 m² suuruse ruumi. Raadiomajast kolis meiega ühte ruumi Vabariikliku Raadio- ja Telekeskuse tehnikaraamatukogu oma kahe töötajaga. Algas sõbraliku koosseksiteerimise ajajärk - sisuliselt koos, aga vormiliselt lahus, mis kestis 1991. aastani. Siis iseseisvus ETV ja likvideeriti Vabariiklik Raadio- ja Telekeskus ning kaks väikest raamatukogu ühendati. Sellest hetkest alates võime rääkida Eesti Televisiooni raamatukogust ETV haldustalituse sekretariaadi ühe üksusena. Praegu on ETV raamatukogus kaks koosseisulist kohta

Foto: Toomas Tuul

ning seal töötab kolm raamatukogundusliku kõrgharidusega töötajat.

Kuna ETV raamatukogu on asutuse erialaraamatukogu, lähtume oma töös ETV töötajate vajadustest ja soovidest ning teenindame eelkõige neid (momendil üle 700 töötaja). Oleme abistanud ka ajakirjandustöendeid ning erandkorras teisi telealase info vajajaid. Meie raamatukogu eesmärk on tagada ETV töötajatele juurdepääs infole, olla abiks saadete jaoks vajaminevate materjalide leidmisel; koguda, süstematiseerida, säilitada ja vahendada eesti trükiajakirjanduses ilmunud teemalist infot.

Kogus on meil praegu üle 10 000 raamatu ning umbes 600 aasta-komplekti perioodikat. Peamiselt on see loomulikult telealane kirjandus, kuid kogutud on ka nõigalt alalt midagi, kuna televisiooniprogrammid on väga erineva sisuga. Palju on filmi- ja teatriraamatuid, aga ka kunsti-, ajaloo-, filosoofia-, poliitika- jm. kirjandust. Ei puudu kõikvõimalikud sõnaraamatud, jõudumööda muretseme kalleid teatmeteoseid ja entsüklopeediaid. Ruumipuudusel me ilukirjandust ei komplekteeri. Varem kogutud teleteemaline kirjandus on põhiliselt venekeelne ja suures osas aegunud. Viimastel aastatel on õnnestunud kogu täiendada ingliskeelse uuema telealase kirjandusega. Täna on meil olnud võimalik tellida põhi-osa eestikeelsest perioodikast ning ka mõningaid välisajakirju.

Olulise osa meie tööajast võtab endale telealase bibliograafia koostamine. Alates 1980. aastast oleme

teinud seda järjekindlalt, mistõttu täna võime rääkida üpris põhjalikust eesti trükiajakirjanduses avaldatud televisioonilaste artiklite kogust ja teatmestust ETV raamatukogus. See sisaldab teavet nii ETV kui ka kõigi teiste Eestis tegutsevate telekanalite, aga ka välisriikide televisioonikanalite ja teletegijate kohta ning muidugi üldist, teoreetilist laadi telealast informatsiooni, artikleid teletehnikate arengust jmt. Peale selle on meie raamatukogus võimalik tutvuda ajakirjanduse alaste diplomitöödega.

Raha- ja ruuminappus ning raamatute ja perioodikaväljaannete hinna tõus kummitab meidki, nagu kindlasti paljusid teisi raamatukogusid. Siiski oleme rõõmsad, et meid on vaja ja meil on järjest rohkem, mida lugejatele pakkuda. Infosajandi tehnikaimed on siiski meist kaarega mööda läinud. Arvutiside ja Internet ei ole meie puhul veel reaalsus, aga arvatavasti ka enam mitte täitumatu unistus.

11. aprillil tähistas oma 50. sünnipäeva Eesti Rahvusraamatukogu teatme ja infoanalüüsi keskus (TIK).

Õieti oli osakond ühendosakonnana olemas juba 1940. aastal, kui Eesti NSV Riiklikus Avalikus Raamatukogus oli vaid kaks osakonda - administratiivosakond ning bibliograafia- ja kataloogimisosakond. Iseseisvaks bibliograafiaosakonnaks sai ta 2. veebruaril 1945, mil ENSV Rahvakomissaride Nõukogu kinnitas raamatukogu põhimääruse, milles fikseeriti ka raamatukogu struktuur. Osakonnajuhatajaks 11. aprillini 1946 oli Linda Ploompuu.

11. aprillil 1946 jaotati osakond kaheks: teadusliku bibliograafia ja teatmelise bibliograafia osakonnaks. Seda võib lugeda praeguse TIKi tegelikuks alguseks. Teatmelise bibliograafia osakonna esimene juhataja oli Helmi Masing. Teadusliku bibliograafia osakond (juhataja Linda Ploompuu) hakkas täitma tolleaegse raamatupalati funktsioone. Osakonna töösuunad kujunesid välja juba osakonna loomisest peale ja olid läbi okupatsiooniaastate põhiliselt samad: lugejate ja asutuste teatme- ja infoteenindus, teeninduseks vajaliku baasi loomine ja korrastamine (teatmekogu ja bibliograafiakartoteegid) ning bibliograafiate koostamine. 1947. aastal anti raamatukogus leiduv teatmekirjandus, st. entsüklopeediaid, sõnastikud, bibliograafiad jms. teatmebibliograafia osakonnale. Teatmekogu loomisele asuti 1948. aastal. Paljuski ajastu pitserit kandnud töös on küllalt püsiväärtuslikku: aastatega kujundatud teatmekogu, personaalia ja kirjanduse kartoteegid, raamatukogunduse ja raamatuloo bibliograafia, eesti kirjanike personaalbiblio-

BIBLIOGRAAFIAOSAKONNAST TEATME JA INFOANALÜÜSI KESKUSEKS

KRÕÖT LIIVAK

RRi teatme ja infoanalüüsi keskuse tegevtoimetaja

graafia, erialabibliograafia "Kultuuriülikool" (hiljem "Kunst ja kirjandus", aastate 1964-1990 kohta), üle 30 aasta ilmunud "Tähtpäevakalender", eesti kirjanduspreemiate nimestikud jmt. Silmapaistvad saavutused selles töös on bibliograafiaosakonna kauaaegsetel töötajatel Virve Ennoaarel (juhatas osakonda aastatel 1968-1986) ja peabibliograaf Vaime Kaburil.

Murrangu tõi Eesti Vabariigi taasiseseisvumine. Eesti Rahvusraamatukogu sai ka parlamendiraamatukogu staatuse ja tema ülesannete hulka hakkas kuuluma Eesti Vabariigi Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse, ministeriumide jt. riigiasutuste teatme- ja infoteenindus. (Ajalukku vaatava vahemärkusena: 1918. a. parlamendiraamatukoguna loodud Riigiraamatukogu ajakirjandust korraldava vanema ametniku ülesandeks oli 1922. aastast alates eesti ajakirjandusest riigi- ja omavalitsusasutustele tähtsate artiklite bibliografeerimine, mis oli oluline uuendus raamatukogu töös).

Eesti Rahvusraamatukogu ja infoanalüüsi keskus (TIK) loodi 1993. aasta juulis kahe osakonna - parlamendiinfo- ja bibliograafiaosakonna - liitmise teel. Nii sai tõhusamalt kasutada olemasolevat tööjõudu ning vältida tarbetut dubleerimist osakondade töös. Teatmekeskuse ülesandeks on nii parlamenditeenindus kui raamatukogu lugejate teatmeteenindus, teatmekogu täiendamine ja korrashoid, bibliograafiate ning parlamenditrükiste koostamine ja toimetamine, rahvusvaheliste organisatsioonide trükiste rühmitamine ja nende sisu kättesaadavaks tegemine, õiguslane teatmeteenindus ning õigusbibliograafia koostamine. Lugemissaale on kolm: teatmesaal, õigus-

kirjanduse ja rahvusvaheliste organisatsioonide lugemissaal ning parlamendi lugemissaal Toompea lossis.

Viis aastat tagasi hakati info-töötlust ja teenindust automaatsioneerima. Kõigis kolmes lugemissaalis on kasutusel Internet, CDd ja rida lokaalseid andmebaase, sealhulgas TIKis loodud eesti ajalehtede ja ajakirjade bibliograafilised andmebaasid MAJPOL (majandus ja poliitika), VARIA (muud ainevald-

konnad), EMOR (sotsioloogilised uuringud), ÕIGUS ning LITTERA (ilukirjandus ja kirjandusteadus).

TIKis on praegu 42 töötajat, juhataja on Ene Loddes. Lõpetuseks ka mõned arvud 1995. aasta kohta: teatmekogu suurus oli ca 41 000 nimetust, päringute arv 15 000, valikteadiste arv 6 300, TIKis genereeritud andmebaaside kirjetest arv 132 000, avaldatud trükiste arv 16 nimetust.

“KOOSTÖÖVALMIDUS EESTI JA VENE RAAMATUKOGUDE VAHEL ON OLEMAS”

Vene Föderatsiooni UNESCO Komisjoni egiidi all tegutseva UNESCO Projekti “Kesk- ja Ida-Euroopa maade rahvusvaheline vahenduskeskus” Regioonidevahelise Toetuskomitee president SVETLANA PROSEKOVA oli 1995. a. detsembris Tallinnas töövisiidil. Palusime tal rääkida lähemalt visiidi eesmärgist.

UNESCO 27. konverentsil kinnitatud programm näeb ette luua Moskvas endise idabloki maade raamatukogude jaoks rahvusvaheline raamatuvahetuskeskus. Kuigi Eestit pole projektis mainitud, pidasin vajalikuks sõita siia, et tihendada raamatukogundusalast koostööd Eesti ja Venemaa vahel.

Meie visiit on juba teine kohtumine nende küsimuste aruteluks - kõigepealt kutsusime Moskvasse Ivi Eenmaa ja Urmas Oti. Urmas Oti raamatu “Playback” tutvustus Moskvas äratas tohutut huvi. Küsimused Urmas Otile ja Ivi Eenmaale väljusid raamatus käsitletu raamidest, need puudutasid ka Eesti-Vene poliitilisi ja kultuuri-suhteid.

Tallinnasse sõitsid minuga koos Moskva Linnavalitsuse Kultuuri-osakonna esindaja ja Nekrassoviniemelise Moskva Keskraamatukogu direktor. Tutvusime Tallinna Keskraamatukogu ja Eesti Rahvusraamatukoguga. Viimane on kiiresti arenev ja rahvusvahelisi koostöösidemeid arendav ning meil on talt õppida eriti raamatukogutehnoloogia vallas. Vestlesime paljude juhtivtöötajatega Tallinnas,

kohtusime Eesti kultuuriministri ja Vene saatkonna töötajatega, kes kõik pidasid oluliseks raamatukogunduslike kontaktide arendamist kahe riigi vahel.

Sõlmisime kokkuleppe, millele Moskva poolt kirjutasiid alla kõik meie delegatsiooni liikmed, Tallinna poolt RRi ning Tallinna Keskraamatukogu direktor. Kokkuleppe fikseerib Vene ja Eesti raamatukogude koostöö suunad: info raamatukogude kohta, spetsialistide ja töökogemuste ning uusima tehnoloogia kasutuselevõtu kogemuste vahetus, näituste ja raamatute vahetus. Iga punkti kohta koostatakse eraldi ühisürituste plaan. See nõuab meilt kõigilt palju tööd, kuid raamatukoguhoidjad on töökad.

Kirjanduse vahetamist on senitakistanud informatsiooni puudumine väljaantu kohta ja kõigi muude takistuste kõrval ka raamatu kõrge hind. Kui Eestisse veel tuuakse vahendajate kaudu sisse vene kirjandust, siis meie ei tea üldse, mida antakse välja Eestis. Ometi komplekteeritakse Venemaa raamatukogudes - nii Nekrassovi-nimelises kui teistes - ka eestikeelset kirjandust Venemaal elavate eestlaste, samuti näiteks ajaloolaste, aga ka teiste huviliste tarbeks. Seega on mõlemal poolel tarvidus kätte saada lugejat huvitav kirjandus. **Koostööleping näeb ette, et UNESCO esindus Moskvas hakkab saatma RRi Venemaal ilmunud kirjanduse nimestikke, et teie komplekteerijad saaksid välja valida vajaliku.** Kuid soov täielikumalt komplekteerida venekeelset kirjandust ei ole ainult RRil. Sellest on

huvitatud ka teised raamatukogud, näiteks Tallinna Keskraamatukogu. Alustame koostööd RRiga, ja kui see kannab vilja, siis võime saadud kogemuse alusel varustada kirjandusega teisigi Eesti raamatukogusid. Nagu teada, on raamatukogudel komplekteerimiseks alati raha vähe. Tavaliste vahendajate kaudu jõuavad vene raamatud Eestisse juba kuni 150 %lise hinnalisa-ga. UNESCO programmi raames loime me Venemaal ühenduse raamatukogude ja kirjastuste vahendamiseks. UNESCO komitee ei ole kommertsettevõtte. Kui kirjastus annab oma raamatu meile levitamiseks, siis teab ta, et see läheb ainult raamatukogudele ja et raamatukogud saavad selle 20-30 % odavamalt kui raamatukauplustest.

Väga vajaliku punktina on lepingus kirjas ka tehnoloogia vahetus, mille üks osa on tehnilised lahendused. Mõtleme, kuidas ehitada oma süsteemi üles nii, et meie raamatukogud võiksid olla ühenduses maailma kõigi tähtsamate infokeskustega. Teie raamatukogude areng huvitab meid, sest teie võite meile öelda, millist teed mööda minna ja mida vältida. Meeldiv oli kõigi teie spetsialistide siiras soov meid abistada.

Veel oli meie eesmärgiks tutvuda raamatukogude automatiseerimisega ning sõlmida sidemed mõne arvutifirmaga. Automatiseerimise tehnoloogia on tihedalt seotud ideoloogiaga. Valida on erinevate firmade ja süsteemide vahel. Neis orienteeruda on meid aidanud RRi spetsialistid, kõige rohkem Mihkel Reial.

Meie siinviibimise teiseks oluliseks põhjuseks oli tutvuda suure linna linnaraamatukogu osaga lugejateeninduses. Tänapäeva tingimustes on linnaraamatukogu roll teisenenud. Senini on nad suurte teadusraamatukogude naabritena võtnud enda kanda vaid minimaalsed kohustused (selle, mis neile on tuttav).

Moskvas on 450 linnaraamatukogu filiaali, samas aga puudub paljudel ettevõtetel, asutustel ja organisatsioonidel (ka õppeasutustel) rahapuudusel oma raamatukogu, kuigi nad seda vajaksid. Paljud, näiteks instituutide, tehnikumide, koolide raamatukogud on aga samal põhjusel esialgu lihtsalt katkestanud raamatute komplekteerimise. Paljud avatud kommertsõppeasutustest pole veel jõudnud luua endale raamatukogu. Õppejõud, üliõpilased ja õpilased pöörduvad oma soovidega suurte teadusraamatukogude, esmajoonel Venemaa Riikliku Raamatukogu poole, sest nad teavad, et seal on neile vajalik raamat kindlasti olemas. Raamatukogu 3000 lugejast päevas moodustavad üliõpilased 45%. Raamatukogus napib lugejakohti ning ei suudeta rahuldada ka kõigi lugejate vajadusi - paljude üliõpilaste poolt samaaegselt soovitud raamatuid on selles raamatukogus vaid 2-3, harva 5 eksemplari. Vajalik raamat võib olla aga olemas mõnes linnaraamatukogu filiaalis, kust soovija ei tea seda küsima minna.

Suured teadusraamatukogud on ülekoormatud. Rahvaraamatukogud pole ainult tehniliselt mahajäänud, vaid sageli ei suuda nähagi taolisi probleeme, rääkimata neile lahenduse otsimisest. Ka Tallinnas on Rahvusraamatukogu ja Tallinna Linnaraamatukogu lähestikku,

probleem on olemas ja selle lahendamiseks oleks vaja arendada veelgi koostööd - kumbki raamatukogu ei tohiks vastu võtta lugejateenindusse puutuvaid otsuseid ilma teise raamatukogu või linnavalitsusega läbi rääkimata, sest kannatavad lugejad. Kuid ühtne tegevuskava leevendab olukorda vaid ajutiselt ja nende küsimuste lõplik lahendamine ei sõltu ainult raamatukogudest. Kui lahendada küsimus vaid igale raamatukogule komplekteerimisraha juurde andmisega, et paljudele lugejaile üheaegselt vajalikud teosed oleksid olemas kõigis raamatukogudes, kerkivad uued probleemid - ruumid, töötajate arv jmt. Tegelikult oleks vaja tunduvalt parandada rahvaraamatukogude töötingimusi - anda neile suuremad ruumid, varustada uusima tehnikaga. Siin peab appi tulema linnavalitsus. Moskvas oleks oluline, et Linnaraamatukogu iga osakond komplekteeriks kirjandust oma teeninduspiirkonna teadus- ja õppeasutuste ning ettevõtete vajadusi arvestades. Osa kogudest (näiteks üliõpilastele õppetööks vajalik) võiks olla mikrokandjatel või koopiatena seni, kui puudub ühtne arvutivõrk. Tähtis on jagada teeninduskoormus mitme raamatukogu vahel.

Olete küllalt kaua töötanud Venemaa Riikliku Raamatukogu direktori asetäitjana. Milline on Teie arvamus sellest raamatukogust praegu?

Töötasin Lenini-raamatukogus 1995. aasta maikuuni. Kahjuks annab Venemaa Riiklik Raamatukogu praegu käest oma positsioone rahvusraamatukoguna. Ta on lakanud olemast raamatukogunduslik teadus- ja metoodikakeskus ning kaotanud ka mitmeid teisi funktsioone. Raamatukoguna on ta

sattunud isolatsiooni mitte ainult rahvusvaheliselt, vaid ka Venemaa-siseselt. Raamatukogu imidž on halvenenud ja see on mõjunud halvasti kogu Vene kultuurile. Raamatukogus on tööil palju häid raamatukogundusspetsialiste. Vaja on kiiresti vahetada juhtkonda. Siis on lootust, et raamatukogu taastab oma positsioonid.

Teame vähe ka Venemaa teiste raamatukogude olukorrast.

Kõigil raamatukogudel on finantsraskused. Endine reegel: mida tahan, seda komplekteerin, ei kehti enam, ja üha enam on vaja tööd koordineerida ning muretseda teatud teemal kirjandust vaid teatud raamatukogudesse ja informeerida oma kogudest kõiki teisi. Viimase ülesande täitmiseks on aga vaja töötada välja raamatukogude automatiseerimise ühtne programm.

Küsitles Ene Riet

LUUKAMBER

JUHAN TÕRDU

1920ndate aastate algul toimetati raamatuid veel harva ning lugejate ette sattus mitmesuguseid vääratusi ja rumalusi. Ajakiri "Tarapita" asus nende vastu võitlema rubriigi "Luukamber" abil. Enamasti oli see Friedebert Tuglas, kes kirjutas silmahakanud eksimustest naeruväärivaid pisivesteid.

Ka viimasel ajal esineb ajakirjanduses, aga ka raamatutes tihti ekslikke teateid ja arvamusi, sagenenud on trükivead. Vist on noored toimetajad hoolitud, ei viitsi kahtlasi väiteid kontrollida, võibolla ei saa nad tänapäeva kõrgkoolidest küllaldaselt teadmisigi. Niisiis on vajadus Luukambrit uuendada.

Mis keeles ropendada?

Teet Kallase 1995. a. avaldatud romaanis "Jää hüvasti, mr. Shakespeare" leidub tavalisest rohkem trükivigu - toimetaja pliiatsit pole märgata. Ka mõned üksikasjad ärgitavad vaidlema, lk. 57 leidub koguni naerma ajav lause: "Tema selja tagant luite varjust kostis ladinakeelset ropendamist."

Olen tähele pannud, et venekeelne ropendamine eestlasele eriti ei mõju - ta kehitab selle peale õlgu. Veelgi vähem jõudu on saksakeelsetel sõimusõnadel - küllap seepärast mõisakupjad eelistasid orjade tagasundimisel verbaalsetele ähvardustele kepiga nüpeldamist. Olen järeldanud, et sõimama peab halvustatava emakeeles, sest siis mõjuvad sõna mitmesugused nüansid, mida koolis õpitud keel ei suuda väljendada. Täiesti lootusetu on tänapäeval kedagi sõimata ladina keeles, mis on ju surnud keel ega eksisteeri enam kellegi emakeelena. Kõik ladina keele sõnad kõlavad neutraalselt ja viisakalt, anatoomilised nimetused kaasa arvatud. Ei ole kordagi juhtunud kuulma, et sõimusõnadena oleks kasutatud

peenist või vagiinat. Küll kõlavad aga vängelt nende vasted eesti keeles. Juba akadeemik Wiedemanni "Eestisaksa sõnaraamatus" leidub mõjukaid ütlemisi, rääkimata Mai Loogi "Esimestest eesti slängi sõnaraamatust".

Teet Kallas võiks oma romaani honorarile rohkem lisa teenida, kui avaks ladina keeles ropendamise kursused.

Leksikon teab rohkem kui ajaleht

Kirjastus "Mats" püüab raha teenida sõjaeelsete kirjandusteoste ümbertrükkimisega. Möödunud aastal ilmus raamatukaupluste lettidele memuaar-teos "Pealuu märgi all", mida nüüd, pisut hilinenult reklaamiti "Extra-Postimehes" 10. veebruaril 1996. Kahjuks on selles annotatsioonis paisatud lugejate ette mitmesugust väärinfot. Vaielda võib juba autori nimekuju üle. Eduard Grossschmidt nime on tavaks kirjutada nagu ka tema isa Otto oma kolme s-iga keskel - saksa liitsõna *gross+schmidt* on selleks perekonnanimeks täpsel kujul. 1938. aastal eestistas Eduard aga nime tõlkimise teel ning käibele läks Suursepp. Kuna Eduard Suursepp suri alles 1975. aastal, siis kandis ta seda nime umbes 37 aastat ning see sai küllalt tuttavaks. Kui ei ole mingit erandlikku kokkulepet, kasutatakse kirjastamisel ikkagi kirjaniku viimast perekonnanime. Ülalöeldust selgub, et väär on annotatsioonis esitatud väide, et raamatu "Pealuu märgi all" autori kohta puuduvad 1946. aastast alates andmed. Surmaaeg ja muud olulised faktid on antud "Eesti kirjarahva leksikonis" lk. 556. Leksikon ilmus juba 1995. aasta juulikuus ning "Matsi" kirjastuse asjamehed võinuksid ometi seda kasutada. Väärteavet levitatakse ka Eduard Suursepa isa kohta: Otto Grossschmidt ei sündinud Rõngu vallas, kuid elas seal küll. Ta sündis 1869. a. Tartumaal Vastse-Otepää alevikus, mida varsti hakati

kutsuma Nuustakuks. Otto Grossschmidt ei saanud 1944. a. arreteerida, sest ta suri juba 1941. a. ning on maetud Tartus Ropka-Tamme kalmistule.

Kui keegi tahab veel Eduard Suursepa teoseid avaldada või temast kirjutada, siis peale "Eesti kirjarahva leksikoni" saaks ta autori kohta andmeid Elvas asuvast Tartumaa Muuseumist, kus hoitakse E. Suursepa käsikirju.

Segadusi fotodega

Unustamisega on vaevarikas võidelda. Mälus võivad kahvatuda ja segi minna ka tuttavad näojooned. Viimastel aastatel on ajalehtedes trükitud mitmel korral väära allkirjaga fotosid. Võib olla ei ole noored toimetajad küllalt näinud kultuuritegelaste pilte? Halval paberil trükitud "Eesti kirjarahva leksikonis" on need üsna ähmased. Koonerdamine ei ole kokkuhoid! Piinlikuks muutub lugu siis, kui elavad ja surnud lähevad segi. "Postimehes" 12. jaanuaril 1994 on kirjutise juurde Herbert Salust trükitud Vello Salo foto B. Kangro "Eesti kirjakuulutajast". Nimede erinevus on ju väike, kuid Vello Salo õpetas Tartu Ülikooli usuteaduskonnas Vana Testamenti ning võib lehe toimetajatele iga päev vastu tulla.

Tallinnas venekeelset kirjandust avaldav kirjastus "Aleksandra" on 1993. a. üllitatud August Gailiti romaan "Toomas Nipernaadi" tõlke tagakaanele lasknud trükkida Artur Adsoni pildi. Tõsi küll, mõlemad tegutsesid samaaegselt "Siuru" kirjandusrühmituses ning olid tollal juba kiilaspäised. Neid on segi ajanud koguni väga kogenud Tartu kirjandusteadlased August Palm ja Leenu Siimisker A. H. Tammsaare 1978. a. juubelialbumis. Selle teaberikka ja esindusliku raamatu 148. leheküljele on trükitud kuue siurulase grupipilt,

kuid lk. 149 esitatud foto allkirjas ei pea nimede järjestus paika. Peaks olema: vasakult Fr. Tuglas, A. Adson, M. Under, J. Semper, A. Gailit ja H. Visnapuu. Visnapuu tundub siin küll pikast Gailitist pikem, kuid ta istub diivani otsarullil.

Sääraseid eksitusi võiksid vähendada fotograafid, kui nad kohe foto või koopia valmimise järel kirjutaksid selle tagaküljele; keda või mida on kujutatud. Ainult mälu loota ei või pilditegijadki, rääkimata fotode kasutajatest.

Kes kaitseks laulusõnade autoreid?

Viimasel ajal on mitmed kirjastajad leidnud, et ka populaarsete laulude uustrükkidega saab raha teenida. Ja nii ilmub järjest uusi laulikuid - küll tudengeile, küll nende vanematele. Siin on palju sõltunud lauliku koostaja eruditsioonist. Heas mõttes on silma paistnud Tallinna dirigendi Enn Oja

koostatud valimikud ("Rivilaulik" 1993. a., "Las käia, armas peremees" 1995. a.), kus on rohkesti vaeva nähtud rahvalike laulude autorite kindlaks tegemisega, kuid alati pole see temalgi õnnestunud. Vähem on laulusõnade autoreid teadnud Helve Laanes, kelle koostatud muidu soliidne "Laulik" ilmus Tartu Ülikooli kirjastuselt. Üllatab, et tal ei ole meeles, et Jaan Kross on hiljem vist lauljate poolt "Imeliseks aasaks" nimetatud teose (algusreaga "Sel künkal algas imeline laas...") autor; tekst on avaldatud 1958. a. luulekogus "Söerikastaja" ja 1971. a. valimikus "Voog ja kolmpii". H. Laanes ei ole teadnud ka seda, et Eestiski sõja-aastail levinud populaarse sõdurilaulu "Lili Marleen" teksti on kirjutanud Hans Leip ja muusika Norbert Schultze. "Sauna taga, tiigi ääres..." pärineb aga Hermann Julius Schmalzi "Nalja Laulikust" (1901), kuigi rahvasuu on seda hiljem tublisti lihvinud ja lühendanud. Jaan Rääpo

sulest pärineb teine võrukeelne laul, samuti lauljate lühendatud-lihvitud "Haanja miis vidi lubjakivve...". "Küll on kena kelguga..." sõnade autor on aga Reinhold Kamsen. See on uuesti avaldatud Paul Rummo koostatud antoloogias "Eesti luule" (1967). Kolme viimati mainitud laulu teksti autoreid on tutvustatud ka "Eesti kirjarahva leksikonis". "Hulkuri valsi" ("Lossides krahvidel pulmad on hoos...") sõnade autor on arvatavasti Hella Wuolijoki, vähemalt on see juba 1936. a. avaldatud tema samanimelise näidendi eestikeelse tõlke 7. leheküljel. Mainitud lühinäidend on nii Soomes kui Eestis ilmunud Felix Tuli varjunimega, eestikeelse tõlke on teinud Wuolijoe õde Niina Murrik. Nii et H. Laanes võinuks lauliku koostamisel rohkem vaeva näha, konkreetsemat nõu ei oska anda.

Kes on kes?

Eesti rahva-, eriala- ja teadus- ning kooliraamatukogud 1994. aastal

RAAMATUKOGUTÖÖTAJAD

Rk-de arv	Kokku amctis		Raamatukoguhoidjaid		% töötajatest		Hariduse järgi				Keskharidus			
	Kokku amctis	% töötajatest	Ülikooliharidus		Rkogundusharidus		Rakenduskõrgharidus		Rkogundusharidus		Keskharidus		% rk-hoidjatest	
			Kokku	% rk-hoidjatest	Kokku	% rk-hoidjatest	Kokku	% rk-hoidjatest	Kokku	% rk-hoidjatest	Kokku	% rk-hoidjatest	Kokku	% rk-hoidjatest
1. Tallinn	188	71.3	84	46.3	62	46.3	9	8	41	6.0	23	17.2		
2. Kohtla-Järve	70	70.0	15	26.5	13	26.5	4	3	29	6.1	23	46.9		
3. Narva	64	64.1	21	43.9	18	43.9	0	0	20	0.0	19	46.3		
4. Pärnu	42	76.2	19	37.5	12	37.5	1	1	12	3.1	8	25.0		
5. Sillamäe	16	81.3	8	53.8	7	53.8	0	0	5	0.0	5	38.5		
6. Tartu	129	72.1	60	34.4	32	34.4	1	1	32	1.1	25	26.9		
7. Harjumaa	113	86.7	40	26.5	26	26.5	0	0	55	0.0	27	27.6		
8. Hiiumaa	21	90.5	5	26.3	5	26.3	0	0	13	0.0	6	31.6		
9. Ida-Virumaa	62	85.5	11	17.0	9	17.0	3	1	38	1.9	20	37.7		
10. Jõgevamaa	60	90.0	15	16.7	9	16.7	2	1	36	1.9	30	55.6		
11. Järvamaa	63	85.7	19	27.8	15	27.8	0	0	35	0.0	21	38.9		
12. Läänemaa	54	77.8	13	16.7	7	16.7	0	0	29	0.0	9	21.4		
13. Lääne-Virumaa	76	86.8	16	18.2	12	18.2	1	1	49	1.5	28	42.4		
14. Põlvamaa	54	87.0	10	12.8	6	12.8	1	1	34	2.1	22	46.8		
15. Pärnumaa	72	86.1	21	32.3	20	32.3	0	0	41	0.0	20	32.3		
16. Raplamaa	64	81.3	15	21.2	11	21.2	1	1	35	1.9	20	38.5		
17. Saaremaa	52	90.4	15	27.7	13	27.7	0	0	29	0.0	21	44.7		
18. Tartumaa	85	75.3	18	20.3	13	20.3	1	1	44	1.6	27	42.2		
19. Valgamaa	50	86.0	6	7.0	3	7.0	1	1	36	2.3	16	37.2		
20. Viljandimaa	96	77.1	17	18.9	14	18.9	1	0	56	0.0	33	44.6		
21. Võrumaa	69	89.9	19	21.0	13	21.0	0	0	42	0.0	23	37.1		
Rahvaraamatukogud kokku	1500		447		320		26	20	711		426			
Rahvaraamatukogude keskmine	2.5	0.7	0.5	0.0	26.7	0.0	0.0	1.7	0.7	1.2	35.5	4.2		
Rahvusraamatukogu	1	78.8	356	32.9	165	32.9	9	9	136	1.8	21	1.4		
* Universaalaramatukogud	2	76.4	111	45.9	67	45.9	1	1	20	0.7	2	1.5		
** Ülikooliraamatukogud	6	83.3	319	21.1	98	21.1	33	20	113	4.3	7	18.8		
Muud kõrgkooli raamatukogud	13	97.0	20	50.0	16	50.0	2	1	9	3.1	6	6.3		
*** Teaduslikud erialaraamatukogud	3	65.3	27	46.9	15	46.9	0	0	5	0.0	2	7.6		
Muud erialaraamatukogud	125	93.4	115	30.6	52	30.6	8	6	43	3.5	13			
Eriala- ja teadusraamatukogud kokku	150		948		413		53	37	326		51			
Eriala- ja teadusraamatukogude keskmine	11.0	6.3	2.8	0.4	30.7	0.4	0.2	2.7	0.3	2.2	3.8			

RAAMATUKOGUTÖÖTAJAD

Rk-de arv	Kokku ametis	Raamatukoguhoidjaid		Hariduse järgi		Rakendusõõgharidus		Keskharidus			
		ametus	% töötajatest	Õhtikooliharidus		Kokku	Rkogundusharidus	Kokku	Rkogundusharidus	Kokku	
				Kokku	% rk-hoidjatest						Kokku
90	123	123	100.0	71	35	14	14	5	37	14	11.4
11	14	14	100.0	4	3	0	0	0	10	6	42.9
18	25	25	100.0	16	12	0	0	0	8	7	28.0
15	19	19	100.0	14	10	2	2	0	3	3	15.8
5	8	8	100.0	2	1	0	0	0	6	2	25.0
18	23	23	100.0	14	6	1	1	1	7	3	13.0
34	39	39	100.0	19	9	4	1	1	14	7	17.9
8	7	7	100.0	2	1	1	1	1	4	0	0.0
20	24	24	100.0	10	5	3	2	2	11	5	20.8
28	30	30	100.0	12	3	1	0	0	16	2	6.7
26	29	29	100.0	19	5	2	0	0	8	3	10.3
28	30	30	100.0	10	4	5	0	0	11	3	10.0
32	37	37	100.0	15	5	0	0	0	22	4	10.8
23	27	27	100.0	19	4	0	0	0	8	1	3.7
21	21	21	100.0	10	4	0	0	0	11	2	9.5
24	28	28	100.0	14	4	1	1	1	13	3	10.7
22	22	22	100.0	10	4	1	1	1	11	2	9.1
24	29	28	96.6	17	6	2	0	0	8	3	10.7
22	26	26	100.0	9	2	3	0	0	14	3	11.5
35	39	38	97.4	20	8	2	1	1	16	7	18.4
35	37	37	100.0	17	3	1	1	1	19	5	13.5
539	637	635	99.7	324	134	43	14	14	257	85	13.4
	1.2	1.2		0.6	0.2	0.1	0.0	0.0	0.5	0.2	
1294	3786	3180	84.0	1719	867	122	71	71	1294	562	
	2.9	2.5		1.3	0.7	0.1	0.1	0.1	1.0	0.4	17.7

1. Tallinn

2. Kohtla-Järve

3. Narva

4. Pärnu

5. Sillamäe

6. Tartu

7. Harjumaa

8. Hiiumaa

9. Ida-Virumaa

10. Jõgevamaa

11. Järvamaa

12. Läänemaa

13. Lääne-Virumaa

14. Põlvamaa

15. Pärnumaa

16. Raplamaa

17. Saaremaa

18. Tartumaa

19. Valgamaa

20. Viljandimaa

21. Võrumaa

Kooliraamatukogude kokku

Kooliraamatukogude keskmine

Rahva-, eriala- ja teadus- ning

kooliraamatukogude kokku

Rahva-, eriala- ja teadus- ning

kooliraamatukogude keskmine

* Eesti TARK. Kirjandusmuuseumi Arhiivirk.

** TÜRK., TTÜRK., TPÜ RK., EPÜ RK., TKÜ RK

*** Eesti Meditsiiniiraamatukogu, Eesti Patendiraamatukogu, Eesti Standardiraamatukogu

RAAMATUKOGUDE KASUTAMINE TEAVIKUD AASTA LÕPUL KULUTUSED (tuh. kroonides)

	Registreeritud lugejaid	Külastusi	Laenutusi	Kokku	Raamatud		Töötasud	Komplekteerimiskulud		
					Kokku	%		Kokku	Ajakirjanduse tellimine	
									teavikutest	kokku
1. Tallinn	55846	545891	1897851	1379893	1365711	99.0	3505.7	2957.8	1117.6	37.8
2. Kohtla-Järve	15001	141289	524096	460368	452711	98.3	1178.9	957.3	336.9	35.2
3. Narva	17940	159685	505536	333161	328871	98.7	1248.8	661.7	123.1	18.6
4. Pärnu	14653	147534	491833	341994	337543	98.7	659.1	460.1	110.7	24.1
5. Sillamäe	5703	52524	121667	92212	91926	99.7	222.4	140.0	46.3	33.1
6. Tartu	34854	360063	1419662	949142	886409	93.4	2585.9	1093.5	251.7	23.0
7. Harjumaa	21999	228934	668658	747117	739352	99.0	1941.3	1177.7	298.7	25.4
8. Hiiumaa	3914	45545	135093	96296	93961	97.6	457.6	245.5	68.0	27.7
9. Ida-Virumaa	13218	128996	362001	456497	451998	99.0	1133.4	634.2	197.3	31.1
10. Jõgevamaa	13141	149105	435035	388328	381253	98.2	1097.3	635.2	135.5	21.3
11. Järvamaa	13503	149926	431746	416317	410041	98.5	1127.0	776.0	192.8	24.8
12. Läänemaa	8302	73570	214184	316709	311980	98.5	792.8	393.8	97.0	24.6
13. Lääne-Virumaa	18228	203225	640650	575567	565945	98.3	1563.8	1073.6	250.9	23.4
14. Põlvamaa	11299	110777	309857	327963	321853	98.1	1012.7	593.6	161.1	27.1
15. Pärnumaa	13078	133202	395107	486965	482321	99.0	1340.0	635.0	171.0	26.9
16. Raplamaa	11304	114307	370667	394062	388351	98.6	1109.0	462.0	110.0	23.8
17. Saaremaa	12064	106371	242635	316574	312048	98.6	945.3	445.1	103.0	23.1
18. Tartumaa	14787	138915	455653	615774	612146	99.4	1340.6	730.7	232.1	31.8
19. Valgamaa	10290	126871	362989	338959	333157	98.3	987.7	554.0	114.4	20.6
20. Viljandimaa	20337	195868	580131	603640	595844	98.7	1255.0	1356.2	213.1	15.7
21. Võrumaa	15429	154396	521327	510597	503412	98.6	1219.6	751.2	198.5	26.4
21. Rahvaraamatukogud kokku	34890	3466994	11086378	10148135	9966833		26723.9	16734.2	4529.7	
Rahvaraamatukogude keskmine	570.1	5730.6	18324.6	16773.8	16474.1	98.2	44.2	27.7	7.5	27.1
Rahvusraamatukogu	61786	526829	495177	3326243	1878081	56.5	10624.3	1764.1	450.0	25.5
*Universaalaramatukogud	21039	241929	2580929	3540769	2553518	72.1	3207.0	4365.0	2938.0	67.3
**Ülikooliraamatukogud	57991	1385011	3793241	5972512	4170290	69.8	8629.8	5659.0	4295.1	75.9
Muud kõrgkooliraamatukogud	8211	161153	129667	601092	592988	98.7	959.7	699.8	119.3	17.0
***Teaduslikud erialaraamatukogud	7538	24244	488159	14036652	283355	2.0	907.9	1747.6	370.1	21.2
Muud erialaraamatukogud	40006	264989	759971	2294167	1587938	69.2	13517.0	7453.3	6093.3	81.8
Eriala- ja teadusraamatukogud kokku	196571	2604155	8247144	29771435	11066170		37845.7	21688.8	14265.8	
Eriala- ja teadusraamatukogude keskmine	1310.5	17361.0	54981.0	198476.2	73774.5	37.2	252.3	144.6	95.1	65.8

RAAAMATUKOGUDE KASUTAMINE

TEAVIKUD AASTA LÕPUL

KULUTUSED (tuh. kroonides)

Registreeritud lugejaid	Külastusi	Laenutusi	Kokku	Raamatud		Töötasud	Komplekteerimiskulud		
				Kokku	%		Kokku	Ajakirjanduse tellimine	
									% komp. kuludest
1. Tallinn	5685	846429	1137270	1535397	99.4	1944.1	3997.6	158.1	4.0
2. Kohtla-Järve	6441	64687	96957	185747	99.6	209.8	779.4	53.2	6.8
3. Narva	12311	123544	176211	381714	99.6	479.0	722.7	23.5	3.3
4. Pärnu	7915	181433	143324	181414	99.3	519.9	425.4	24.7	5.8
5. Sillamäe	2999	34129	59215	49589	98.7	48.6	236.1	1.2	0.5
6. Tartu	10907	91313	173515	224282	99.5	223.3	403.9	28.5	7.1
7. Harjumaa	11700	304704	295198	336517	98.2	510.3	778.2	87.5	11.2
8. Hiiumaa	1640	17774	25695	69281	99.8	78.4	232.3	12.1	5.2
9. Ida-Virumaa	7388	80843	175423	334190	99.5	343.6	411.9	59.9	14.5
10. Jõgevamaa	4350	54891	63292	177496	99.3	254.0	493.0	62.2	12.6
11. Järvamaa	5910	100423	89933	240779	99.5	283.0	900.3	48.3	5.4
12. Läänemaa	5680	60030	86342	183732	98.7	276.1	351.9	42.1	12.0
13. Lääne-Virumaa	9991	157212	179787	334576	99.4	468.2	1558.9	112.2	7.2
14. Põlvamaa	4579	45274	72264	164925	99.3	259.1	496.1	53.3	10.7
15. Pärnumaa	4159	37562	64711	115919	98.7	251.4	423.6	43.4	10.2
16. Raplamaa	5410	64614	90282	174975	98.6	395.0	773.8	73.8	9.5
17. Saaremaa	5401	45578	61350	102376	98.6	245.1	286.7	49.9	17.4
18. Tartumaa	5960	67401	88702	227119	99.5	381.4	1038.1	62.6	6.0
19. Valgamaa	5383	60379	80394	191286	99.2	236.9	308.2	54.6	17.7
20. Viljandimaa	8549	86926	115406	305466	99.5	474.8	580.1	108.9	18.8
21. Võrumaa	7875	92544	136944	264355	98.9	371.8	939.9	72.5	7.7
Kooliraamatukogude kokku	191393	2617690	3412215	5762576	99.3	8253.7	16138.1	1232.4	7.6
Kooliraamatukogude keskmine	355.1	4856.6	6330.6	10691.2	99.3	15.3	29.9	2.3	
Rahva-, eriala- ja teadus- ning kooliraamatukogude keskmine	732854	8688839	22745737	45725365	26795579	72823.3	54561.1	20027.9	
Rahva-, eriala- ja teadus- ning kooliraamatukogude keskmine	566.3	6714.7	17577.8	35336.4	20707.6	58.6	42.2	15.5	36.7

KOOLIRAAMATUKOGUD 1994./95. Õ.-A.

Raamatukogude arv	Teavikuid Põhikogu	31. 08. 95 Õpikutekogu	Lugejaid	Laenutusi	Külastusi	Raamatu-koguhoidjaid
1. Algkooli raamatukogud	32 48 005	51 244	3 404	29 799	30 860	26
2. Põhikooli raamatukogud	229 1 027 465	1 228 132	38 844	517 823	425 946	239
3. Keskkooli raamatukogud	169 2 804 985	3 356 961	98 306	2 057 682	1 476 491	230
4. Gümnaasiumi raamatukogud	52 973 679	1 048 067	31 361	507 883	502 455	79
5. Õhtukooli raamatukogud	12 44 351	65 100	2 450	11 774	7 842	11
6. Kutseõppeasutuste raamatukogud	40 871 212	357 875	15 926	273 618	167 436	45
7. Huvikoolide raamatukogud	5 36 098	10 568	1 102	13 636	6 660	5
8. KOOLIRAAMATUKOGUD KOKKU	539 5 805 795	6 117 947	191 393	3 412 215	2 617 690	635

Andmed pole täielikud, sest 37 kooliraamatukogu põhinäitarvud olid esitatud puudulikult.

EESTI RAHVARAAMATUKOGUD 1995. AASTAL

Raamatu-kogude arv	Teavikuid 01. 01. 1996	Regist-reeritud lugejaid	Laenutusi	Külastusi	Raamatu-kogu-hoidjaid
1. Keskraamatukogud	21 3 058 264	135 356	4 793 955	1 532 273	460
2. Linnaraamatukogud	66 2 168 276	76 992	2 929 458	916 029	177
3. Lasteraamatukogud	11 256 182	12 797	283 861	135 018	32
4. Vallaraamatukogud	18 285 563	9 630	309 846	110 571	33
5. Küllaraamatukogud	464 4 348 365	117 167	3 713 320	1 247 380	496
6. Üldkasutatavad rahvaraamatukogud kokku	580 10 116 650	351 942	12 030 440	3 941 271	1198
7. Muud rahvaraamatukogud	24 258 896	5 540	128 306	63 972	19
8. RAHVARAAMATUKOGUD KOKKU	604 10 375 546	357 482	12 158 746	4 005 243	1217

MÕTTEID RAAMATUKOGUNDUSE ÕPETAMISEST TARTU ÜLIKOOLIS AASTAIL 1954-1959

Ettekanne Friedrich Puksoo päeval 23. jaanuaril 1996 Tartu Ülikooli Raamatukogus
MAARE KÜMNİK

Tartu Ülikoolis õpetati raamatukogundust ja bibliograafiat juba 1927. aastast. Üliõpilastele oli vaja tutvustada raamatukogu ja selgitada, kuidas kõiki selle võimalusi saab kasutada. Seoses Eesti suuremate raamatukogude varade kasvu ja korraldamisega oli tekkinud ka vajadus erialaoskustega raamatukoguhoidjate järele. Neil eesmärkidel alustaski tolleaegne Tartu Ülikooli raamatukogu direktor Friedrich Puksoo õpetamistööga. Põhjaliku ülevaate tema tegevusest on andnud Kaja Noodla /8/. Põgusalt on aastaid 1955-1960 puudutanud Mari Kalvik /10/, kes õppis neil aastail Tartus. Õpetamisprobleemid olid kogu selle pika aja vältel küllalt keerulised. Raamatukoguhoidjate-bibliograafide unistuseks oli raamatukogunduse kui distsipliini võrdsustamine kõigi teiste erialadega Tartu Ülikoolis ja õpetuse korraldamine vastava kateedri või osakonna kaudu.

1. septembril 1954 alustaski ajaloo-keeleteaduskonnas tööd uus iseseisev osakond - raamatukogunduse osakond. Osakonna ülesanne oli ette valmistada kõrgharidusega raamatukoguteadlasi ja bibliograafe, kvalifitseeritud eriteadlasi-bibliograafe /3/. Lõpetamise järel lubati laialdase tööpõllu avanemist meie maa teadus- ja rahvaraamatukogudes. Teadustöö alal silmapaistnuil oli võimalus edasi õppida aspirantuuris /4/.

Õppeaeg kestis 5 aastat, kaugõppes 6 aastat. Stuudiumi lõpetamiseks tuli sooritada 2 riigieksamit ja kaitsta diplomitöö. Tutvustati ka õpetamisele tulevaid erialaaineid /3,4/.

Samal ajal õpetati raamatukogundust ka Tallinnas Kultuurharidusala Koolis. Tartu Ülikool propageeris õpetatavaid aineid tutvustusringsõitudel keskkoolide abituriumile, näiteks Viljandi 2. Keskkoolis. Paljud noored, kel oli kavatsus õppida edasi kõrgkoolis, said mõtte kuhu minna, mida teha. Nii

juhtus ka siinkirjutajaga.

Raamatukogundusse pürgis Eesti-maa erinevatest keskkoolidest rohkem noori kui üliõpilaskohti oli ette nähtud. Vastu võeti statsionaari 25 üliõpilast ja sama palju kaugõppesse.

Tartusse, vaimsusest tulvil keskkonda, tuldi enamuses lihtsatest sõjajärgsetest kodudest, kus väärtkirjandustki vähe leidus /12/.

Juulikuistele konsultatsioonidele ja vastuvõtueksamitele augustis kogunes noori Tallinnast, Tartust, Viljandist, Pärnust, Otepäält, Mustveest, Paidest, Türilt, Raplast, Rakverest ja mujalt. Enamus üliõpilaskandidaatidest olid tütarlapsed, kuid oli noormehigi, vähemalt seitse.

Eksamineerijaiks olid Tartu Ülikooli õppejõud. Eksameid tuli teha üsna palju: eesti keele kirjand, eesti keel ja kirjandus (suuline), etteütlus vene keeles, vene keel ja kirjandus (suuline), NSV Liidu ajalugu koos Eesti NSV ajaloo, geograafia. Vastuvõttust teatati koju kirja teel.

Miks valiti raamatukogunduse eriala? Põhjusi võis olla mitmeid:

1) uus eriala uute väljavaadetega, 2) ei soovitud saada pedagoogiks: mõnelgi ainus võimalus õppida humanitaaralal, 3) võimalus õppida võõrkeeli, sest 1954. a. vastuvõttu võõrfiloloogiasse ei toimunud, 4) huvi raamatu vastu, 5) soov õppida tundma raamatukogu kui institutsiooni, 6) tervislikud põhjused tõenäoliselt kergema stuudiumi tõttu.

1954. a. õpinguid alustanud 25 üliõpilasest lõpetas 1959. aastal 24 inimest (kiitusega I. Uuema), kellest 22 suunati tööle Eesti erinevatesse raamatukogudesse (2 said vabadiplomi), mitmed ka rahvaraamatukogu juhatajaks. 36 aastat hiljem, 1995. a. sügisel töötas neist 12 ikka veel raamatukogunduses.

Meie kursus oli heatasemeline, küllaltki ühtlane, sõbralik ja hilisematest kokkutulekutest osavõtu ning

üksteise elust ja tegevusest huvitatuse järgi otsustades ka ühtekuuluv.

Viie aasta jooksul õpetati erinevaid aineid, et anda ajastule vastav ühiskondlik-poliitiline pagas, korralik humanitaaralane vundament ning taotletava eriala teoreetilised teadmised ja praktilised oskused.

Head ja ülikoolile omast mõju avaldas tolleaegse ajaloo-keeleteaduskonna vääriskas õpetlaskond (V. Altkoa, E. Laugaste, V. Adams, A. Trummal, O. Mut, G. Raadi, L. Gross, K. Reitav, K. Taev, E. Koemets, H. Kurm, L. Raud, K. Aben jt., äsja õppejõu tööd alustanud H. Peep ja S. Issakov).

Diplomi juurde kuuluval lisal (väljavõte hinnetelehest) on loetletud 31 distsipliini, milles õiendati eksamid ja arvestused, lisaks 2 riigieksamit ja diplomitöö /1/.

Mida õpetati? "Kõikide teaduste alust" - marksismi-leninismi, marksistlikku filosoofiat, poliitilist ökonomiat (V. Reiman, O. Stein, M. Makarov, K. Indre, V. Türk). Humanitaarala vundamenti kindlustasid järgmised ained: üldajalugu, NSV Liidu ajalugu koos Eesti NSV ajaloo, pedagoogika, psühholoogia, loogika, eesti, vene ja väliskirjandus (ka antiikkirjandus), NSV Liidu rahvaste kirjandus, rahvaluule, sissejuhatus kirjandusteadusesse, eesti keel (nimetatud tänapäeva eesti keel) ja võõrkeeled (inglise ja/või saksa, ladina ja vene). Lisaks veel kehaline kasvatus ja noormeeste sõjaline õpetus.

Erialaainete maht ulatus õppeplaanis üle 1000 tunni ja praktikaks nähti ette 14 nädalat /8/. Erialaained, mida anti, olid raamatu ajalugu, raamatukogude ajalugu, raamatukogundus, raamatukogu fondid ja kataloogid, bibliograafia (ajalugu ja koostamise meetodika ning kasutamine), erikursused bibliograafias (ühiskondlik-poliitilise kirjanduse bibliograafia, loodusteadusliku kirjanduse biblio-

graafia, meditsiinkirjanduse bibliograafia, ilukirjanduse bibliograafia), kultuurharidusliku töö alused, sotsialistliku tööstuse ja põllumajanduse alused. Õppepraktikat viidi alguses läbi tundide kaupa Tartu raamatukogudes, hilisemat pikemat, 4- või 6-nädalast praktikat Tallinna ja Tartu suuremates raamatukogudes ning mitmes, näiteks Viljandi rajooniraamatukogus. Kursusetöid kirjutati iga õppeaasta lõpuks, alguses eesti keele alalt, järgmised 3 olid aga kõik erialased.

Rida erialaaineid olid üliõpilastel varasemast tundmatud nagu raamatukogundus ja bibliograafia. Erialast ei teatud palju rohkemat, kui et raamatukogust saab raamatuid lugemiseks laenata ja küllap neid kuidagi ka korraldada tuleb, et õige raamat üles leitakse.

Bibliograafia oma rikka ajaloo ja võtmeaspektiga kirjutati avamisel oli täiesti uus maailm. Nüüdisaja kooliõpilane on neis asjus teadlikum, sest neile tutvustatakse raamatukogutundides Eesti rahvusbibliograafiat ("kroonikaid", uhkeid, väga sisukaid retrospektiivseid koiteid) ja arvukaid teatmeteoseid. Teatmekirjanduse hulk on möödunud aja jooksul väga palju kasvanud.

Õppetöö toimus loeng-seminarpraktika süsteemis. Järjekindlaim, väga süsteemne oli kataloogimise õpetamine (A. Kirsnel). Teisiti poleks saanudki!

Erialaainetesse suhtuti tõsiselt, kuigi mõni kord oleks ühetoonilisust saanud vältida originaalmaterjalide eksponeerimise ja harjutuste tegemisega (bibliograafia, erinevad teatmeteosed jm.).

Erialaeksamid ja praktika pakkusid huvi. Neid taheti sooritada hästi. On säilinud mõne aine, näiteks raamatu ajaloo 1955/56. õ.-a. (K. Noodla), vene ja eesti bibliograafia (E. Kudu), ja üldise välismaa bibliograafia (E. Kudu) /2, s.-n 9, l. 11-14, 15-16, 19-20, 24 ka pöördel/ eksamiküsimused.

Head muljed ja meenutused on jäänud kahest hästi korraldatud sisukast õppepraktikast teadus- ja rahvaraamatukogudes. Tallinna ja Tartu suurte raamatukogudega tutvuti 1957. a. kevadel /6/. 1958. a. varakevadel töötas 6 üliõpilast Viljandi Rajooni Raamatukogus, puutudes kokku kõigi töö-

operatsioonidega. Tehti kontrollvisiit Väluste külaraamatukogusse, Oiul tutvustati rahvale enne kinoseansi ja majandi üldkoosolekut populaarteaduslikku kirjandust arstiteaduse ja loodusteaduste alalt. Suhtlemisoskust treenis iga kohtumine lugejaga raamatu laenutamisel.

Huvitavad on kursusekaaslaste Reet Nuusti ja Iive Uuema põhjalikud praktikaaruanded tööst Tallinna Keskrajooni I Lasteraamatukogus 1958. aastal /2, s.-n. 10, l.126-133, 134-145/.

Eestikeelse erialakirjanduse puudumisel oli põhiline õppimisallikas loengul hoolikalt kirjutatud konspekt. Sõjaeelseil aastail avaldatu ei kuulunud soovitatava lektüüri hulka. Isegi erialast ajakirja "Raamatukogu" ei näinud ega lugenud meist paljud stuudiumi ajal, kui kursuse- või diplomitöö ei puudutanud neid küsimusi. Olime kuulnud F. Puksoo ja A. Sibula nime, kuid nende elust ja tööst ei olnud võimalik rääkida. Venekeelset kirjandust loeti vähe, kuid selle alusel koostati enamis erialaloengutest, mida kuulasime.

Sihipäraselt olid kavandatud diplomitööde teemad. Harilikult arendati 4. kursuse teema lõputööks. Paljud tööd käsitlesid kaasaegseid raamatu ja raamatukogunduse probleeme, suur osa tutvustas sama sõjaeelses Eesti riigis.

Ülikooli raamatukogu töötajast koosnev erialaõpetajaskond täitis oma ülesandeid väga tõsiselt ja kohusetundlikult. Rakendatud olid kõik, kes eelnevalt ise olid omandanud raamatukogunduse ja bibliograafia eriala: Elsa Kudu, Kaja Noodla, Arda Kirsnel, Ingrid Loosme, Karin Sarv, Ruth Parmas-Michelson, Ellen Aun-Aare ning Viktor Samoilov Tartu Linna Raamatukogust.

Üliõpilaste kujunemisele ja silmaringi avardamisele aitasid kaasa paljud õppetöövälised tegurid:

1) tihedad sidemed teiste erialade üliõpilastega (isiklikud tuttavad ja endised koolikaaslased, elamine ühiselamus, teaduskondadevahelised ühissettevõtmised, näiteks laevasõit Emajõe pidi Võrtsjärvele Väike-Emajõkke

välja, orienteerumine Luunjas);

2) ühistööd (sügiseseid põllutööd Oonurmes Alutagusel, Kauksis Põlva maal, nn. taastamistööd Tartus, näiteks "Vanemuise" müüride lammutamine, ülikooli staadioni korrastamine, viljakoristus Venemaa avarustel so. uudismaal (H. Jagomägi, L. Valner-Pärnoja).

3) üliõpilaselu oma tolleaegses tagasihoidlikkuses (peoõhtud omavahel, kuid ka TPI ja EPA üliõpilastega, lõbusõit-matkamine Otepäele ja Pühajärvele). Üliõpilased viibisid peaaegu terve semestri Tartus, nädalavahetusteks koju ei sõidetud. Väga sageli käidi "Vanemuise" teatris. Oodatud suursündmus oli tekli saamine 1957. aasta lõpus, mis tihendas mõtelist sidet sõjaeelse üliõpilaskonnaga, sisendas uhkustunnet ja iseseisvustki ;

4) pidev tutvumine ilmunud kirjandusega ja raamatute ostmine.

Silmaringi ja erialateadmisi avardasid mitmed ekskursioonid. Sõideti Tallinna paberivabrikusse ja Leningradi suurtesse raamatukogudesse. Eesti looduslikult kauneid kohti ja kultuuriväärtusi tutvustasid ülikooli kunstkabineti ekskursioonid kunstnik Juhan Püttsepa algatusel.

Tegutses ka Üliõpilaste Teadusliku Ühingu bibliograafiaring, mille kaudu õnnestus külastada Kiievit ja Kiievi ülikooli 1959. a. kevadel. Kahjuks jäi kaasas olnud ettekanne kodulookirjanduse teemal esitamata, sest Kiievi ülikoolis ei õpetatud raamatukogundust, seega puudusid kuulajad. Ringis esines kord ka külaline Leningradist, kes võttis osa õhtusest koosviibimisest meie kursusekaaslaste kodus.

Erialaoskuste arendamise kõrval osati üliõpilastesse sisendada aukartust raamatu ees ja lugupidamist lugeja vastu, raamatukoguhoidja kohustusi ja vastutust mõlema suhtes. Neid omadusi arvan kindlasti leidvat meil kõigil tolleaegsest 24 lõpetanust. Mõnikord tundub, et tänapäeval neist omadustest ei hoolita, kuid T. Reimo ettekanne "Vana raamat ja lugeja: kas ja kuidas kaitsta raamatut lugeja eest" /13/ rõõmustas ka selles suhtes väga. Tähtsad on ju esmased hügieeninõuded: ei söö, ei joo koos raamatuga, lugedes hoia raamat laua peal!

Raamatukogunduse õpetamine ei olnud vaba probleemidest ja muredest. Päris rahul ei saanud olla ei õppejõud ega üliõpilased. Paljudi tollasest stuudiumist oleks teistes oludes võinud teisiti olla.

Iseseisval raamatukogunduse osakonnal puudus Tartu ülikoolis oma kateeder. Osakonda kureeris ajaloo-keeleteaduskonna eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder. Kursuse hooldaja-õppejõud oli mitu aastat Karl Taev. Kahjuks puudusid ka koosseisulised erialaõppejõud. Ülikooli raamatukogu töötajad õpetasid kohakaasluse ja tunnitasu alusel. Asjade ajajat ja õpetuse korraldajat ei olnud, kuigi seda tööd tegid entusiastlikult Kaja Noodla ja Elsa Kudu. Seepärast ei olegi Tartu ülikoolis kedagi, kes kutsuks kokku vilistlased-raamatukoguhoidjad. Meie tulekut ei keela keegi, kuid meid ei oota keegi!

Rahalised raskused takistasid praktikabaaside laiendamist kasutamist. Raske oli leida majutusvõimalusi Tallinnas ja Viljandiski. Praktiseerimiskoha valik olenes elukoha leidmisest omal käel.

Õppekavade pidev ja ääretult järsk muutmine kahjustas tööd ja tekitas nõutust. Ootamatult lõppes ladina keele õpetamine vaid ühe semestriga, kuigi olid asjatundlikud õpetajad L. Gross ja K. Reitav. Niisama äkitselt katkes välismaade ajaloo kursus (J. Kuusk-Kull) - see jäi lihtsalt pooleli!

Arvatavasti oli ka bibliograafia erikursuste lühidus seotud raha vähesusega.

Nõ. käärid praktika ja õppetöö vahel olid ka olemas. Lasteraamatukogus tuli töötada enne eesti lastekirjanduse seminaride pidamist /2 s.-n. 10, l.132/.

Üliõpilased tõstasid küsimusi ja nurisesid mitmel põhjusel: vähe on erialaaineid, liigselt korratakse koolis õpitut, kultuuriajalugu ei käsitleta, kuigi lubati. Võõrkeeli on ainult üks (inglise või saksa), vaja oleks elementaarõpetamisi 4-5 keeles: prantsuse, inglise, saksa, ladina, hispaania (nende hääldus, iseloomulikud tunnustähed jmt.). Täiesti puudus plakatkirja õpetus, mis esimesel praktilisel juba miinuseks osutus. (Vahemärkusena: Tartu ülikooli kunstikabineti loomise ajendiks 1957.

aastal oligi raamatukogunduse üliõpilastel vajadus arendada plakatite, näitude jpm. vahendite kujundamise oskust, mida alustati maalikunstnik Juhan Püttsepa sõbralikul juhendamisel.) Ühiskonnateaduste kohustusliku kirjanduse maht oli tarbetult suureks paisutatud, piirduda oleks tulnud otseselt asjasse puutuvaga /5/.

Oli kurioosumeidki. Kummalisena tundus õppeaine "Kultuuritöö alused" (J. Undusk) lugemine Tartu ülikoolis. Sellega ei harjutudki, sest tutvustatavaist töövormidest enamust Eestis ei kasutatud, näiteks ajalehe ettelugemist farmis. Kahju oli ka vajaliku mõeldud kursustest "Sotsialistliku tööstuse alused" ja "Sotsialistliku põllumajanduse alused" (L. Sossi ja H. Raig EPAst), sest vististi kumbki õppejõududest ei osanud oma ainet seostada raamatukogu ja raamatukogunduse üliõpilastega. Tööstuse alustes me vesirattast kaugemale ei jõudnudki!

Ebakõlad õpetamise ja tegelikkuse vahel on paratamatud, kuid mõndagi oleks ehk saanud vältida või parandada. Ei olnud ju päris selge, missuguste raamatukogude tarbeks üliõpilasi koolitati. Taotleti universaalsust, kaldega siiski suurte raamatukogude suunas, sest õpetasid ju ülikooli raamatukogu töötajad - tugevad oma töös ning väga kindla ja sügava üldharidusliku alusega. Üsna mitmed üliõpilased aga suunati rahvaraamatukogu juhatajaks. Juhtimisalane ettevalmistus puudus - dokumentatsioon, finantsprobleemid, suhted kohalike võimuorganitega, ka teadmised ümberkäimisest alluvatega.

Märksa rohkem olnuks vaja teoreetiliste kursuste kinnistamist praktikaga - raamatukogundus on praktiline ala. Hilisematel aastatel igapäevatöös ei oleks siis Elsa Kudul vaja olnud öelda: "Mäletate, ma ju näitasin loengul teile seda bibliograafiat!" Seega on vajalik algallikate otsene tundmine, bibliograafiade ja teatmeteoste õpetamine harjutusülesannete pideva lahendamise kaudu. Praktikavaegust süvendas kindlasti ka ruumide nappus Toome raamatukogus.

Pettumuseks oli ka ülikooli diplomile märgitud eriala nimetus. Taotleti nimetust "raamatukoguhoidja-bibliograaf", kuid kõigist said "kõrgema

kvalifikatsiooniga raamatukoguhoidjad" /1/. Esiialgu reklaamiti, et ülikool annab ühtlasi eesti keele ja kirjanduse õpetaja kutse /3/, kuid õppeaja jooksul ei olnud sellest enam midagi kuulda. Loomulikult sõltuti selleski NSVL Haridusministeeriumi nõudmistest ja eskirjadest.

Raamatukoguhoidja kutsest kirjutatakse erialakirjanduses palju. Eriala- ja täiendõppe ning kutseeksamite üle arutletakse paljudes riikides (Soome, Rootsi, Ameerika), ka Eestis. On tekkinud või tekkimas lünk vajalike sügavate teadmistega raamatukoguhoidjate ja raamatuteadlaste seas. Suurt lugupidamist väärivad inimesed nagu V. Miller, E. Annus, K. Robert, K. Noodla, H. Jürman, A. Kirsel, E. Rannap jpt. vajavad aga väärikat järelkasvu.

Kuidas edasi? Raamatukogunduse ja bibliograafia õpetamise pikk ajalugu ülikoolides (Kopenhaagenis 18. sajandist, Göttingenis algusega 1887, Londonis 1904, Harkovis 1910, Peterburis 1918, Tartus 1927) /7/ veenab meid selles, et erialaõpetus ja kutseoskused on olulised ka raamatukogunduses ja neid tuleb õpetada teiste õppeasutuste kõrval ülikoolides, enesestmõistetavalt ka Tartu Ülikoolis.

Raamatukoguharidus õpetab tundma raamatukogu kui tervikut. See on väga tähtis lugeja õpetamisel ja suunamisel /11/.

Praegusaja kiiresti muutuvast maailmast vajab raamatukogu (ja mitte ainult!) kahesuguseid töötajaid: 1) eriharidusega raamatukoguhoidjaid-bibliograafe ja 2) teisi erialasid õppinuid, kes sooritanud kutseeksami raamatukogunduses, näiteks bioloogibibliograafe, filoloogibibliograafe, füüsikibibliograafe ja arvutispetsialiste-bibliograafe. Mitmekesiste teadmistega inimesi on vaja kõikjal, mitte ainult raamatukogudesse ja infoasutustesse. Korraliku õppejõudude publikatsioonide andmebaasi loomine kulgeks võimalikult kiiresti ja kvaliteetselt, kui kõrgkooli teadusosakonnas tegeleks sellega erialalt bibliograaf käsikäes raamatukogu bibliograafi ja arvutispetsialistiga.

Tarkust ja head laiahaardelist ettevalmistust - haritust - soovivad kutse-

töoks nii inglise professor J. P. Feather kui Tartu Ülikooli professor K. Villaiko. "Radikaalsete muudatuste ajastul ei tohi unustada peamist: vajaliku ja mitmekesise töö jaoks tuleb ette valmistada kõrgelt kvalifitseeritud ja haritud spetsialiste" /9/. "Haritus ja tarkus võimaldavad paremini ja mitmekülgsemalt aru saada maailmast, inimestest ja nende tegevusest ning ühiskonnas toimuvatest protsessidest. /.../ mida haritum on arst, jurist, õpetaja, hingekarjane, /raamatukoguhoidja/, seda edukam on tema tegevus." /14/.

KASUTATUD ALLIKAD

1. Diplom nr. 952394, väljavõte hinnetelehest (kehtiv ainult koos diplomiga).
2. TÜR KHO, fond 58, s.-ü. 9, 10, 12, 33.
3. A. Pärl. Mitmekesised õppimisvõimalused // Tartu Riiklik Ülikool 23. 04. 54, nr. 14, lk. 3.
4. A. Pärl. TRÜ ajaloo-keeleteaduskond // Noorte Hääl 16. 07. 54, nr. 167, lk. 2.
5. E. Pöder. Meie ei taha saada halbadeks spetsialistideks // Tartu Riiklik Ülikool 30. 11. 56, nr. 30, lk. 2.
6. Bibliograafid menetluspraktikalt // Tartu Riiklik Ülikool 19. 04. 57, nr. 14, lk. 3.
7. K. Noodla. 40 aastat bibliograafia õpetamisest Tartu Ülikoolis // Tartu Riiklik Ülikool 17. 02. 67, nr. 3, lk. 2.
8. K. Noodla. Raamatukogunduse õpetamine Tartu Ülikoolis 1927-1967 // TRÜ Toimetised, 1969, v. 248, lk. 3-26.
9. J. P. Feather. Suundumused ja ootused raamatukogu- ja infoteaduslase hariduses Ühendatud Kuningriigis: [Ettekanne] // Eriharidus ja täienduskooolitus, 7.-8. september 1994. Seminari materjalid. Tallinn, 1994, /6/ er. 1.
10. M. Kalvik. Pilguheit raamatukoguharidusele Eestis aastail 1944-1988 // ERÜ aastaraamat, 6. 1994. Tln., 1995, lk. 75-81.
11. M. Muru. Kutseksam on raamatukogus töötamise garant // Raamatukogu, 1995, nr.1, lk. 26-27.
12. A. Naanuri. [Mõtteid Kaja Noodla 80. sünnapäeva pubul]. 1995. Käsikiri.
13. T. Reimo. Vana raamat ja lugeja. Kas ja kuidas kaitsa raamatut lugeja eest // Konverents "Raamatuhoid ja ennis-tamine", 24. okt. 1995 Rahvusraamatukogus. [Tallinn, 1995], 6 er. 1.
14. K. Villako. Haritlane, poolspe-tzialist ja poolharitlane. Tartu, 1995, lk. 12. Aulaloengud.

Aastatel 1955-1960 õppis TRÜs teine statsioonarne raamatukoguhoidjate kursus.

1995. aastal, mil ülikooli lõpetamisest oli möödunud 35 aastat, saatsin kursusekaaslastele järgmise kutse: "Kui Sul on veel meeles 1960. a. juuni ja sellele eelnenud viis aastat Tartu Ülikooli auditooriumites, intrites, tant-susaalides, jalutuskäikudel Emajõe kal-dal ja mujalgi, siis tuleb Sa ajalootea-duskonna bibliograafia osakonna 1960. a. lennu kokkusaamisele 26. mail 1995. a. Eesti Meditsiiniraamatu-kogus."

21 lõpetajast tuli kokku 11. Kõik nad on juuresoleval pildil.

Esimeses reas vasakult: Milvi Tam-merik-Tedremaa - Eesti Meditsiini-raamatukogu kauaaegne direktress, Ida Suits-Tali - Tallinna Polütehnilise Instituudi Raamatukogu komplek-teerimise osakonna juhataja (nüüdseks pensionil), Ella Kaur - Tartu Linna Keskraamatukogu tehnikaosakonna juhataja, Helgi Simson-Arumaa - Tallinna Tehnikaülikooli õppeteadus-osakonna spetsialist, Vilve Rits - Tal-linna Keskraamatukogu raamatukogu-hoidja (nüüdseks pensionil), Helve Ka-reva-Kalk - Riikliku Raamatupalati raamatukoguhoidja (nüüdseks pen-sionil), Elga Eli-Univer - Tartu Linna Keskraamatukogu raamatukoguhoidja, Mare Laos - raamatukoguhoidja samast raamatukogust, Mari Ideon-

Kalvik - Tallinna Pedagoogikaülikooli dotsent.

Teises reas: Ene Rajaste-Luht - Eesti Rahvusraamatukogu raamatukogu-hoidja (nüüdseks pensionil), Linda Kask - ERÜ büroo konsultant.

Pildilt puuduvad tuntud ajakirja-nikud Endel Pöder ja raadiomees Vello Lään, teenekas koorijuht ja helilooja Alo Ritsing, Kunda Linnamuuseumi juhataja, pedagoog Tiiu Raju, Alja Asbaum-Hiiesalu, kes aastaid töötas Eesti Meditsiiniraamatukogus, hiljem TA Raamatukogus (nüüd pensionil). Milvi Haabsaar - Tartu Linna Keskraamatukogu raamatukoguhoidja (nüüd-seks pensionil), Asta Pangsepa ja Helvi Fischeri kohta andmed puuduvad. Kaks spetsialisti - Tiiu Võöl-Juhansoo ja Leida Viskus-Pulk on igaveseks lahkunud.

Mari Kalvik on meie tolaeagseid õpinguid ja õppejõude põgusalt ise-loomustanud ERÜ 1994. a. aastaraa-matus. /M. Kalvik. Pilguheit raamatu-koguharidusele Eestis aastail 1944-1988 // ERÜ aastaraamat, 6. 1994. Tln., 1995, lk. 75-81./

Kui möödaläinud tööaastad kokku liita, siis tuleb raamatukogunduslikku staaži meie kursuse lõpetajatelt rohkem kui 400 aastat! Ilus elukutse see raamatukoguhoidja kutse - tarkade raamatute ja inimeste keskel. Elukutse, mis kõrgelt hinnatud kogu maailmas.

Milvi Tedremaa

RAAMATUKOGUTEADMISTE ÕPETAMISEST TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGUS

Ajalooline ülevaade

KAJA NOODLA

Friedrich Puksoo alustas Tartu Ülikoolis raamatukogunduse õpetamist 1927. aastal, olles ise ettevalmistuse saanud peamiselt erialakirjandusest, teiste raamatukogude ja pisut ka isiklikest töökogemustest. Kursus taotles kaht eesmärki: 1) õpetada üliõpilastele raamatukogu kasutamist ja kirjanduse leidmist, 2) olla sissejuhatajateks raamatukoguhoidjate koolitamisele. Üldkursus, mille sisuks oli ülikooli raamatukogu ajalugu, korraldus ja kataloogid, teatmeteosed ja bibliograafia, oli nädalatunnine fakultatiivkursus 1943. aastani. Eriainena võeti raamatukogundus (tolleaegse nimetusega bibliograafia) ülikooli õppekavva (1928) alamastme ulatuses viienda ainena peale nelja kohustusliku. Õpetamise vormiks oli üliõpilaste peaaegu täielikult iseseisev töö. Seminarid kestel tuli vaid proseminaris osalejatel esitada referaat, teadmisi eksamiks omandati aga 4-6 saksakeelsest raamatust (kogumaha u. 900 lk.). Hiljem lisandusid Puksoo enda teosed. Õpiti Lääne-Euroopa, osalt ka eesti raamatu ja raamatukogude ajalugu ning bibliograafiat /1/.

Nõukogude okupatsiooni ajal tunnistati raamatukogundus teiste erialadega võrdseks, kuid peatselt kõrvaldati ainuke kvalifitseeritud õppejõud - F. Puksoo arreteeriti 1945. a. suvel. Õppetööd jätkasid Riikliku Avaliku Raamatukogu direktor Helene Johani kohakaasluse korras ja artikli autor assistendina. Õpetamine põhines loengukursustel ja seminaridel, mille mahtu suurendati mitmel korral. 1950. aastal loobus H. Johani tervislikel põhjustel kohast Tartus. Selle tulemusena likvideeriti bibliograafia kui õppeaine ülikoolis 1950. a. septembris. Nii lõppes raamatukoguteadmiste õpetamises üks terviklik periood. Johani ja allkirjutanu olid tööd jätkanud Puksoo vaimus, sest nad mõlemad olid tema õpilased.

Ülikooli raamatukogus tingisid töövajadused personali täienduskoolituse. 1950. aastal seisis raamatukogul ees

suuremad muudatused, mille läbiviimine nõudis kollektiivi kaasamõtlemit. Kogenud ja erudeeritud raamatukoguhoidjad aga ei tundnud nõukogude raamatukogunduse põhimõtteid ja töökorraldust; 1949. aastal oli tööle asunud ka 18 uut inimest, viimaste seas õnneks küll kolm värskest lõpetanud bibliograafiaspetsialisti (Elsa Kudu, Ingrid Loosme ja Astrid Kaarna (Vehik)). Nii alustati juba 1949. a. detsembris iganädalase õpiringiga, milles osalesid raamatukogu kõik 36 töötajat. Kursus (22 õppust) lõppes 1950. aastal väikese vestlusega.

Aastast aastasse laiendasime ja varieerisime õpetamise vorme ja viise, otsisime otstarbekamaid ja huvitavamaid, täiendasime sisu ning muutisime mahtu. Püüdisime vältida rutiini. Lektorid tuli õpilaste seast juurde. 38 aasta (1950-1987) aruandeid /2/ lehitsedes ja osalt mälule toetudes koorus välja mitmekihiline pilt, mida alljärgnevalt püüan tutvustada.

1. Raamatukogutöö tehnika miinimum- (1987. aastast adaptatsiooni-) **kursus*** (maht 22-30 õppust) raamatukogu uutele töötajatele korraldati igal aastal või mõningate vahedega, sõltuvalt kui palju uusi töötajaid raamatukokku tuli, eriti intensiivselt 1980. aastate algupoolel (1983. aastal isegi 3 rühma). Üksikute tööleasunute puhul piirduti osakondade tööd tutvustavate vestlustega. Kursuse põhisisuks oli: TÜRi ajalugu, fondid, töökorraldus ja kataloogid. Mõni kursus lõppes ekskursiooniga trükikotta.

2. Kvalifikatsiooni tõstmise (algusaastatel nimetati ka laiendatud tehnilise miinimumi) **kursused** kõrgharidusega, aga raamatukogundusliku eriharidusega töötajatele. Need olid erineva mahu ja kestusega. Anti süvendatult miinimumkursuse teemasid, lisaks raamatu ja raamatukogude ajalugu ning bibliograafiat. Kokku korraldati 6 kvalifikatsiooni-kursust, neist kõige pikem kestusega 5 aastat (1959-1964). 1980ndate aastatel peeti kaks 120-tunnilist kursust. Kolm

kursust lõppes arvestusega, anti ka tunnistused. Osavõtjaid oli kuni 28 inimest.

3. Erikursused. Üheks huvitavamaks ja kasulikumaks nii raamatukogutöö kui lugejateeninduse seisukohalt osutus kataloogide kasutamise seminar praktiliste harjutuste ja ka gooti kirja õpetamisega (12 õppust, 1956. aastal). Sellest võttis osa peaaegu kogu töötajaskond. Enamasti kasvasid erikursused välja osakondade suurematest ettevõtmistest. Nii ka hilisem vanemate kataloogide tundmaõppimise kursus (7 õppust, 1971). Käskkirjade ja haruldaste raamatute osakond korraldas 1980-1981 loengusarja "Raamatukultuur antiikajast nüüdisajani". Selles püüti jälgida Lääne-Euroopa raamatu ja raamatukogude tekkimist ning arengu- ja kultuuriloolisi seoseid. Lektoriteks kutsuti oma maja parimaid spetsialiste (nt. inkunaablite, raamatuköite ja illustratsiooni alalt). Uku Masing kõneles Piibli käsikirjadest ja keskaja vaimulikust kirjandusest.

Et laiemalt tutvuda raamatukogunduse uurimistemaatikaga Nõukogude Liidus, korraldas teaduskond Moskva ja Leningradi raamatukogunduse instituudis viimase 15 aasta jooksul kaitstud dissertatsioonide autoreferaatide arutelu (4 seminari). Elavaks kujunes trükist ilmunud venekeelse raamatuleksikoni kriitiline arutelu (1983). Kuuel korral sai kõneldud TÜRis teadustöötajatele raamatukoguteaduse aktuaalsetest probleemidest ja uurimistöö meetodikast (1984). 1987. a. korraldati suhtlustreeningu kursus juhtivtöötajatele ja lugejateenindajatele. Hulgaliselt võeti osa arviitõpetuse kursustest ülikooli juures (1986 ja 1987). Siia gruppi võiks lisada ka Laine Peebu juhendamisel pikemat aega (1974-1985) töötanud kõrgetasemelise teoreetilise-filosoofilise seminari, millest osavõtjaid oli 30-40 ringis.

4. Meetodilised arutelud ja õppused. Enne meetodika nõukogu moodustamist (töötas 1964-1980) nõudis eelnevalt laiemat arutelu süstemaatilise

* Rahvaraamatukogudest laenatud termin ei vasta kursuse sisule, mis oli pigem sissejuhatus raamatukogundusse. Raamatukogutöö tehnika ja tehnoloogia jätsime osakondade siseasjaks.

RAAMATUKOGUNDUSHARIDUS

kataloogi koostamine (1952) ning teatmekirjanduse kogu uus süsteemaatiline liigitus ja paigutus Toomel lugemissaalis (1959). 1960ndate aastate algul koolitasime üliõpilastele bibliograafiaõppuste lektoreid. Korraldasime vestlusi ja seminare, koostasime programme, korraldasime näidisõppusi. Ühel õppepäeval osales ka Tallinna raamatukogude töötajaid. 1967. aastal peeti kahepäevane metoodikakonverents külalistega Riias ja Vilniusest. /3/.

5. Osakonnasiseselt on enamasti antud ülevaateid profiilsest uudiskirjandusest, esitatud referaate eriküsimustest ja päevaprobleemidest. Komplekteerimisosakonnas korraldati diskussioon inventeerimise küsimustes. Kataloogijad on arutanud mitmesuguseid kirjeprobleeme (nt. perioodikaväljannete kirjeldamine, pisitrükiste grupiviisiline töötlemine). Kui raamatukogu sai uue hoone, osutus vajalikuks kataloogikonsultantide koolitus. Eriti aktiivsed ja õpihimulised on olnud restauraatorid, kellel seisis ees atesteerimine. 1970ndatel aastatel õpetasid nad juba ka stažööre Vilniusest.

6. Ettekanded ja vestlused kogu kollektiivile st. asjahuvilistele. Kõige püsivamalt ja regulaarsemalt on tehtud raamatukogundusliku uudiskirjanduse ülevaateid, 1950. aastast tänaseni enamasti kord kuus. Viimasel ajal hõlmatakse järjest rohkem välisperiodika artikleid. 1950.-1960ndatel aastatel on teiste teadusraamatukogude töökogemusi refereeritud aastaaruannete ja trükis ilmunud kogumike põhjal. Ent kõige otsesemaks ja 1950.-1970ndatel aastatel kõige sagedasemaks infoallikaks teiste liiduvabariikide raamatukogude tööst olid komanderinguaruanded. Komanderingus käidi kas tööga tutvumas, konverentsil või nõupidamisel. Käidi Leningradis, Moskvast, Riias, Saraatovis, Tomskis jm. Siberis käis mitu töötajat raamatukogu uue hoone kavandamise ajal. Pärastpoole lisandusid sõidud nn. rahvademokraatiamaadesse, Soome ja lõpuks mujale välismaale. Eriti huvitavad olid Laine Peebu ülevaated IFLA sessioonidest, kus ta 1970ndatel aastatel osales teaduslike raamatukogude komitee liikmena ja tõi harilikult kaasa ettekannete teese või tekste. 1980ndatel aastatel muutusid komanderingud liiga igapäevasteks ja aruanded ei pakkunud enam laimat huvi.

Loenguid ja vestlusi on korraldatud

perfokaartide kasutamisest, programmeerimisest, raamatukogutöö mehhaniseerimisest ja automatiseerimisest, kirje standardiseerimisest, raamatukoguhoonetest. Vesteldud on teaduse ja tehnika uuematest saavutustest, teaduse ajaloost jm. teemadel. Tutvustatakse ka uusi raamatunäitusi.

7. Ülikoolisiselt korraldati aeg-ajalt ühapäevaseid seminare kateedrite laborantidele. 1950.-1960ndatel aastatel oli raamatukogunduse õpetamisega ülikoolis seotud seitse raamatukogutöötajat (loengud, seminarid, diplomitööde juhendamine ja retsenseerimine, eksamineerimine ja eksmikomisjonid). Bibliograafiaõppusi üliõpilastele korraldati 1950ndatel aastatel esialgu ekskursioonide ja grupikonsultatsioonidena sporadiliselt, 1960. aastast kõigis teaduskondades regulaarselt igal aastal kahes tsükliks. Aspirantidele vastavalt nende soovidele. Õppusi viidi läbi mõningate muudatustega 1990. aastani. Praeguseks on nende mahtu vähendatud ühe tunniini /4/. Elevust tekitas teatmeteoste kasutamise viktoriin-informiin (1966-1987). Selle vastu tunti palju huvi.

8. Raamatukogudevahelisenä tötötas Tartu bibliograafiaseminar (1959-1969), milles osalesid aktiivselt TÜRI, Kirjandusmuuseumi ja Linnaraamatukogu, hiljem ka TA instituutide bibliograafid /5/.

Õppimisvõimalusi on andnud nii esinejatele kui ka kuulajaskonnale erialapäevad (1976. aastast alates), raamatukogu ajalooapäevad (1983-1986), F. Puksoo päev (jätkab ajalooapäeva 1990. aastast) ja teaduskonverentsid (1965. aastast alates).

1980ndate aastate lõpuks raamatukogu isikkoosseis stabiliseerus, spetsialistide arv oli suurenenud. Endised, kollektiivsed koolitusvormid ei sobinud enam kaasaja nõuetega ja esile tõusid uued, individuaalsed õppimisvormid - noorte spetsialistide stažeerimine individuaalplaneeritud alusel, mitmesugused kaugõppevormid väljaspool raamatukogu, stažeerimine välismaa raamatukogudes, magistrantuur. Rohkem tähelepanu hakati pöörama juhtivtöötajate ja spetsialistide enesetäiendamisele.

Üldvaates olid aastakümnete jooksul korraldatud õppused mõistagi Tartu Ülikooli Raamatukogu ja ülikooli kesked, humanitaar-kultuurilise aluspõhjaga. Käsitleti raamatukogunduses aktuaalseid probleeme, aga ehk rohkemgi raamatu, raamatukogude ja bibliograafia ajalugu. Eelkõige püüdsime nii raamatukoguhoidjaid kui lugejaid õpetada austama raamatut, orienteeruma teatme- ja erialakirjanduses ning kultuuriloos. Raamatukoguhoidjaid ärgitasime uurima otseselt oma tööga seotut.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Noodla, K. Raamatukogunduse õpetamine Tartu Ülikoolis 1927-1967 // TRÜ Toimetised. V. 248: Tead. Rmtk. töid. 2. Trt., 1969. Lk. 3-26.
2. TÜR KHO, f. 4, n. 3.
3. Lähemalt vt. Noodla, K. Bibliograafia-alaste teadmiste levitamisest Eestis // Nõukogude Eesti raamatukogundus. 3. Tln., 1968. Lk. 132-154.
4. Kuut, V. Lugejakoolitus - miks, kellele ja kuidas? // Raamatukogu 1995. - Nr. 4. Lk. 18-20.
5. Noodla, K. Tartu bibliograafiaseminar // Sirp ja Vasar 1961.- 12. mai. Nr. 19.

Tartu Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonna raamatukogunduse osakonna üliõpilased pärast diplomitööde kaitsmist mais 1959.

ERIALATEAVE JA RAAMATUKOGUD.

- Tallinn, 1995. - 164 lk. - (Eesti Rahvusraamatukogu toimetised; 5).

“Erialateave ja raamatukogud” - selline konverents peeti Tallinnas 1993. aasta oktoobris. Nüüdseks on ettekannete tekstid kõigile raamatukoguhoidjaile kättesaadavad. Käsitatud temaatika on ju raamatukoguhoidjaile tähtis ja omandab üha olulisemat osa raamatukogude tegevuses. Teadagi on vaadeldav probleematika teinud läbi kahe aasta jooksul muutusi ning selle käsitlemise edusamme.

Kõiki konverentsi ettekandeid raamatus ei avaldatud: peaaegu neljandik neist on puudu (vt. sisukord lk. 5-7 ja loetelu lk. 162-163). Aga ikkagi soovitaks igal raamatukoguhoidjal raamat eneseharimiseks kätte võtta. Väliskülaliste esinemised on küll soome keeles, aga kokkuvõtetega eesti keeles. Kõigile ettekandeile on lisatud resümee inglise keeles.

Temaatika on mitmekülgne: üldine informatsiooni probleem kogu Euroopas ja maailma ulatuseski (ka Internet leiab käsitlemist), Eesti osa infotegevuses, raamatukogude ülesanded info kogumisel, töötlemisel ja talletamisel ning infoteeninduses. Vaatlust leiavad andmebaasid, nii arvutil kui kartoteegid. Mitu artiklit kõneleb ühe või teise raamatukogu tööst. Tänu Matti Russile ei ole ununenud ka rahvaraamatukogud (lk. 154-156), mille tähtsus on eriti suur suurtest linnadest eemal. Osa ettekandeid on suunatud ühele erialale: tehnikakirjandus, keskkonnakaitse, raamatukogundus. Urve Tõnnovi kirjutis raamatukogundusest väärib küll raamatukoguhoidja tähelepanu (lk. 157-160). Ettekanded on oma olemuselt ja laadilt erinevad. Siin on üldistavaid artikleid Soomest: Tuula Laaksovirtalt ja Hannu Valtonenilt, ning meie Ivi Eenmaalt, Evi Rannapilt ja Aira Lepikult. Või näiteks Ritva Sundquisti (Soomest) patendiinformatsiooni käsitus. Edasi nimetaks artikleid, mis otsesemalt või kaudsemalt on seotud raamatukogude töö automatiseerimisega, arvutite ja muu tehnilise seadmeistiku rakendamisega, autoriteks Toomas Etervek, Roman Valme, Silvi Roomets, Sirje Virkus, Mihkel Reial, Eve-Mall Vare. Huvipakkuv on Ülle Musta artikkel bibliomeetriast, Margit Kurm kirjutab Internetist, Marje Tamre Euroopa Ühendusest. Mitmeid probleeme Eestist käsitlevad Jane Andersoo, Elviine Uverskaja, Tiina Markus, Juli-Ann Siimpöeg. Peamiselt

üht raamatukogu vaatlevad Ivi Eenmaa, Mihkel Reial (Eesti Rahvusraamatukogu), Anne Laumets, Aili Norberg (Tartu Ülikooli Raamatukogu), Jüri Järs (Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu) ja Eve-Mall Vare (Eesti Patendiraamatukogu).

Kokkuvõtteks. Ehkki tegemist ei ole informatsiooni ja raamatukogu suhete igakülgse kirjeldamisega, on paljud probleemid siiski leidnud käsitlemist ja kogumik väärib lugemist nii teadus- kui ka rahvaraamatukogude töötajate poolt. Tuleb avaldada kiitust, et ettekanded avaldati trüki ja ei jäänud konverentsil viibinute kõrvadesse või kirjapanekuna laualauasse. Informatsiooni informatsioonist vajavad kõik raamatukoguhoidjad.

Nomen est omen - nii ütlevad vanad roomlased. Ja nii tekitab raamatu (ja konverentsi) pealkiri küsimuse sõna tähenduse, täpsemini terminite kohta. Mis asi on “erialateave”? Kas on olemas ka “üldteave”, mis ei ole seotud ühegi kitsa või laiema erialaga? Kas informatsioon on alati suunatud mingile erialale: keeleteadus, informaatika, paberitööstus, poliitika, veisekasvatuse, botaanika, ehitustehnika jne? Või on võimalik ka informatsioon, mis ei ole pärit üheltki alalt - üldinformatsioon? Ilmest viimane sõnad terminina veel vaidlemist, kuni selgub tõde. Praegu aga leiab lk-lt 117 sõnaühendi “eriala üldbibliograafia”!

Ain Kaalep mõtles välja sõna “teave”, leidmaks nii eesti oma sõna võõrsõnale “informatsioon” ehk “info” (Sirp ja Vasar, 4. juuni ja 30. juuli 1971). (Et info ja informatsioon on täpselt vastavuses ilma tähendusliku vaheta, selles ei kahtle vist keegi.) Viis aastat hiljem, kui “teave” oli juba läinud kasutusse, täpsustas Ustus Agur mõisteid (Sirp ja Vasar, 24. sept. 1976). Tema arvates ei ole info ja teave identses vastavuses.

Kuidas on suhtunud arvustatavas raamatus viimatiöeldusse? **Terminite kasutust näitab sõnade (terminite) välja kirjutamine:**

bibliograafiline informatsioon, dokumentaalne info, erialainfokeskus, erialainfosüsteem, info, informatsioon, infoalane haridus, infoallikas, infoasutus, infobibliograaf, informatsiooni edastamine, informatsioonifond, infogrupp,

informatsiooniline infrastruktuur, infoinstituut, infointegratsioon, infojõukus, infokandja, infokeskus, infokultuur, infoleht, informatsioonileiukoht, infomassiiv, infomaterjal, infonurk, info nõudlus, infoorgan, infoosakond, infootsing, infootsisüsteem, infootsivahend, infopakkuja, info poliitika, informatsioonipoliitika, infoprogramm, inforessurs, inforikas, infomaatika, infomaatikaalane, informatsioonindus, info meeriitus, info süsteem, info talitus, info tarbija, info teadus, info teaduse eriala, info teadused, info teenindus, info teenindussüsteem, info teenistus, info teenus, info tegevus, info tehnika, info tehnoloogia, info toodang, info turg, info töö, info tööstus, info töötaja, info töötlus, info töötlussüsteem, info vaene, info vahendus, informatsiooni vahendamine, info vahetus, info vajaja, info valdaja, info võrk, info väljaanne, infoühiskond, kompuuterinfo, patendiinfo, patendiinformatsioon, raamatukoguinfo, teadusinfo, teaduslik informatsioon, teatmeinformatsioonifond, tehnikainformatsioon, tekstiinfo, vahendusinfo, info meeriima.

erialateave, erialateabekeskus, teabeallikas, teabelevi, teabeteenindus, raamatukogunduslik teave.

Peaaegu samasuguses suhtes on terminid ka uusimas eesti arvutisõnastikus: U. Agur jt. Inglise-vene-estlase arvutisõnastik. I ja II Tallinn, 1991. Lk. 192-206.

Mida siit järeldada? Kui need kaks sõna oleksid identse tähendusega, siis peaksid mõlemad rühmad olema ühesuurused ja iga “info” kõrval vaste “teave”. Rööpterminid on aga üpris vähe. Kuidas mõistetak näiteks sõnu: teabeteadus(ed), teabeühiskond, teavendus, teadusteave, teabekandja jt? Ju siis raamatukogus leidub ikka infot ja informatsiooni ja mitte teavet.

Lõpuks tuleb veel pähe mõte, et pahahtihti pruugitakse tarku sõnu (info ja teave) ilma endale aru andmata. Kuidas taipab lugeja (kuulaja) ühe või teise sõna taga seisvat mõtet? Kas saab iga neis loeteludes olevat sõna defineerida nii, et see oleks hästi kergesti mõistetav? Mis näiteks on infotöö, infotegevus, infoteenindus, infoteenistus, info poliitika?

Hans Jürman

ELEKTRONPOSTI SÜSTEEMIDEST

RIIN OLONEN

ELEKTRONPOSTIST
ÜLDISELT

Kõige suurema kasutajaskonnaga teenus Internetis ja ilmselt ka kõigis teistes kaugvõrkudes on elektronpost (ingl. k. *e-mail*). Eesti keeles kasutatakse sageli ka lühemat nimevormi *e-post*.

Tavalise kirjavahetusega võrreldes on e-postil mitmeid eeliseid. Esiteks on ta tunduvalt kiirem. Kui arvutivõrk annab piisavalt hea ühenduse, võib kiri juba vähem kui minutiga olla adressaadi "postkastis", kust kirja saaja selle mõne klahvivajutusega oma ekraanile saab tuua. Teiseks pole vaja paberit, kirjutusvahendit, ümbrikku, marki ega postkasti - piisab vaid kirja kirjutamisest, aadressi lisamisest kirjale ja kirja ära saatmisest. Kõik muu on juba arvutivõrgu ülesanne.

* * *

UNIX-keskkonnas on mitmeid elektronpostisüsteeme (*mail, pine, elm* jt.).

UNIX-iga automaatselt kaasas käiv elektronpostisüsteem *mail* on suhteliselt lihtne, kuid piiratud võimalustega. Kirja kirjutamiseks tuleb käsurealt anda käsk *mail* ja lisada adressaadi postiaadress (juhul, kui adressaat on registreeritud saatjaga samas arvutis, piisab ainult kasutajanime esitamisest), näiteks *mail riin*. Küsimusele *Subject?* tuleb vastata paari sõnaga, mis on kirja teema. Edasi tuleb sisestada kirja tekst ning lõpuks see ära saata. Ärasaatmiseks tuleb kõigepealt väljuda teksti sisestusrežiimist vajutades uue rea esimese sümbolina klahvidele <Ctrl> ja <D> (*End of transmission symbol*) või siis ~. (tildepunkt). Seejärel peatub süsteem küsimaks, kellele kirja saatja väljasaadeta- vast teatest koopiati soovib saata (Cc:). Kasutajal tuleb vastuseks sisestada kas selle isiku postiaadress, kellele koopia saadetakse, või minna antud küsimusest üle, vajutades ainult <Enter>-ile. Sellega ongi kiri saadetud.

Postiprogrammid nimedega *elm* ja *pine* on palju täiuslikumad. Kui nad on käivitatud, ilmub pisike *help* kohe ekraanile. *Pine* (*Pine Is No Longer Elm*)

on ehk veidi täiuslikum kui *elm*, kuid tõhusat tööd saab teha mõlemaga.

* * *

Lisaks kirjade kirjutamisele, adressaadile saatmisele ja lugemisele on postisüsteemides tavaliselt ka võimalus vastata automaatselt samal aadressil, kust teade tuli (kasutaja ei pea vastusele aadressi kirjutama, ta ei pruugi seda isegi teada). Samuti on võimalik saadud kirja teksti kellelegi kolmandale edasi saata.

Oma väärtuse kaotanud kirjad saab kustutada ja säilitamist vajavad kirjad salvestada. Kirju on võimalik salvestada või kopeerida nn folderitesse (*folder*). Foldereid võib võrrelda kaustadega, kus kasutaja talletab oma kirjad kas saatja nime või kirja sisu järgi sorteeritult.

Sageli tuleb kirjavahetuses ette aadressesse, mida on raske meelde jätta (nt. *schroedt@ze8.rz.uni-duesseldorf.de*) ja tülikas tiheda kirjavahetuse korral pidevalt ikka uuesti ja uuesti sisestada (alati pole tegemist saadud kirjale vastamisega). Samuti tuleb tihti ette olukordi, kus üht ja sama teadet soovitakse saata korraga mitmele inimesele.

Lahenduseks pakuvad postiprogrammid võimalust seostada keeruline postiaadress või aadresside loetelu kergesti meeldejäáva ja lihtsalt sisestatava pseudonimega (ehk hüüdnime

ehk *aliasega*). Loonud eelpool toodud postiaadressile '*schroedk@ze8.rz.uni-duesseldorf.de*' *alias*e nimega "karl" võib pika ja keerulise aadressi asemel sisestada vaid nime "karl" ja posti-programm teab, millisel aadressil tuleb kiri saata.

* * *

Elektronkirjade puhul pole eriliseks kunstiks mitte nende lugemine ja kirjutamine, vaid hea toon ning arusaamine mitmesuguste päiste (*headers*) ostarbest. Kui viisakusreeglid (võrgu etikett = *net etiquette* => *netiquette*) lühidalt kokku võtta - pole vaja kirjutada ligimesele seda, mida oma kirjastis näha ei soovita. Peab arvestama, et on inimesi, kes oma töö iseloomu tõttu on sunnitud lugema kuni paarsada kirja päevas. Seepärast on viisakas kirjutada lühidalt ja selgelt. Enne kirja kirjutamist tuleks rahulikult järele mõelda, kas ehk saaks kuidagi hakkama ka ilma kirjutamata.

Nagu näha, võib kirja päisest välja lugeda kõik selle kirja valmimise ja kirjutamise asjaolud, üht-teist isegi postiedastusprogrammi ning kasutatava sideliini kohta. Kui tekib vähimigi huvi kirja autentsuse või saatja kohta, tasub alati päiseid vaadata. Samuti annavad päised hulgaliselt informatsiooni, kui kirja edastamisel peaks juhtuma mingi eksitus ja kiri saadetakse saatjale tagasi.

Päistest vaid niipalju:

```
Message 5/5 From Ivelin Roussov      Apr 12, 95 04:04:45 pm +0200
Return-Path: <venus!cedar.univie.ac.at!iois-1>
Date: Wed, 12 Apr 1995 16:04:45 +0200
Errors-To: dkahn@nywork2.undp.org
Reply-To: iois-1@cedar.univie.ac.at
Originator: iois-1@cedar.univie.ac.at
Sender: marje
Precedence: bulk
To: Multiple recipients of list <iois-1@cedar.univie.ac.at>
Subject: Telematics for knowledge - Libraries
X-Listprocessor-Version: 6.0c -- Listprocessor by Anastasios Kotsikonas
X-Comment: International Organization of Information Specialists
```

* * *

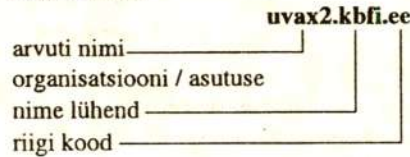
Lisaks otsesele kirjavahetusele inimeste vahel on elektroniposti kaudu võimalik kasutada veel teisigi võrguteenuseid. Näiteks on võimalik organiseerida **vestlusringe** - moodustada osalejate aadresside nimekiri ja võtta kasutusele pseudoaadress, millelt kiri saadetakse edasi kõigile nimekirja kantutele. Inglise keeles kannab see teenus nime *mailig list* ja programm, mis seda teenust vahendab - *listserv*. *Listserv* võimaldab moodustada avatud vestlusringe, kuhu igäiks võib ennast sisse ja sealt välja lülitada teise inimese vahendusega. On ka kinniseid liste, kuhu sisse ja välja registreerimine käib listi halduri kaudu.

ADRESSID JA NIMED

Nagu mainitud, kasutavad Interneti lülitatud arvutid omavaheliseks suhtlemiseks protokollid **TCP/IP**. TCP/IP on enam kui saja Internetis kasutatava protokollid (nt. *FTP*, *telnet*, *email*) üldine kirjeldus. Nimi TCP/IP tuleneb kahest kõige tähtsamast protokollist - *Transmission Control Protocol* ja *Internet Protocol*. Protokolliks nimetatakse käskude loendit, mis kirjeldab tehniliselt, kuidas mingit käsku täita. Kiirendamiseks arvutivõrkude tööd (et ühel ja samal ajal saaksid samu liine kasutada erinevad arvutid) jaotatakse võrgus edastatavad teated väikesteks osadeks. Iga osa saab oma järjekorranumbri ja sihtaadressi ning lisaks veakontrolli andmed. Seda tööd tehaksegi TCP alusel. Edasi on IP ülesanne kanda need osad teise arvutini, kus TCP need jälle koondab ja õigesse järjekorda paneb (nii nagu need algtekstis olid). Teksti osadena saatmise eelis on ka see, et võimalike tõrgete puhul ei saadeta kogu teksti uuesti, vaid ainult see osa, mille edastamisel tõrge tekkis. Kokkuvõtvalt - IP transpordib andmeid ühest võrgu osast teise, TCP kontrollib, et kõik töötab.

Selleks, et igal arvutil oleks Internetis võimalik vahetada informatsiooni mistahes teise sellesse võrku ühendatud arvutiga ilma mingit kesket arvutit "vahejaamana" kasutamata, peab igal arvutil olema oma aadress. **IP-aadress** koosneb IP-võrgu numbrist ja masina numbrist selles võrgus, näiteks: 192.121.251.13. Kuna aga inimesel on taolisi numbrijadasid raske meeles

pidada, on Internetis kasutusele võetud ka arvutinimed, näiteks: *uvax2.kbfi.ee*. Esialgsel pilgul suvalise sümbolijadana tunduv nimi on siiski koostatud kindlate reeglite järgi:

Nagu toodud näitest näha, väljendavad arvuti nime komponendid paremalt vasakule järjest täpsemalt **piirkonda** (ingl. k. *domain*), kuhu arvuti kuulub. Piirkonnad nimes ei pruugi väljendada lähedust geograafilises või võrgutopoloogia mõttes. Pigem on nad organisatsioonilise kuuluvuse tähisteks. Ühte nimepiirkonda kuuluvad arvutid võivad paikneda eri mandritel ja pidada ühendust kümnete võrguseadmete kaudu. Näiteks võib rahvusvaheline korporatsioon oma eri filiaalides paiknevad arvutid nimetada sarnaste nimedega. Siiski tähistab nime viimane osa - **põhipiirkond** (ingl. k. *root domain*) - enamasti riiki, kus arvutit valdav organisatsioon paikneb. Erandiks on USA, kelle jaoks on küll olemas kood *us*, kuid kus siiski kasutatakse tavaliselt põhipiirkonnana organisatsiooni tüübi tähist (näiteks *com* - komerts, *edu* - haridus, *gov* - valitsus).

Põhipiirkonna nimele eelnevad nimeosad tähistavad alapiirkondi. Nende tähistused lepitakse kokku põhipiirkonna siseselt.

Arvuteile suhtlemiseks vajalike numberaadresside ja kasutajaile mõeldud nimeadresside seostamiseks peab iga arvuti kätte saama andmebaasi, kus on kirjas nimede ja numbrite vastavus. Juurdepääs sellisele andmebaasile käib spetsiaalse programmi - **nimeserveri** - kaudu. Nimeservereid on maailmas palju. Iga põhipiirkonna jaoks on vähemalt üks nimeserver, kus on kirjas piirkonna nimede ja aadresside vastavustabelid. Ka iga alampiirkonna jaoks võib olla oma nimeserver.

Eesti (so. 'ee' põhipiirkonna) keskne nimeserver asub Tallinnas Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudis (KBFI), arvutis nimega 'uvax2.kbfi.ee' ja IP-aadressiga 192.121.251.13. Eestisest alampiirkondade nimetabeleid hoitakse

Tallinnas Küberneetika Instituudi (*berta.ioc.ee*) ja Tartus Eesti Biokeskuse (*arukask.ebc.ee*) nimeserverites. Kasutusel on veel mõned üksikute alampiirkondade nimeserverid.

Peale arvutite peavad võrgus suhtlemiseks olema unikaalsed aadressid ka isikutel. Võrgu kasutaja postiaadress koosneb tavaliselt tema kasutajanimest, märgist @ (lugeda *at* - tähenduses 'kellegi / millegi juures') ja arvuti nimest. Näiteks aadressis *riin@venus.nlib.ee* on 'riin' kasutajanimi ja 'venus.nlib.ee' arvutinimi. Neid ühendab märk @.

DIAKRIITIKA

Üks põhiprobleemidest tekstide edastamisel Internetis on puudused diakriitiliste märkide kasutusel. 1982. aastal USAs valminud standardid (RFC 821 ja RFC 822 - *Request for comments*) lubavad elektronpostis kasutada vaid 7-bitist ASCII-koodi, millega eesti keele täpitähti esitada ei saa - need nõuavad 8-bitist ASCII-koodi. Täpitähti asendatakse mitmeti, variandid aga tihti omavahel ei ühildu ning pole seetõttu ka üheselt tõlgendatavad. Mõningaid näiteid:

* **täpitähtedelt täppide ärajätt** (ä => a, õ => o jne.) Seda kirjaviisi kasutatakse vaid ebaametlikel juhtudel, kui valesti tõlgendamine ei too endaga kaasa midagi halba. Sel viisil esitatud pole üheselt interpreteeritav.

* **täpitähtede asendamine vähemkasutatavate ASCII-märkidega** (ä => {, õ => | jne.). See tava pole Eestis õnneks veel levinud, küll aga kasutatakse seda Soome võrkudes. Niisuguse kodeerimisviisi korral ei õnnestu asendatud märke hiljem enam kuidagi esitada. Samuti eeldab see korrekse tulemuse saamiseks kooditabelite ümberprogrammeerimist (ka riistvaras!), mis mõningatel juhtudel võib olla küllaltki problemaatiline.

* **täpitähtede asendamine mitme-märgilise kokkuleppelise tähistusega** (ä => 'a', õ => 'o~' jne.). Niisuguse kodeerimismeetodi eelised on, et tähte saab teisendada üheselt ja samas ei ole vaja muuta kooditabeleid. Niisugune kodeering on siiski mõnevõrra kunstlik. Mõningatel juhtudel on kasutatud ka esitust, kus diakriitik eelneb tähemärgile (ä => 'ä', õ => 'õ~' jne.). Missugust viisi kasutada, on rohkem maitse küsimus.

Valdav on siiski esimene (järgneva diakriitikuga) esitusviis.

* **ISO 8859-1 kasutamine.** ISO 8859 on standard, mis fikseerib rea erinevaid ühebaadiste koodide tabelleid. Meile sobivaim on ISO 8859-1 kooditabel (ISO LATIN 1), kus on olemas tähed õ, ä, ö, ü, Õ, Ä, Ö ja Ü. Paraku puuduvad selles aga eesti keelele oluliseks peetavad tähed š, ž, Š ja Ž. Eesti standard EVS 8:1993 defineerib eestikeelse ühebaadiste koodide alustabeli, kus standardit ISO 8859-1 on täiendatud nende märkidega. Nagu juba eespool mainitud, ei toeta standard RFC 821 (SMTP - *Simple Mail Transport Protocol*) elektronposti 8-bitist transporti. Siiski on mõningad meilitranspordi paketid sellest piirangust kõrvale hiilunud ning lasevad kõik 8 bitti läbi. Kahjuks pole see alati nii, mistõttu ei saa kindel olla, et saadetud 8-bitine kiri ka muutmata kujul kohale jõuab. Seega ei lahenda nõ. toore 8-bitise ISO 8859-1 kodeeringus kirja saatmine eestikeelse elektronposti probleeme.

Probleemi lahendusena on valminud standard **MIME** (*Multipurpose Internet Mail Extensions*), mis muuhulgas võimaldab:

- * saata mitut objekti ühes sõnumis,
- * saata tekstiridu ja sõnumeid nende pikkust piiramata,
- * kasutada teisi märgistikke peale ASCII,
- * kasutada sõnumites mitmesugust kirja,
- * vahetada binaarseid ja/või rakenduspetsiifilisi faile,
- * vahetada pilte, audioinformatsiooni, videot ja multimeediuminfot.

MIME suurek seeliseks on, et ta ei nõua kogu elektronpostisüsteemi täieliku väljavahetamist. MIMEga defineeritud kodeering *quoted-printabel* kodeerib erilisel viisil ASCII-välised tähed, jättes eestikeelse kirja üldjoontes loetavaks ka elektronpostisüsteemile, mis ei tunne standardit MIME.

MIME-l on vaid üks puudujääk - ta nõuab eritarkvara kasutamist. Õnneks on MIME praegu tugevalt kanda kinnitamas ning enamik elektronpostisüsteeme juba toetab MIME-t või teeb seda lähitulevikus.

LASTE ÜLALPIDAMISKOHUSTUSEST

ALBERT KALME

Teadur-õiguskonsultant, vandeadvokaat

Laste ülalpidamiskohustust reguleeriva perekonnaseaduse kohaselt (Riigi Teataja 1992, nr. 28) on vanem kohustatud ülal pidama oma alaealist last ja ka täisealist last, kui viimane on töövõimetu ja vajab abi või õpib põhikoolis, gümnaasiumis või kutseõppeasutuses ja jätkab neis õppimist täisealiseks saamiseni. Lapse ülalpidamiskohustus lasub vanemal ka siis, kui temalt on vanemlikud õigused ära võetud, laps elab teise vanema juures või viibib kasvatusasutuses. Erandina võib kohus kaalukatel põhjustel vabastada lapse ülalpidamise kohustusest mehe, kelle suhtes kohus on tuvastanud, et ta on lapse isa.

Vanem täidab lapse ülalpidamiskohustust tavaliselt vabatahtlikult. Ei tee ta seda, mõistab kohus temalt välja lapsele elatise. Elatise nõude võib esitada kohtule lapse vanem, eestkostja, eestkostja- või kasvatusasutus. Välja mõistetava elatise määrab kohus kindlaks igakuise elatusrahana, lähtudes kummagi vanema varalisest seisundist ja lapse vajadusest. Seega lähtub kohus elatise määramisel nii vanemate palga suuruselt kui muudest tuludest. Lapse vajaduste puhul võetakse arvesse kõiki kulusi, mis tuleb teha lapse normaalseks kasvuks ja individuaalseks arenemiseks (kulutused täisväärtuslikule toidule, riitusele, eluasemele, haridusele, huvialadele, ravile jm.). Vanema varalise seisundi muutumisel võib kohus huvitatud isiku nõudel elatise suurus muutuda.

Ühele lapsele määratav igakuine elatusraha peab olema vähemalt veerand vabariigi valitsuse kehtestatud kuupalga alamäärast. Veerandist väiksema elatusraha määrab kohus siis, kui vanemal on teine laps, kes veerandi suuruse elatise väljamõistmisel osutus varaliselt vähem kindlustatuks kui elatist saav laps. Ka võib kohus määrata kuupalga alamäärast veerandist väiksema elatise, jätta elatise üldse välja mõistmata või lõpetada elatise maksimise kohustuse, kui vanem, kellelt elatist nõutakse, on töövõimetu, lapsel endal on piisav sissetulek või ilmnevad muud kohtu poolt mõjuvaid tunnustatud põhjused. Kui aga ühtegi loetletud asjaolu ei ole, võib kohus õigustatud isiku nõudel elatise välja mõista või seda suurendada.

Kui kummagi vanema juurde jääb nende laps, mõistab kohus elatise lapsele vane-

mal, kellel on parem varaline seisund.

Elatist mõistetakse välja nõude esitaja kasuks või isiku kasuks, kelle huvides pädev isik (asutus) nõude kohtule esitas.

Elatise nõudmise avaldus (hagiavaldus) tuleb esitada elatist maksma hakkava vanema või elatist nõudva vanema elukoha järgsele kohtule. Avalduses tuleb märkida kohtu nimetus, avaldaja (hageja) ees- ja perekonnanimi, kellelt elatist nõutakse (kostja) ning tema postiaadress, vanemate abielu registreerimise aeg ja koht, andmed lapse põlvnemise kindlaksteegemise või tuvastamise kohta (kui vanemad ei ole omavahel abielus), põhjendused (arvutus) elatise suuruse kohta, samuti selle kohta, miks elatist nõutakse kohtu kaudu, igakuise elatusraha suurus, mille väljamõistmist taotletakse ning lisatud dokumentaalsete tõendite loetelu. Avaldusele kirjutab alla selle esitaja. Avaldusele tuleb lisada tõendid (dokumendid) selle kohta, et laps põlvneb vanemast, kellelt elatist nõutakse, ning on vanema või selle isiku ülalpidamisel, kes elatist nõuab või kelle huvides elatist nõutakse, samuti tõendid lapse vajaduste kohta so. kõikvõimalikud tõendid (dokumendid) lapse jaoks tehtavate vajalike kulutuste kohta.

Kui lapse ülalpidamiseks on kohtuotsusega juba varem välja mõistetud alimendid 1/4, 1/3 või 1/2 osa suuruses vanema palgast ning igas kuus kinnipeetav alimendisumma on vanema arvates kas suurem või väiksem kui igakuine võimalik elatusraha, siis võib see vanem pöörduda avaldusega kohtusse ning taotleda, et lõpetataks alimentide maksmine ning alimentide asemel määrataks kindlaks ja mõistetakse välja elatist. Avaldusele tuleb lisada ärakiri kohtuotsusest, millega alimendid on välja mõistetud, tõendid, mis on vajalikud elatise suuruse kindlaksmääramiseks, ning tõendid selle kohta, et laps on avaldaja ülalpidamisel või isiku ülalpidamisel, kelle huvides avaldus esitatakse. Alimentide maksja avaldusele tuleb lisada ärakiri kohtuotsusest, millega alimendid on välja mõistetud ning raamatupidamise tõend, et alimendid on avaldaja palgast, honorarist jms. kinni peetud või tõendid (dokumendid), et kohtuotsusega välja mõistetud alimente makstakse vabatahtlikult.

LUGEMISE ARENDAMINE: EUROOPA VAJADUS, MAAILMA VÕIMALUSED

AIRA LEPIK

Eesti Lugesemise Ühingu president

Rahvusvahelise Lugesemise Assotsiatsiooni Euroopa Arenduskomitee (*International Development in Europe Committee of International Reading Association/IDEC of IRA*) liikmed kaheksateistkümnest Euroopa riigist kohtusid 25.-27. jaanuarini 1996 Brüsselis järjekordsel arupidamisel, et kavandada lugemise arendamist.

Seminaril *Reading in the Content Areas*, mis toimus Belgia (*The Flemish Section of the Belgian Reading Association*) ja Hollandi (*Reading Association in the Netherlands*) lugemisühenduste korraldusel 25. jaanuaril, kõnelesid uurijad Brüsseli, Leuveni, Utrechti ja Groningeni kõrgkoolidest. Peaettekande *Classroom Diversity: Reaching Diverse Literacy Learners* pidas Rahvusvahelise Lugesemise Assotsiatsiooni asepresident Ameerika Ühendriikide Kenti Ülikooli prof. Rich Vacca.

Workshop'ides keskenduti neljale seminarile peateemaga seonduvale valdkonnale:

- *Text Learning in Content Areas*;
- *Content Teacher Profiles of Dealing with Schoolbook Texts*;
- *How to Read a Multimedia?*;
- *Strategies for Reading and Word Acquisition Integrated in a Content Based Course for 12 Year Olds*.

26.-27. jaanuarini pidas oma töökoosoleku Euroopa Arenduskomitee. Olulisemat arutelust:

- Euroopa lugemisühenduste tegevusuanded (juuli 1995 - jaanuar 1996), teavitamine tehtust lugemisühingute väljaannetes ja Internetis;
- uute Rahvusvahelise Lugesemise Assotsiatsiooni rahvuslike sektsioonide tekkimisest Euroopas: Prantsusmaal, Luxembourgis, Maltal, Horvaatias, Venemaal, Ukrainas;
- lugemise sektsiooni loomisest IFLAs (*Section of Reading of International Federation of Library Associations and Institutions*) ja koostöövõimalused;

- Rumeenia lugemisühenduse (*Romanian Reading Association*) projektist *Reading for Understanding*;

- Euroopa lugemise käsiraamatu (*Handbook of Reading/Literacy Activities in Europe*) koostamisest ja esitlemisest IRA 16. maailmakongressil juulis 1996 Prahast.

Kavandati ka järgmisi lugemisfoorumeid:

10. Euroopa lugemiskonverents *Literacy, a Human Right*, mis peetakse 3.-7. augustini 1997 Brüsselis (Belgia);
11. Euroopa lugemiskonverents viiakse läbi 1999. aasta augustis Stavangeris (Norra). Täpsustati Euroopa Arenduskomitee rolli IRA 16. maailmakongressi *Literacy in a Changing World: Choices & Challenges* läbiviimisel. Euroopa Arenduskomitee korraldab maailmakongressil kaks sessiooni:

- *The Progress of International Reading Association in Europe: Learning from the Experience of IDEC*;
- *The European Handbook on Literacy: a Joint Project of IRA & IDEC*.

Eesti Lugesemise Ühingu/EstRa liikmetest esinevad IRA 16. maailmakongressil Tartu Ülikooli prof. Jaan Mikk ettekandega *Readers' And Texts' Characteristics in Determining Reading Effectiveness* ja allkirjutanu teemal *The European Handbook on Literacy: a Look from Estonia*.

Euroopa lugemisühenduste esindajad kohtuvad taas 12.-14. juulini 1996, pärast IRA maailmakongressi Prahast.

Lisateave:

Dots. Aira Lepik, Eesti Lugesemise Ühingu president
IDECi liige
Tallinna Pedagoogikaülikool
Narva mnt. 25, EE0100 Tallinn
Tel: +26 409 480
Fax: +26 409 440
E-post: aira@lin.tpu.ee

EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHINGU AASTAKOOSOLEK

peeti 7. veebruaril k. a. Eesti Rahvusraamatukogu konverentsisaalis.

Ühingu 509 liikmest olid kohal 199. külalistena osalesid Läti Raamatukoguühingu asepresident Silvija Linina ja Leedu Raamatukoguhoidjate Ühingu president Emilija Banionyte. Koosolek kulges oma tavapärasel vormis - esinaine Anne Valmase aruanne tegevusest 1995. aastal, kinnitati finantsaruanne, revisjonikomisjoni aruanne ja 1996. aasta tegevuskava.

Üldkogu valis ERÜ auliikmeteks tunnustatud raamatukogutöötajad **Endel Annuse** ja **Hans Jürmani** ning ühingu endised esinaised **Evi Rannapi** ja **Ivi Tingre**.

Juhatusse valiti (sulgudes poolthääle arv):

Ilme Sepp (153), Läänemaa Kesksaamatukogu direktor

Kurmo Kõnso (129), Tartu Ülikooli Raamatukogu restauraator

Anu Nestor (117), Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu komplekterimisosakonna sektori juhataja

Meeli Veskus (112), Aruküla raamatukogu juhataja

Maire Killar (112), Viljandi Linna-raamatukogu teenindusosakonna juhataja

ERÜ juhatuse esinaineks valiti kaheks järgmiseks aastaks taas **Anne Valmas** (184).

Revisjonikomisjoni koosseisu valiti: **Rutt Enok**, Harju Maakonnaraamatukogu direktor

Maret Horma, Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu osakonnajuhataja
Krista Talvi, Eesti Rahvusraamatukogu peaspetsialist

Aastakoosolek lõppes juba traditsiooniks kujuneva koosviibimisega.

Aastakoosoleku materjalidega (ühingu esinaine aruanne, töörühmade ja toimkondade aruanded ning 1996. a. tegevuskavad) saab tutvuda ühingu büroos ja usaldusisikute juures.

R. O.

TAANI JA EESTI LASTEKIRJANDUS LÄHENESID TEINETEISELE

Nii nagu Taani-Eesti kultuurisuhted üldse, on lastekirjanduse-alane omavaheline läbikäimine olnud aastatepikku üsna harv ja juhuslikku laadi. Taani keeles on tänaseks ilmunud vaid nelja autori (J. Oro, P. Pärn, E. Raud, V. Sõelsepp) viis raamatut. Kõnelemata H. Ch. Anderseni 66 muinasjuturaamatust, võib teatud uhkusega öelda, et taani lastekirjanduse tuntus on Eestis siiski veidi parem kui eesti lastekirjanduse tuntus Taanis.

Taani Kirjandusteabekeskus Kopenhaagenis ja Taani Kultuuriinstituut Tallinnas tegid teoks kahe kirjanduse esimese suurema lähenemiskats: Eestis liikus mitu kuud ringi taani pildiraamatute näitus, mis jõudis 14. veebruariks Rahvusraamatukogu ruumidesse. Samal päeval korraldasid Taani Kultuuriinstituut, Eesti Lasteraamatukogu ja Eesti Rahvusraamatukogu meie esindusraamatuvaramu seinte vahel suurejoonelise taani lastekirjanduse päeva. Esinejaid oli nii Taanist kui Eestist.

Taani Kirjandusteabekeskuse juhataja Lise Bostrup ütles, et Taanis ilmub aastas kesktlõbi tuhat emakeelset lasteraamatut. Allakirjutanu

andmetel on Eestis aastas trükitud raamatute hulk umbkaudu neljandik taanlaste omast. Kui Taanis trükitakse lasteraamatuid keskmiselt 500-1000 eksemplari, siis eestikeelse lasteraamatu keskmine tiraaž on 3-4 korda taanlaste omast suurem. Taanis maksab neljavärvülluustratsioonidega lasteraamat 40-50 USD, mis on väljaõppeta taani tööliste päevapalk. Eestikeelse neljavärvitrükis lasteraamatu hind meie kaupluselettidel kõigub 5-15 USD vahel. Kas see hind kannatab välja võrdluse meie tööliste päevapalgaga, on juba iseasi... Taanis ostavad suurema osa lasteraamatutiraažidest riigi abil endale lasteraamatukogud, sest koju muretsetakse harva mõni raamat. Mõlemal maal on lasteraamatute hulgas ülekaalus tõlkeraadmatud. Ka tõlkida eelistatakse enam-vähem üht ja sama kirjandust: ameerika, inglise, rootsi.

Omaette rühma moodustasid H. Ch. Anderseni käsitlused: Tartu Ülikooli taani keele lektori Lars S. Arndali teoreetiline ülevaade Anderseni muinasjuttude olemusest, Tallinna Pedagoogikaukooli lastekirjanduse lektori Mare Müürsepa ettekanne Anderseni muinasjuttude vastuvõtust eesti laste poolt. Huvitav oli kuulda, milliste raskuste läbi on 130 aasta jooksul Anderseni muinasjutud Eestis raamatukaanete vahele jõudnud (A. Jaaksoo).

Tallinna Pedagoogikaukooli üliõpilane Riina Tamm jagas oma muljeid sellest, kuidas lapsed võtavad vastu Ole Lund Kirkegaardi "Kummi-Tarzanit" - seda omapärasest antikangelase-raamatust. Taani lastekirjanduse päevaks valmistas kirjastus "Olion" noortele lugejatele toreid üllatuse - ilmus Lars-Henrik Olseni "Puutumatu maa", mis kirjeldab kuningas Valdemar II sõjaretke Eestisse 1219. aastal. Taani kirjanduse päeva kõige emotsionaalsem osa oligi seotud tema triloogia esimese raamatuga. Kohale oli kutsutud L. H. Olsen, kes väga vaimukalt ning kaasakiskuvalt rääkis oma lapsepõlvest, kirjanikuks kujunemisest ning triloogia saamisloost.

Andres Jaaksoo
Eesti Lastekirjanduse
Infokeskuse juhataja

TAHVLIGA EUROOPASSE? With(out) blackboard to Europe ehk public relations Narva moodi

Direktori ametikohal töötaval inimesel peab olema mitmeid omadusi. Üks neist, millela on võimatu töötada, on suhtlemisoskus. Suhelda on tulnud väga erinevate inimestega: alates pensionärist luuategijast ja narkomaanist raamatukoguhoidja kimbutajast kuni suursaadikute ja peaministriteni välja. Tulemused on olnud "käegakatsutavad" - luuad on valmis, narkomaan mõneks ajaks kultuurikoldest eemaldunud, USA suursaadik kena hulga raamatuid kinkinud. Peaministrit, jah, pole ühe provintsiraamatukogu jaoks küll mingit otsest tulu tõusnud. Olen reeglina jõudnud vastastikuse arusaamiseni väga erinevate inimestega suheldes.

Küll aga lõpeb mul kogu vastastikune arusaamine suheldes sellise institutsiooniga nagu Narva Linnavalitsuse kultuuriosakond, mis Eesti jaoks imelikul kombel koosneb ainult

meestest (5 tükki) ja neist õnnetu moel suurem osa muusikud. Mingist administratiivsest professionaalsusest pole juttugi. Nii see linna kultuuriraha siis lähebki... muusikasse igal võimalikul ja võimatul moel. Meil oma aastast aastasse tuhandete kaupa suureneva lugejate ja külastajate arvuga ei ole rahajagamisel midagi kaasa rääkida. Mis siin rääkida, kui ühe muusikakooli palgafond on suurem rahvaraamatukogude kõigest kulutustest (aga koole on kokku 3). Arvasin, et arvud kõnelevad ise enda eest, kuid saksofonistist osakonnajuhatajale ei tähenda number küll miskitki - laulda ja pilli puhuda ei mõista jälle mina.

Eks siis hakkasimegi avalikkust teavitama raamatukogu probleemidest: intervjuu linnalehes, jutuaamine Narva raadios, ja siis presentatsioon Tahvliga Euroopasse? On ju presentatsioon Eestis väga levinud ettevõtmine - klaasid muudkui kõlised ja Eesti elu edeneb. Meie peo kangelaseks sai soome tahvel, mille ostime omateenitud raha eest. Kaasa löid eesti pensionäride ansambel, vene

folkloori ja raamatukoguhoidjate ansambel - ikka selleks, et lauldes ja tantsides oma sõnum raamatukogu materiaali-tehnilisest mahajäämusest viia meie "musikaalse" kultuuriosakonnani ja kohalike meediavahendite abil (3 linnalehte, raadio ja TV) kõigi linlasteni.

Loodan, et selle *show*'ga tegime nõ. midagi ära ka kogu eesti raamatukogunduse jaoks, sest kohal olid Riigikogu liikmed Tõnis Lukas, Valve Raudnask ja Kaljo Kiisk ning alati meid toetanud Tiiu Valm Kultuuriministeriumist. Oleme väga tänulikud, et nad meie jaoks aega leidsid ja pika tee Narva ette võtsid. Riigikogu liikmed leidsid isegi võimaluse presidendi vastuvõtul meie linnapea üles otsida ja raamatukogu talle meelde tuletada. Jutt läks talle nii südamesse, et lubas lahkelt paljudusaparaadi ostmiseks raha anda. Kui veel rääkida ettevõtmise konkreetsetest tulemustest, siis üks aktsiaselts lubas jõuludeks videomaki ja teine aasta jooksul aidata 15 000 krooniga.

Kultuuriosakonna jaoks olime siiski

oma laule ilmselt vähe harjutanud, sest äsja kättesaadud eelarveprojekti on kõik arvud raamatukogu rea kohal sama väiksed kui enne tahvlipidu.

Nagu laulusõnad ütlevad: "Jälle algab kõik, algab uuesti...".

Kolleegidele optimismi ja kena kevadet soovides

Ingrid Erilaid

Narva Keskraamatukogu direktor

JÕUDEMONSTRATSIOON

Seda, kui keegi nimetab raamatukogu tädilikuks asutuseks, ei maksa mööda-minnes võtta. Isegi siis mitte, kui seda teeb lapsesuu, st. välismaalane.

Põllumajanduse väljasuretamine algas ka põllumehe mahategemisest. Ja kui siis nõustutaksegi, et oleme jah süüdi ja armetud, polegi õigust arenguruumi nõuda.

Sellest vaatevinklist oli Narva raamatukogu tahvlinäitus jõudemonstratsioon. Sealjuures kõige võluvama jõu - vaimujõu - demonstratsioon.

Annaks saatus meile kõigile sellist tervet elumõistmist, nagu on Ingrid Erilaidil. Mõistmist, et igaks asjaks on oma aeg. Oli aeg lauluväljakul olla, lippe lehvitada, kihutuskõnesid pidada. Nüüd saame isamaad kõige paremini nii teenida, et teeme oma tööd viisakalt.

Miks Narva Linnavalitsus piisavalt raamatukogu ei toeta, sellest ma aru ei saa. Iseasi, kui raamatukogu juhataks tõesti vagur tädi või pika-koivaline pintsaktüdruk, kes kasutaksid küllaltki äraunustatud Narvat heaks äraolemiseks. Aga seal on Ingrid Erilaid, kelle vaimuteravust ja arukust on võimatu mitte märgata.

Mis meie, kolme Riigikogu liikme Narva raamatukogus tahvlietendusel käimisest kasu oli? Kas ainult see, et nüüd ripub Riigikogu kultuurikomisjoni seinal foto üritusest?

Narva tahvlipresentatsioon oli nii teravmeelne, et kui kuuleme nüüd ükskõik mis kontekstis sõna "raamatukogu", tekib vastupandamatu tahtmine seda toetada.

Valve Raudnask

22. jaanuaril avas Eesti Rahvusraamatukogu 7. korrusel ukseid Saksa lugemissaal. Avatseremoonial kõnelesid RRI teenindusdirektor Kalju Tammaru, Saksa Liitvabariigi suursaadik Bernd Mützelburg, Goethe Instituudi peasekretär Horst Harnischfeger ja Eestis asuva Saksa Kultuuriinstituudi eestseisuse esimees Urmas Oolup. Lindi lõikasid läbi kultuuriminister Jaak Allik ja haridusminister Jaak Aaviksoo.

Saksa lugemissaali kujundas RRI disainer Tiiu Tepandi, juhatajana asus tööle Irja Paumann.

Lugejaile on saal avatud E-R 10 - 18, L 10 - 17

11. aprillil saab 95-aastaseks raamatukogutegelane ja bibliograaf

RICHARD ANTIK

Ta on sündinud Äksi kihelkonnas ja lõpetanud 1927. a. Tartu Ülikooli. Aastail 1927-1942 oli ta Eesti Rahva Muuseumi Arhiivraamatukogu juhataja. 1944. a. siirdus ta Taani ja sealt 1951. a. Kanadasse. Torontos on ta aktiivselt osalenud eestlaste kultuurielus ning juhtinud sealset Eesti Keskarhiivi.

Richard Antik on avaldanud töid raamatukogunduse alalt ning koostanud rahvusbibliograafiaid, tänaseni kasutatavaim "Eesti ajakirjandus 1766-1930".

ÕNNITLEME!

19. mai
VIRVE ENNOSAAR – 70

11. aprill
LINDA KASK – 60

RAAMATUID RAAMATU- KOGUHOIDJAILE

**Farmer, L. S. J. When your library budget is almost zero. -
Englewood, 1993. - 125 p.**

Raamat annab juhiseid piiratud eelarvega väikeste raamatukogude töö võimalikult ökonoomsemaks korraldamiseks. Kirjeldatakse, kuidas

- planeerida eelarvet;
- kasutada efektiivselt olemasolevaid vahendeid;
- komplekteerida eelarvesummasid kasutamata;
- omandada ja kasutada arvuteid;
- lahendada personaliprobleeme;
- suhelda avalikkusega;
- leida lisaressursse.

**Designing information: New roles for librarians. -
Urbana-Champaign, 1993. - 222 p.**

Raamatukoguhoidja roll muutub pidevalt sõltuvalt arenevast tehnoloogiast. Raamatus on tähelepanu all mitmete kõrgkooliraamatukogude arvutiprogrammid, rahvaraamatukogud ja Internet, kooliraamatukogud ja elektrooniline informatsioon. Eraldi räägitakse arvutikäskudest, kujundustehnikast, hüpertekstidest, info edastamisest võrgus ning arvutiõpetusel põhinevast täienduskoolitusest.

**Manley, W. The Manley art of librarianship. -
Jefferson; London, 1994. - 242 p.**

Autor käsitleb raamatukogunduse eri valdkondi, esitades iseendale küsimusi ja vastates neile mõnusa huumoriga. Manley nimetab raamatukogundust kunstiks ja raamatukoguhoidjat kunstnikuks, kelle tööks on vaja kogemust, intuitsiooni ja loovust. Teos on lahe lugemine igale raamatukoguhoidjale.

**Sorrow, B. H., Lumpkin, B. S. CD-ROM for librarians and
educators : A resource guide to over 300 instructional
programs. - Jefferson; London, 1993. - 155 p.**

Üle 300 kompaktplaadi temaatiliselt järjestatud annoteeritud kirjet sisaldav raamat tutvustab ka nende kasutamiseks vajalikke vahendeid. Lisaks on ära toodud kompaktplaate levitavate firmade aadressid, lühike terminite sõnastik ja soovitusnimestikud CD-ROMidel ilmuvatest raamatukogundusajakirjadest ning CD-ROMe käsitlevatest ajakirjadest.

Как известно, библиотека Академии наук Эстонии отмечает в этом году свое 50-летие. В связи с этим Антти Овийр пишет статью "Пол века в служении науке". Библиотека Академии наук считает днем своего рождения 5. апреля. Библиотеку АН создали на пустом месте. Толчком к созданию было желание последовать всесоюзной традиции - во всех союзных республиках уже имелись подобные библиотеки. Учитываемой причиной было так же отсутствие в 1946 году настоящей научной библиотеки в Таллине. Автор подробно описывает, как была начата работа комплектования, кем являются читатели и какой стала сегодня названная библиотека. В современное время особенно признан (созданный) в 1954 году сектор редкостных и рукописных книг, который был основой международно известному балтийскому отделу. С точки зрения Эстонской культуры, у библиотеки АН особая роль в создании ретроспективной национальной библиографии Эстонии. А так же именно у них самое полное собрание эстонской литературы, опубликованной в эмиграции. У библиотеки АН почти 3-х миллионное собрание, при чем, учитывая специфику научной библиотеки, там имеется много природоведческой литературы. Сейчас там работает 141 специализированный работник.

11. апреля информационно-справочный центр Национальной библиотеки Эстонии отмечал свое 50-летие. Действующий редактор центра Крьйт Лийвак дает краткий обзор бывшему предшественнику центра библиографическому отделу Государственной публичной библиотеки Эстонской ССР, ее важнейшим изданиям и истории комплектования справочного собрания. Сейчас в информационно-справочном центре работает 42 человека.

Исследование работницы балтийского отдела Библиотеки Академии наук Эстонии Кай Тийсель "Бывшая Таллинская библиотека Домской школы в Библиотеке Академии наук Эстонии" рассматривает историю библиотеки Домской школы, оставшуюся до сих пор почти не исследованной.

Время создания этой библиотеки не возможно датировать, но возможно в общих чертах проследить. До 1927 года она принадлежала Таллиннской Домской школе. Саму Домскую школу учредили в 1266 году т это учреждение имеет примечательное место в истории эстонского образования и культуры. Автор приводит множество фактов и имен, сообщает о собрании библиотеки Домской школы, о его возможном комплектовании и т. д. Например, в 1893 году в библиотеке Домской школы было 4064 наименования в 11 386 переплетах, больше всего было филологической литературы, затем следовали теология и история. Автор собирается написать на эту тему и свою работу магистра.

Как известно, 1. января 1996 года разъединили Министерство культуры и образования Эстонии и возникло самостоятельное Министерство культуры во главе с министром Яаксом Аликком, который во вступительной строке говорит о дальнейшем формировании и направлении культурной жизни Эстонии. Министр надеется, что теперь станет возможным лучше разобраться в заботах и проблемах своих подучреждений, чем это было раньше. Он осознаем, что самую большую выгоду от реституции получили именно библиотеки Эстонских уездов. По словам министра, в уездных библиотеках происходит качественный скачок - они приближаются к

уровню маленьких городков Европы конца XX века. Так же министр надеется, что и маленькие библиотеки попадут в систему Интернета, подчеркивает, что уездные библиотеки должны сегодня быть центром информации, хранителями уездного мозга. При этом Яак Аллик признает, что в Эстонии люди с высшим образованием еще не получают достойную плату, но все это не делается так быстро как хотелось бы. Еще министр сообщает, что 1. апреля 1996 года созывается эстонский культурный форум, где политикам будут представлены возможные направления развития. Соответствующий документ надеются составить в течение этого года.

Литературовед Юхан Тьрду взял на себя труд выяснить ошибки и погрешности, довольно часто встречающихся в современной печати. Он считает, что причина скрывается в молодости и в невнимательности редакторов. Круус напоминает, что и в 20-ые годы, когда книги редактировались редко, встречались разные промахи, которые наш литературный классик Фридеберт Туглас со своей тщательностью собирал и оглашал. В данной статье автор указывает на недразумения с фотографиями, на проблемы, которые возникают у составителей песенников - а именно, довольно часто остаются невыясненными авторы песен. Кроме того, Круус призывает редакторов, пишущих о менее известных писателях, больше пользоваться литературным лексиконом, в котором данные, орфография и даты свежие и точные.

Президент Межрегионального комитета поддержки проекта ЮНЕСКО "Международный посреднический центр стран центральной и восточной Европы", действующего под эгидой комиссии ЮНЕСКО Российской Федерации, С. Прескова объясняет в данном журналу интервью цели поездки в Таллинн. Ознакомились с работой Ценеральной и Национальной библиотек Таллинна, побеседовали с руководящими работниками города и с министром культуры Эстонии. В результате недельных переговоров 8. декабря 1995 года был подписан договор о сотрудничестве с Национальной библиотекой Эстонии. Этот договор предвидит обмен информации, касающейся библиотек, специалистов и трудового опыта, а так же опыта использования новейшей технологии, обмен выставок и книг.

14 февраля этого года исполнилось 40 лет со дня основания библиотеки Эстонского телевидения. По этому поводу Виيره Кивимяэ, ответственный справочный редактор библиотеки, пишет о делах и заботах своей библиотеки. Она напоминает, что 1986 год был для библиотеки переломным, так как телевидение получило себе новое здание - тем самым улучшились условия и в библиотеке. В 1991 году их объединили с библиотекой Эстонского радио. Поскольку библиотека Эстонского телевидения - учрежденческая, то обслуживают там в основном работников телевидения. В настоящий момент в библиотеке около 10 000 экземпляров книг и 600 годовых комплектов периодики. В основном литература, необходимая по специальности, художественную литературу в принципе не комплектуют. В библиотеке Эстонского телевидения есть тщательная библиография статей, написанных всеми действующими в Эстонии телеканалами.

This Year, on the 5th of April the Library of the Academy of Sciences of Estonia (LAS) celebrated its 50th anniversary. On the occasion of this day Antti Oviir has written an article "Serving the Science for Half Century". The library was founded according to the all-Union Soviet rules - every socialist republic had to have a similar library. But there was no real scientific library in Tallinn in 1946. Antti Oviir describes the beginning of the acquisition, the development up to the present days, and who uses the library. The Sector of Manuscripts and Rare Books is especially appreciated (founded in 1954). This sector is the bases of the internationally known Baltic Department. Very important is the compiling of Estonian retrospective national bibliography and this library has the most complete collection of the Estonian literature published in exile. The collection of LAS is about three million copies containing literature mainly in natural sciences. Now 141 professional librarians, are working there

The Reference and Information Analysis Centre of the National Library of Estonia celebrated its 50th anniversary on April 11, 1996. Krõõt Liivak, executive editor of the Centre, gives a survey of the Department of Bibliography at the State Public Library of the Estonian SSR (the predecessor of the Centre) and speaks about its more important publications and the acquisition of the reference collection. The staff of the Reference and Information Analysis Centre is 42 librarians.

Kaja Tiisel, librarian of the Baltic Department at the Library of the Estonian Academy of Sciences in her paper "The Former Tallinn Toomkool Library in the Library of the Estonian Academy of Sciences" examines the history of Tallinn Toomkool (Cathedral School) Library.

It is not possible to date the foundation of the Cathedral School Library. The school itself was founded in 1266 and has played a significant part in the educational and cultural life of Estonia. Up to 1927 the library belonged to Tallinn Cathedral School. The author of the article presents many names and facts about the library, introduces the collection. In 1893 there were 4,064 items in 11,386 copies. Most of the books were of philological, theological and historical contents. Later on the author is going to write her M. A. thesis on this subject.

On January 1, 1996 the Ministry of Culture and Education was separated into two independent ministries. In the first column Minister of Culture Jaak Allik speaks about the developing and directing the cultural life in Estonia. Now the Minister can better understand the problems of his subordinate offices. In the course of the restitution county libraries have got some advantages, made a qualitative leap and have reached the level, typical of the libraries of European small towns at the end of the 20th century. The Minister hopes that county libraries will soon join the Internet because they must work as information centres and preservers of knowledge of a county. But the Minister has to admit that in our country the people with higher education are not properly compensated. It takes some time to change this attitude.

On April 1, 1996 the Estonian Forum of Culture will be organized and the development of Estonian culture will be discussed. This year the guidelines will be composed.

Juhan Tõrdu, scholar of literature, has taken the trouble to find out the errors and defects made in the today's Estonian printed word. The abundance of mistakes might be caused by the youth and inadvertence of editors. J. Tõrdu reminds that in the 1920s, when only few books were edited, many errors were made and our classic Friedebert Tuglas picked them up carefully and informed the public. In this article the author refers to the mess with photos and the problems in compiling song-books because the authors of the song's words have not been made clear. J. Tõrdu advises the editors to use more frequently the Estonian Literature Lexicon writing about less known men of letters because the data in it are fresh and exact.

On February 14, 1956 the Library of Estonian Television was founded. On this occasion Viire Kivimäe, responsible reference editor, writes about the activities of the library. In 1986 a new building of TV was established and the work conditions of the library improved. In 1991 the library was united with the Library of Estonian Radio and mainly the staffs of these institutions are being served now. There are over 10,000 books and 600 complete newspaper sets, mainly professional literature, no fiction has been acquired. The Library of Estonian TV has a profound bibliography of all the articles written about TV channels.

S. Proseikova, President of Interregional Support Committee of the UNESCO project "The International Intermediary Centre of Central and East European Countries" acting under the aegis of the UNESCO Committee of the Russian Federation in her interview explains the aims of her trip to Tallinn. She made acquaintance with Tallinn Central Library and the National Library of Estonia, had some talk with the Minister of Culture and leading people of Tallinn. As the result of the negotiations on December 8, 1995, the collaboration contract with the National Library of Estonia was signed. It provides the exchange of information on libraries, and experiences in using new technologies, the exchange of books and exhibitions.

Во всушительной строке на вопрос отвечает
министр культуры Эстонской
Республики Яак Аллик 4

БИБЛИОТЕКЕ АКАДЕМИИ НАУК ЭСТОНИИ - 50

Пол века в служении науке **Апгти Овийр** 6
Об обслуживании и исследовании
читателя в БАНЭ. **Анне Вейнберг** 9
Бывшая Таллиннская библиотека Домской
школы в БАНЭ. **Кая Тийсел** 10
Книга балтийского отдела БАНЭ:
С книгой против черной смерти **Тийю Реймо** 13

СПЕЦИАЛЬНАЯ БИБЛИОТЕКА

Библиотека Эстонского Телевидения - "одно
по настоящему удобное и необходимое
помещение на ЭТВ..." **Вийве Кивимяэ** 15
Из библиографического отдела Нацио-
нальной библиотеки в информационно-
справочный центр **Крыгт Лийвак** 17

КОМНАТА ДЛЯ БЕСЕД

Готовность к сотрудничеству между библио-
теками Эстонии и России существует. Беседа
с президентом проекта обмена книг ЮНЕСКО
Российской Федерации С. Просековой **Эне Рьет** 18

HABENT SUA FATA LIBELLI

Костяная комната **Юхан Тырду** 20
X X X

Народные, отраслевые, научные и школьные
библиотеки Эстонии в 1994 году 22
Народные библиотеки Эстонии в 1995 году 26
Школьные библиотеки в 1994/1995 учебном году 26

БИБЛИОТЕКОВЕДЕЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Несколько мыслей об обучении библиотеко-
ведению в Тартуском университете
в 1954-1959 годы **Мааре Кюмник** 27
Об обучении библиотечным знаниям в библио-
теке Тартуского университета **Кая Ноодла** 31

ОТЗЫВ

Отраслевая информация
и библиотеки **Ханс Юрман** 33

КОМПЬЮТЕРНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

О системах электронной почты **Рийн Олонен** 34

СТРОКА ЮРИСТА

Об обязанности содержания детей. **Алберт Калме** 36

ВЕСТИ

Развитие чтения: Европейская необхо-
димность, мировые возможности **Айра Лепик** 37
Датская детская литература в Эстонии

РЕЗЮМЕ 41

SUMMARY 42

First Column. Jaak Allik, Minister of Culture
of Estonia Answers to the Questions 4

LIBRARY OF THE ACADEMY OF SCIEN- CES OF ESTONIA (LAS) 50 YEARS OLD

Serving the Science for Half a Century **Antti Oviir** 6
Reader Service and Reader
Research in LAS **Anne Veinberg** 9
Former Toomkooli (Cathedral School)
Library in LAS **Kaja Tiisel** 10
Some Books from the Baltic Department of LAS:
With a Book against Black Death **Tiiu Reimo** 13

SPECIAL LIBRARY

Library of Estonian TV - "A Very Cosy
and Necessary Room" **Viire Kivimäe** 15
Bibliography Department of the National Library
of Estonia Became the Centre of Reference
and Information Analysis **Krõõt Liivak** 17

INTERVIEW

Estonian and Russian Libraries Are Ready to
Collaborate: An Interview with S. Prosekova,
President of the UNESCO Book Exchange Project
in the Russian Federation **Ene Riet** 18

HABENT SUA FATA LIBELLI

Luukamber ["Ossuary"] **Juhan Tõrdu** 20
* * *

Estonian Public, Special,
Scientific and School Libraries in 1994 22
Estonian Public Libraries in 1995 26
School Libraries in 1994/1995 School Year 26

LIBRARY EDUCATION

Some Thoughts about Teaching Library Science
in Tartu University in 1954-1959 **Maare Kümnik** 27
Teaching Library Knowledge
in Tartu University Library **Kaja Noodla** 31

CRITICAL REVIEW

Professional Information and Libraries **Hans Jürman** 33

COMPUTER EDUCATION

About E-mail Systems **Riin Olonen** 34

LEGAL COLUMN

On the Duty of Children's Sustenance **Albert Kalme** 36

NEWS

Development of Reading: The Needs of Europe,
the Possibilities of the World **Aira Lepik** 37
Danish Children's Literature in Estonia

РЕЗЮМЕ 41

SUMMARY 42

